

ISSN 2337-0157

br. 2
Godina II
Izdanje no 6
mjesec

Almanah

Februar 2015. godine / Almanah Jevrejske zajednice Crne Gore

Član: Sveti bog i svetih boginja
i Etra-zajebog Jevrejskog kraljstva

Sadržaj

Uvodna riječ	7
--------------------	---

U I OKO ZAJEDNICE

1. MAHAR 2014	8
2. Aktivnosti u Jevrejskoj zajednici CG	12
3. Dan sjećanja na holokust	18
4. Holokaust - mr Vesna Kovačević	19
5. Pravednik 3	21
6. Izvještaj sa Evro – azijskog jevrejskog kongresa	22
7. Intervju Predsjednika JZCG Jaše Alfandarija	23
8. Kutak za rabina	24

AKTUELNA ZBIVANJA

9. Aktuelna zbivanja – novinski članci	33
10. I još dešavanja između dva Almanaha	34
11. Aušvic, 70 godina da je svijet spoznao istinu	48
12. Opasnosti od istorijskog revizionizma	50

STVARAOCI

13. Rabini	56
14. Albert Ajnštajn, fizičar	61
15. Imre Kertes, mađarski pisac	64
16. Filip David-NIN-ova nagrada 2014	66
17. Džerom Dejvid Selindžer-američki pisac	67
18. Isak Samokovlija pisac	68
19. Hajnrih Hajne, pjesnik	70
20. Stefan Cvajg, pisac	73
21. Isak Bašević Singer, pisac	74
22. Artur Rubinštajn, pijanista	76
23. Breda Kalef Simonović, mecosopran	76
24. Leonard Bernštajn kompozitor, dirigent	79
25. Žak Ofenbah, kompozitor	80
26. Jelisaveta Seka Sablić, glumica	81

27.	Pol Njumen, glumac.....	82
28.	“Sarin ključ”, francuski film	84
29.	“Čitač”, film	85
30.	Mark Šagal, slikar	87
31.	Amadeo Modiljani, slikar	88
32.	Roza Luksemburg, borac za radnička prava	89
33.	Viktor Emil Frankl, neuropsihijatar	91
34.	Dr Albert Vajs, pravnik, profesor	94

JEVREJSKA KULTURA I ISTORIJA

35.	Istorija Jevreja	96
36.	Pismo i jezik	98
37.	Jevrejski simboli i predmeti	99
38.	Jevrejska kuhinja	101

Uvodna riječ

Dragi prijatelji,

Evo nas ponovo, nakon pola godine, pred vama, sa novim izdanjem Almanaha Jevrejske zajednice Crne Gore. Pošto smo se predstavili, sada dozvolite i da se malo bolje upoznamo, kroz neke nove sadržaje, kako smo to zamislili za ovo izdanje časopisa.

Naime, časopis nema strogu formu ali se nekoliko cjelina može izdvojiti.

Prvo - to su ključni događaji i aktivnosti u i oko Zajednice, koji su se desili od izdanja predhodnog broja časopisa do danas.

Drugu oblast čine aktuelna zbivanja u Evropi data u kratkim crtama, a tiču se antisemitizma i uopšte ljudskih prava, kao i reakcije nadležnih vlasti na takve pojave i ponašanja.

Treću - opisi i prikazi znamenitih ljudi jevrejskog porijekla iz raznih oblasti djelatnosti, nevezano za geografske prostore. Dobro je poznata njihova prisutnost u samom vrhu naučnog i umjetničkog stvaralaštva, u svjetskim razmjerama. Namjera nam je da prikažemo jevrejsko stvaralaštvo, predstavljajući njihove kreatore ili izvođače. To može da bude i neko nama dobro poznat iz susjedstva, okruženja, regiona, a da nismo do skoro ni znali da je Jevrej. Kao što ćete vidjeti, ovo su kratki, jasni prikazi lika i djela stvaralaca - uz činjenice i još po koji naš lični ili pozajmljeni komentar.

Kako su na Balkanu, u periodu od 1600-e godine zaključno sa 1941. godinom živjeli i radili mudri rabini, to ćemo i njima posvetiti pažnju i prostor u poglavlju STVARAOCI. Ovo će biti stalna rubrika koja će se nastavljati u sledećim brojevima Almanaha.

U četvrto poglavlje spada oblast kulture u širem smislu – običaji, praznici, jevrejski jezik i pismo, jevrejska kuhinja i naravno neizbježne teme iz istorije.

Ovog puta smo htjeli da Almanah bude štivo koje ćete pročitati, kojem ćete se vraćati da ponovo pročitate i da se podsjetite, kao izvoru sticanja informacija i saznanja.

Uvijek kada se pokazujemo namjera nam je da se dopadnemo. Zato nam je stalo do vašeg mišljenja pa molimo da ga podijelite sa nama. Svi naši kanali komunikacije otvoreni su za vas. Pišite nam, čekamo vaše konstruktivne komentare. Oni su uvijek dobrodošli i samo mogu da koriste napretku.

Podgorica, februar 2015.godine
Nada Radulović, urednik

U i oko zajednice

MAHAR 2014 – Konferencija jevrejskih zajednica regiona

MAHAR je bio, a na MAHAR-u... druženja, predavanja, paneli, diskusije, nova poznanstva, stara sjećanja, dobro raspoloženje, prijatna atmosfera, zabava i mnogo drugih razloga da se ovakva konferencija održava i to redovno, na istom mjestu.

Okupana suncem ili kišom, Budva je jednako lijepa i privlačna - baš svima.

Kiša je padala krajem oktobra, ali to nije smetalo da u slobodne sate prošetamo obalom, na vazduhu iz prve ruke. A i nije vrijeme spolja ono koje nam kvari ugođaj, nego ono koje je u nama, davno je to veliki pisac, lijepo rekao. Ako je neko od učesnika i došao loše volje, nije to dugo moglo da traje, morao se brzo oraspoločiti, jer takav je MAHAR, širi svoj optimizam, a i sam naziv upućuje na (bolje) SJUTRA.

Ovo je bio utisak, u par riječi, a sada da prikazemo i činjenice, što je mnogo važnije, da se ne zaboravi i da se podsjećamo. Dakle, Konferencija je održana, u hotelu "Avala" u Budvi, od 23-26 oktobra 2014. pod pokroviteljstvom Evro-azijskog jevrejskog kongresa i Jevrejske zajednice Crne Gore, a u organizaciji Jevrejske zajednice Crne Gore. Konferencija je okupila preko 300 učesnika, iz pet zemalja regiona: Srbija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Albanija i Crna Gora. Kao predstavnik sponzora i počasni gosti bili su i predstavnici Evro-azijskog jevrejskog kongresa - čiji je Jevrejska zajednica Crne Gore član već više od godinu dana – i to: Generalni sekretar EAJC, profesor Dr Mihail Členov i Izvršni direktor EAJC, Natalija Šmit. Proceduralno, delegaciju EAJC je pratio i direktor PR službe EAJC-a.

Konferenciju je otvorio predsjednik Jevrejske zajednice Crne Gore Jaša Alfandari. Dobrodošlicu su poželjeli i ministar za ljudska i manjinska prava u Vladi Crne Gore Dr Suad Numanović, kao i Generalni sekretar EAJC i potpredsjednik Svjetskog jevrejskog kongresa, profesor Dr Mihail

Členov. Na kraju uvodnog izlaganja, učesnicima se obratila i Nataša Šmit, Izvršni direktor EAJC, koja je u svom govoru prenijela poruku predsjednika EAJC Juliusa Meinla. Predsjednik Meinl je u svom obraćanju izrazio duboku zahvalnost Jevrejskoj zajednici Crne Gore i predsjedniku Jaši Alfandariju na organizaciji ovako velikog skupa, istakavši da je veoma ponosan da se, za manje od godinu dana koliko je on lider EAJC-a, ta organizacija teritorijalno proširila, a što doprinosi jačanju Kongresa. Naročito je istaknuto ispunjenje jednog od najznačajnijih strateških ciljeva, uspostavljenih od samog nastanka Kongresa, a to je integracija malih jevrejskih zajednica u jevrejski svijet. U to ime predsjedniku Jevrejske zajednice Crne Gore Jaši Alfandari, od strane EAJC, svečano je dodijeljeno najviše priznanje "Za zasluge" za izuzetne napore u izgradnji jevrejskih zajednica u okviru EAJC-a, odnosno izgradnji jevrejskih zajednica u sredinama gdje iste nisu bile formirane, kao takve.

Nakon otvaranja Konferencije, druženje je nastavljeno u Staklenoj Sali hotela "Avala", uz muziku i pjesmu izvođača iz Sarajeva Mira Markovića.

U naredna tri dana organizovana su predavanja, kao i panel diskusije, na određene teme – po jedno predavanje/panel diskusija prije podne i po jedno – poslijepodne. Tako, nije bilo preklapanja termina i svi su mogli sve da prate. Zbog značaja kako predavača kao i zanimljivih tema, ovdje ćemo ih nabrojati:

- Drugog dana prije podne: profesor Dr Sonja Tomović-Šundić, savjetnik Predsjednika Crne Gore za pitanja manjina, kao i profesor antropologije Dr Mihail Členov, Generalni sekretar EAJC i potpredsjednik Svjetskog jevrejskog kongresa: "Korijeni anti-Semitizma u savremenom svijetu"
- Drugog dana poslije podne: Jakob Finci, predsjednik Jevrejske zajednice BiH, kao i Lucijano Moše Prelević, Vrhovni rabin Crne Gore i Glavni rabin u Republici Hrvatskoj: "Problem asimilacije".

■ Predsjednik Jevrejske zajednice Crne Gore Jaša Alfandari prima visoko priznanje "Za zasluge" od strane EAJC-a

■ Otvaranje Konferencije MAHAR 2014

- Trećeg dana prije podne: nije bilo predavanja, panel-diskusija, već izlet do Kotora i Boko - kotorskog zaliva.
- Trećeg dana poslije podne: Davor Salom, konsultant za civilno društvo, Eli Tauber, savjetnik za kulturu Jevrejske zajednice BiH i Amos Dojaka, predstavnik Jevrejske zajednice Albanije: "Liderstvo u jevrejskim zajednicama".
- Četvrti dan prije podne: gost NJ. E. Jozef Levi, ambasador Izraela u Srbiji i nerezidentni ambasador u Crnoj Gori: "Jevrejska emigracija danas/odlasci iz Evrope za Izrael".

Moderator na panel diskusijama bila je Jelena Đurović, novinar i urednik portala "Agitpop", publicista i novinar B92.

U petak večer, priređena je Gala večera-Kabalat Šabat (paljenje svijeća i molitva), a nakon večere uživali smo u nastupu hora "Lira" Židovske općine Zagreb. Hor je izveo tradicionalne jevrejske pjesme, operne numere a nastup je završen sa izvanrednom- "Partitura Sefardika", u obradi Emila Koseta – za pamćenje!

Najmlađim učesnicima je posvećena posebna pažnja od strane profesionalnog tima, u čijem sastavu su bili dječiji glumci i svo vrijeme trajanja Konferencije imali su poseban program, kreiran za njihov uzrast.

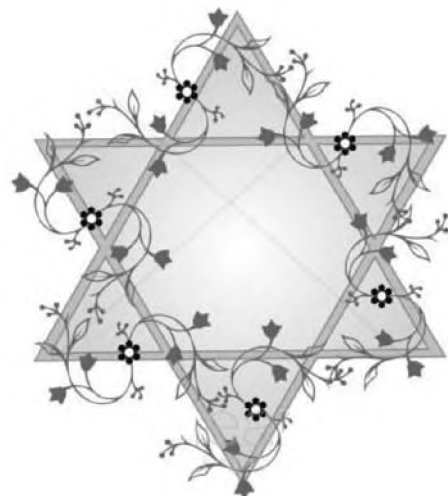
Na kraju, prilikom zatvaranja Konferencije zapisali smo prigodne riječi profesora Členova: "S obzirom na istorijske okolnosti, moglo bi se reći da Crna Gora služi kao most između zemalja zapadnog Balkana, a isto tako i Jevrejska

zajednica Crne Gore služi kao most između jevrejskih zajednica na zapadnom Balkanu."

Ovim bi završili naše kazivanje o MAHAR-u, a u nastavku slijedi mala rubrika "Kako nas vide drugi na MAHAR-u". Naime, bili smo inspirativni za g-đu Narcisu Potežicu iz Zagreba, g-dina Nenada Fogela iz Zemuna i g-dina Veska Gostimirovića iz Subotice, koji su napisali svoje viđenje MAHAR-a, na čemu im se mnogo zahvaljujemo. Izdvojili smo tekst g-đe Potežice, koji je kao članak objavljen u časopisu "HA-KOL" (Glasilo židovske zajednice u Hrvatskoj).

Tako je završen, sada već prošlogodišnji MAHAR, vidimo se opet, ove jeseni.

Nada Radulović, sekretar
Jevrejske zajednice Crne Gore i
sekretar KKL - JNF Balkan

“Kako nas vide drugi na MAHAR-u”

Tekst za članak za časopis HA-KOL MAHAR 2014.

(konferencija u Budvi)

U Budvi je ove godine od 23. do 26. listopada organizirala Jevrejska zajednica Crne Gore konferenciju pod nazivom MAHAR 2014. što u prijevodu znači: sutra ili u prenesenom smislu riječi budućnost. Naime tema predavanja i poslije panel diskusija bilo je sagledavanje sadašnje situacije i u kontekstu najvećih problema, sagledati što će biti sutra, postavljajući pitanje “Kakva nam je budućnost?” i “Što nam je svima činiti, kakve korake poduzeti?”

Obzirom da Hotel *Avala* u Budvi ima sve pretpostavke za dobar rad velike konferencije, a čak je lani tamo bez problema održan “Limmud Keshet” za gotovo 600 odlučeno je da će upravo tu biti organiziran ovaj skup na kojem se očekivalo oko 300 sudionika.

Zaista pokazalo se da je mjesto odlično odabrano i zato jer su se u tom hotelu mogle provesti mjere sigurnosti, a inače je arhitektonski vrlo ugodan, s puno prostora i glavno s modernom kongresnom dvoranom, te drugim velikim prostorom, gdje je kavana s pogledom na more obzirom da je Hotel *Avala* na samoj morskoj obali uz plažu ali i s pogledom na stari grad. Tu u staklenoj dvorani su održane glazbene priredbe i veliko okupljanje za šabat poslije kojeg je uslijedio koncert.

Prijavljeni sudionici konferencije došli su u Hotel *Avalu* u četvrtak, 23. listopada u poslijepodnevnom satima jer je u 18 sati bilo svečano otvaranje konferencije i to u glavnoj konferencijskoj sali. Poslije pozdravnog govora Jaše Alfandarija, predsjednika Jevrejske zajednice Crne Gore, zatim pozdrava Luciana Moše Prelevića, glavnog rabina Židovske općine Zagreb i vrhovnog rabina Crne Gore održao je pozdravni govor i profesora Dr Mihail Členov, Generalni sekretar Evro-azijskog jevrejskog kongresa. Tom je prilikom uručio i odlikovanje Jaši Alfandariju za njegove zasluge pri osnivanju židovske zajednice u sredini gdje do sada nije postojao organizirani oblik kao što je općina. Prvi dan je završio druženjem svih

učesnika u “Staklenoj dvorani” uz glazbu, a gost je bio Miro Marković, muzičar iz Sarajeva.

Drugi dan, u petak, 24. listopada od 10 do 12 sati u glavnoj konferencijskoj sali najprije je održala predavanje dr Sanja Tomović-Šundić, savjetnica predsjednika Crna Gore, ujedno zadužena za pitanja manjina. Ona je objavila osam stručnih knjiga iz područja filozofije, antropologije i estetike, redovni je profesor Univerziteta Crne Gore i od 2010. godine izabrana za dekana Fakulteta političkih nauka, a naslov njenog predavanja bio je “Korijeni anti-Semitizma u suvremenom svijetu”.

Drugo predavanje je održao je Mihael Členov, doktor znanosti (antropologije), ujedno generalni sekretar Euroazijskog židovskog kongresa i potpredsjednik Svjetskog židovskog kongresa. Poslije toga je uslijedila panel diskusija na temu “Antisemitizam u suvremenom svijetu”.

Tema poslijepodnevne panel diskusije bila je “Problem asimilacije”, a učesnici su bili Jakob Finci, predsjednik Jevrejske zajednice BiH, koji je od 1991. godine bio jedan od inicijatora obnove židovskog kulturnog, prosvjetnog i humanitarnog društva La benevolencija, njegov prvi potpredsjednik, zatim izvršni direktor fondacije Soroš, pa je bio i ambasador Bosne i Hercegovine za Švicarsku. U panel diskusiji o problemima asimilacije sudjelovao je i Luciano Moše Prelević, glavni rabin u Republici Hrvatskoj i vrhovni rabin Crne Gore.

Navečer je organizirana u “Staklenoj dvorani” Gala večera - najprije Kabalat Shabbat (paljenje svijeća i molitva), a onda je Mješoviti pjevački zbor “Lira” Židovske općine Zagreb održao u 21 sat svečani koncert, pa je naglašeno da se ove godine navršava 60. obljetnica od osnivanja ovog zbora. Na programu su bile poznate židovske tradicijske pjesme: *Erev šel Šošanim* (u obradi Emila Cosseta), *Jismah Moše* (u obradi Tomislava Uhljaka), *Ose šalom* (u obradi Nurit Hirša), *Kol Nidre* (u obradi Emila Cosseta) uz pratnju tenora Tvrtka Stipića, te tradicijska *Jom le Israel* (obrada Dudley Cohen) uz sopranisticu Mirtu Horvat. Drugi blok bile su pjesme *Židovskih partizana iz Litve* (obrada Emil Cosseto i Robert Homen). Uslijedile su poznate “Va pensiero” zbora iz opere

“Nabucco”Giuseppe Verdija te “Adio Querida” (u obradi Emila Cossetta) i solo pratnju Tvrta Stipića. Na oduševljenje publike u prepunoj dvorani nastavljen je program: *Jerušalaim šel zahav, paHava nagila* i *Durme, durme* uz Kristinu Owais, solo sopran, te *Shluf mein kind* i *Hora Ali* (u obradi Emil Cossetto). Na kraju je izvedena Partitura *Sefardica* (obrada Emila Cossetta.).Koncert je završio s*Hevenu Šalom Alehem*, tradicijskompjesmom u obradi N.Deutschmanna. Predsjednik ŽOZ-a dr Ognjen Kraus izrazio je zadovoljstvo što se ostvario nastup Zbora “Lira” Židovske općine Zagreb, čestitao je jubilej i rekao da je ponosan što ovaj Zbor iz Hrvatske doprinosi upoznavanju i promicanju židovske kulture.

Teći dan, prije podne iskoristili su učesnici konferencije - za obilazak Bokokotorskog zaljeva, a uz prirodne ljepote mnogi su obišli Kotor i njegove spomenike. Popodne od 16 sati održana je panel diskusija na temu “Liderstvo u jevrejskim zajednicama”, a u diskusiji su učestvovali Davor Salom, konzultant za civilno društvo (ljudska prava) i dr Eli Tauber, savjetnik za kulturu jevrejske zajednice Bosne i Hercegovine, a sudjelovao je i Amos Dojaka predstavnik Jevrejske zajednice Albanije.

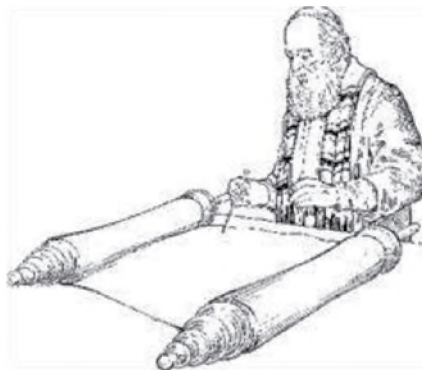
Četvrti dan bio je gost NJ. E. Jozef Levi, ambasador Izraela u Srbiji i nerezidentni ambasador u Crnoj Gori, koji je govorio na temu “Jevrejska emigracija danas/odlasci iz Evrope za Izrael”, a poslije se razvila diskusija na izloženu temu.

Na konferenciji je kao moderator razgovora sudjelovala uz predavače i Jelena Đurović, novinarka i urednica “Agitpop-a”, koja je objavila dva romana, te je i novinarka B92, a poznata što obrađuje teme iz kulture u kojima kritizira pojave u društvu koje se protive demokratskim principima. U panel diskusiji vrijedan prilog dao je i Darko Fischer, aktivan član Židovske općine Zagreb iz Osijeka. Inače na konferenciju u Budvu je došlo oko tridesetak članova iz Židovske općine Osijek, te dvadesetak članova Židovske općine Split, a uz predsjednika ŽOZ-a i rabina iz Zagreba još samo autorica ove informacije. Treba napomenuti da je za vrijeme konferencije bio i poseban program za najmlađe (likovne radionice i igraonice).

Konferencija MAHAR 2014.organizirana je pod pokroviteljstvom Evroazijskog jevrejskog kongresa i Jevrejske zajednice Crne Gore a za

tristotinjak učesnika bilo je to korisno iskustvo, izmjena mišljenja i iznad svega uspostavljeni su bolji međusobni odnosi, pa je prijateljsko druženje postalo podloga za daljnju suradnju.

Mr.c. Narcisa Potežica

Aktivnosti Zajednice

Sjednica Upravnog odbora Svjetskog jevrejskog kongresa

■ Predsjednik Jevrejske zajednice Crne Gore Jaša Alfandari sa predsjednikom Svjetskog jevrejskog kongresa, Ronaldom Lauderom, u Berlinu

Trg i spomen obilježje u Kotoru Jan Karski

■ Spomen obilježje Jan Karski

■ Predsjednik JZCG Jaša Alfandari i Gradonačelnik Kotora Maja Čatović

Polovinom septembra 2014. godine, u Berlinu je održana sjednica Upravnog odbora Svjetskog jevrejskog kongresa, na kojoj je predsjednik naše Zajednice, Jaša Alfandari učestvovao kao delegat. Između ostalih aktivnosti, ovom prilikom i po našoj preporuci, Jevrejska zajednica Albanije je svečano primljena u Svjetski jevrejski kongres. Inače, Jevrejska zajednica Crne Gore je osnivač Jevrejske zajednice Albanije.

U znak sjećanja na Jana Karskog i u čast stogodišnjice rođenja ovog poljskog humaniste i čovjeka koji je pokušao da zaustavi holocaust, u parku kod fontane izidina Starograda, zasađena je maslina i postavljeno spomen obilježje. Maslinu, koja je dar KKL-JNF Balkan-kancelarije u Podgorici, su zasadili predsjednik JZCG Jaša Alfandari, ambasador Izraela N.J.E. gospodin Jozef Levi, ambasadorica Poljske N.J.E. gospođa Grazina Sikorska, gradonačelnica Kotora, gospođa Maja Čatović i gradonačelnik Cetinja Aleksandar Bogdanović.

■ Predsjednik JZCG Jaša Alfandari, ambasador Izraela N.J.E. gospodin Jozef Levi, ambasador Poljske N.J.E. gospođa Grazina Sikorska

Parlament Poljske je 2014.godinu proglasio godinom Jana Karskog. On je heroj koji se borio protiv nacista. Među prvima je poslao informacije britanskim i američkim vlastima o stanju u Poljskoj, posebno o stradanju Jevreja u Varšavskom getu, tajnim nacističkim koncentracionim logorima i holokaustu poljskih Jevreja. Prikupljeni podaci o masovnom istrebljenju Jevreja u okupiranoj Poljskoj upućeni su Ujedinjenim nacijama 10.decembra 1942.godine, a 28.jula 1943.godine se lično sastao sa američkim predsjednikom Ruzveltom u Ovalnoj sobi gdje je apelovao na njega da zaustavi holokaust. Sa istim ciljem se tom prilikom sastao i sa mnogim vladajućim i građanskim liderima u SAD-u, uključujući i sudije Vrhovnog suda. U Poljskoj je živjelo 3,5 miliona stanovnika a ubijeno je 3,2 miliona. Karski je dobitnik dva najveća odlikovanja u Poljskoj i SAD-u, Ordena bijelog orla i Medalje slobode, a bio je i počasni građanin Izraela. „Jan Karski je pokušao upaliti svjetlo slobode, javiti o grozotama i stradanjima koje su se dešavale u nacističkim logorima širom Poljske, odbraniti ono što je bilo neodbranljivo. Poslije rata cijeli svoj život je posvetio tom cilju i uvijek isticao „nisam dovoljno

napravio“, kazao je predsjednik Jevrejske zajednice u Crnoj Gori, gospodin Jaša Alfandari. Prilikom svečanosti slučajno se zadesila grupa jevrejskih turista sa kruzera „Queen Elizabeth“ koji nijesu mogli sakriti svoje emocije. Nakon ceremonije, u parku koji se sada zove po Janu Karskom ambasadorka Poljske N.J.E. Grazyna Sikorska je otvorila izložbu The world knew, posvećenu Janu Karskom u Galeriji solidarnosti.

Roš Hašana, 24.09.2014.godine

Nijedan mjesec u jevrejskom kalendaru nema toliko praznika kao mjesec Tišri. Kalendarski mjesec koji dolazi iza njega zove se Hešvan ili ga ponekad zovu Mari-Hešvan jer riječ „mar“ znači gorak zbog činjenice da ne sadrži ni jedan praznik.

Tišri počinje Novom godinom, praznikom Roš Hašana. Tradicionalni hebrejski pozdrav za Roš Hašanu jeste „šana tova“, u prevodu dobra godina, ili „šana tova ve metuka“ što znači dobra i slatka godina. Ove godine, po zalasku sunca po prvi put u našoj sinagogi uz službu Kidiš, blagoslov hljebova i poseban blagoslov voća je obilježena Roš Hašana. Pored predsjednika, potpredsjednika, članova Zajednice poštovanje su

■ U sinagogi Jevrejske zajednice Crne Gore na Roš Hašana 2014

nam svojim prisustvom i ovom prilikom ukazali brojni uvaženi gosti iz javnog i kulturnog života Crne Gore kao i prijatelji Zajednice. Tradicionalno su posle molitve posluženi jabuke i med koji simbolizuju "slatku novu godinu", urme, okrugli bijeli upleteni hljeb "hala" koji simbolizuje zaokružene godišnje cikluse i nar kako bi godina bila ispunjena sa onoliko dobra koliko nar ima zrna. Nar ima tačno 613 zrna, koliko ima i božijih zapovijesti, od čega se 365 odnosi na ono što se ne smije činiti, a 248 na ono što treba činiti.

Roš Hašane je uvod u post i 10-dnevno pokajanje Jom Kipur. U tom periodu se svaki Jevrejin pokaje za učinjene grijeha i prestupe, jer ih je činio „slobodnom voljom“. Iskreno kajanje, priznanje riječima odnosno molitvom, davanje milostinje siromašnjima od sebe "učiniće da Gospod Bog oprost i presudi veliku dobru godinu". Ove Nove jevrejske godine po prvi put zabilježen je veoma važan podatak da više Jevreja živi u Izraelu nego u SAD-u. Uoči Nove 5770. godine u Izraelu živi 5,7 miliona Jevreja, u SAD-u 5,4 miliona, a ukupno u svijetu oko 14 miliona Jevreja. Broj Jevreja je povećan za ravno sto hiljada proteklih godinu dana, 85.000 u Izraelu i 15.000 u dijaspori. Prema procjenama u svijetu je 1934.godine bilo 17 miliona Jevreja, a tokom Drugog svjetskog rata stradalo je šest miliona. Jevrejem se smatra onaj koga je rodila Jevrejka.

Hanuka U JZCG 24.12.2014.

■ Predsjednik Zajednice Jaša Alfandari čita blagoslove

Jevreji po zalasku sunca počinju da slave Hanuku-praznik svjetlosti i slobode. Ovaj praznik predstavlja proslavu pobjede Jevreja Makabejaca nad paganskom helensko-asirskom vojskom, kao i proslavu posvećenja Drugog Hrama koji je oskrnavljen tokom helensko-asirske okupacije Jerusalima. JZCG je proslavila praznik Hanuku u sinagogi. Svijeće za ovaj veliki praznik svjetlosti upalili su članovi Zajednice i naši dragi gosti. Za ovu priliku se koristi poseban osmokraki svijećnjak "Hanukija" sa posebnim, dodatnim devetim krakom za svjećicu na sredini svijećnjaka. Svijeće gore tokom svih osam dana i noći proslave praznika. Ovom inače veselom prazniku dodatnu notu radosti je pružilo prisusvo naših najmlađih članova. Uživali smo dok su djeca po prvi put palila svijeće smještene na malim svijećnjacima, koje je posebno za njih donio naš rabin, gospodin Luciano Moše Prelević.

Gosti i članovi Zajednice su posluženi sa tradicionalnom hranom a to su krofne i palačinke od krompira -"latkes"na jidišu, koja se priprema sa dosta ulja u znak sjećanja na čudo koje se desilo kada je mala količina ulja (dovoljna da gori samo jedan dan) gorela osam dana i noći.

Unošenje SEFER TORE u sinagogu 21.11.2014.

Unošenje Sefer Tore u sinagogu

Ceremonija unošenja Sefer Tore u sinagogu je organizovana 21.11.2014.godine, uz prisustvo brojnih predstavnika iz vjerskog, javnog i kulturnog života Crne Gore, kao i prisustvo Vrhovnog rabina republike Hrvatske i Vrhovnog rabina Crne Gore, članova Zajednice, prijatelja i poštovaoca Jevreja u Crnoj Gori.

Darodavac Sefer Tore i predsjednik Zajednice, Mikloš Sigeti, Vrhovni rabin Crne Gore, Luciano Moše Prelević

Ovaj vrijedni dar je stigao iz Mađarske, tačnije iz Jevrejske zajednice Hodmezovasarhely. Delegacija u sastavu: Mikloš Sigeti, predsjednik Zajednice i Gabor Ragucki, kantor je uručila poklon JZCG na svečanosti upriličenoj u sinagogi.

Predsjednik JZCG, g-din Jaša Alfandari

Sefer Tora je stara oko 150 godina. Napisana je 1830.godine, potiče iz sjeverno-istočnog dijela Mađarske, Nyitra koji sada pripada Slovačkoj. Većina sadašnjih članova Jevrejske zajednice Hodmezovasarhely došla je iz tih krajeva i donijela Toru sa sobom na jug Mađarske u blizini današnjeg Segedina, kao znak sjećanja na domovinu. Naši dragi prijatelji iz Mađarske donoseći ovo istinsko blago u Crnu Goru iskreno su poželjeli ovoj mladoj Zajednici stabilan život. Ako je Tora pomogla Jevrejima iz Nyitrea da započnu novi, bolji život, da opstanu kao zajednica I narod nadamo se da će poštovanje Tore-Knjige života doprinijeti da i nama put u bolje sutra bude siguran i u skladu sa zapovijestima koje sadrži, jer je vjera najvažniji temelj jedinstva Jevreja.

Običaj je da Tora ostaje u sinagogi do posljednjeg Jevrejina i on ima dužnost da je ponese sa sobom.

■ Dr. Suad Numanović, ministar za ljudska i manjinska prava
Vrhovni rabin Crne Gore Luciano Moše Prelević

Prema starom običaju skraćenice se vokalizuju samoglasnikom a. Pravilo je da slovo K kada se nađe na kraju riječi prelazi u H i od navedenih suglasnika tako se dobija riječ Tanah (Tanach).

■ Sefer Tora

Postoji izreka: „Jedi komad hljeba i soli, pij malo vode, spavaj na goloj zemlji, živi životom mukotrpnim, ali se bavi Torom“. Zasluga što je jevrejstvo preživjelo i posle propasti jevrejske države pripisuje se odanosti Tori koja je vjekovima bila u središtu jevrejskog života. Jevrejski mudraci iz vremena Drugog hrama nijesu spasavali srebrno i zlatno posuđe nego Toru, pošto je ona bila istinsko blago Hrama.

Tora se sastoji od 5 knjiga Mojsijevih i zbog toga se naziva još i petoknjižje. Po jevrejskom učenju Bog se uvijek čita ADONAI – Gospode moj.

Ime Tora je akronim. Tanah (TaNaCh) je skraćeni naziv i sastoji se od početnih slova tri osnovna dijela koji zajedno sačinjavaju spise ovog osnovnog pisanog spomenika jevrejske vjere i kulture, sadržanih u 24 knjige. Napravljen je od početnih hebrejskih slova :

- 1 – Tora (Petoknjižje)
- 2 – Neviim (Proroci)
- 3 – Ketuvim, (Zapis ili Mudrosne knjige) (Hagiografije).

■ Sefer Tora

U hrišćanstvu je prihvaćena kao dio Biblije (Stari zavjet). Prema predanju, Mojsije je Toru dobio na Sinajskoj gori 1280.godine prije nove ere. Knjige su, na hebrejskom, dobile naziv po prvoj jedinstvenoj riječi koja se pojavljuje u svakoj od njih, dok su u hrišćanskoj Bobliji naziv dobile po sadržaju, odnosno temi koju obrađuju:

1. Berešit (U početku)-Genezis (Postanje)
2. Šemot (Imena)-Exodus (Izlazak)
3. Vajikra (I zovnu)- Knjiga Levitski zakon
4. Bamidbar (U pustinji)-Knjiga brojeva
5. Devarim (Riječi)- Deuteronomium-Ponovljeni zakoni

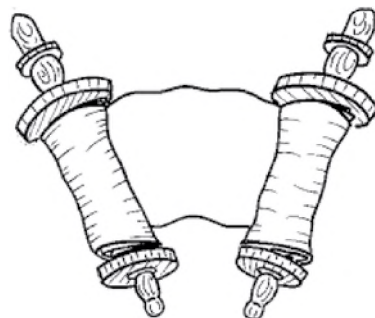
Jevreji vjeruju da je Bog predao Usmeni zakon Mojsiju, a on ga je prenosio drugima. Predanje je čuvano u usmenom obliku do II vijeka, kada je zapisano u dokumantu koji se naziva Mišna. Tokom nekoliko narednih vjekova, dodatni komentari su dodati u Mišnu, a zapisani su u Vavilonu i Jerusalmu. Ti dodatni komentari su poznati kao Gemara. Gemara ima dva dijela: Hagadu (priče, predanja) koja, kako joj naziv kaže, sadrži literarni i vjersko-filozofski dio, i Halahu (popis), koja sadrži propise. Gemara i Mišna se zajedno nazivaju Talmud. Ovo je završeno u V vijeku nove ere. Praktično postoje dva Talmuda: Jerusalimski i Vavilonski Talmud. Vavilonski je obimniji i ljudi najčešće misle na njega kada pomenu Talmud.

U rabinskoj literaturi riječ Tora se ne odnosi samo na Pet knjiga Mojsijevih, odnosno na pisanu Toru (Tora Shebichtav- Tora koja je napisana) već i na usmenu Toru (Tora Shebe'al Peh-Tora koja je ispričana). Usmena Tora je prenošena sa koljena na koljeno, sa generacije na generaciju da bi konačno počela da se registruje i zapisuje, postajući tako odlučujući zakonik za sve pojave života Jevreja –Talmud. Tora opisuju događaje počev od stvaranja svijeta do Mojsijeve smrti. Ona je za Jevreje najvažniji i najsvetiji dio Tanaha. Tora se još naziva Sefer Tora (Knjiga Tore). Tora se čita u sinagogama, subotom, na praznike i postove, ponedjeljnikom i četvrtkom.

Tora počinje opisom stvaranja svijeta i ljudskog roda, nastavlja pričom o životu praotaca, o robovanju Izraelaca u Egiptu i njihovom oslobađanju, o primanju zakona na Sinajskoj gori i lutanju po pustinji, a završava se pripremanjem za ulazak u Obećanu zemlju i Mojsijevom smrću. Tora je data Izraelu, ali ona ujedno predstavlja i poruku Izraela čovječanstvu. Opisujući

porijeklo jevrejskog naroda, ona ocrtava i njegovo srodstvo sa ostalim članovima ljudske porodice, ističući da su svi ljudi braća jer potiču od iste krvi, izdanka i loze. Tora sadrži 613 micvi odnosno zakona (micvot=zapovijesti) od kojih se njih 365 odnosi na ono što se ne treba činiti i 248 na ono što treba činiti. Zapovijesti se mogu svrstati u tri kategorije: - prvu čine moralni i etički propisi. Tora nam kaže da ne krademo, da ne ubijamo ili da ne povrijeđujemo tuđa osjećanja. To su moralni ukazi neophodni za život u miru i oni se zovu *mišpatim*, što u doslovnom prevodu znači *naredbe*. - drugu grupu čine zapovijesti koje nisu nužne u moralnom smislu ali su neophodne za očuvanje judaizma. Nju čine obredi i praznici koji oživljavaju sjećanja na ključne događaje iz jevrejske istorije. Poštovanje praznika Pesaha koji obilježava izlazak iz Egipta i koji je jedan od najbolje čuvanih jevrejskih praznika. Isto važi i za Šabat i druge praznike, a tu su i propisi o *tefilinu ili mezuzi* kao podsjetnik Božije prisutnosti. Zapovijesti koje spadaju u ovu grupu poznate su kao *edot*, doslovno svjedočanstva. Treću grupu čine zapovijesti koje je teže razumjeti jer za njih ne postoji nikakav očigledan razlog. Na primjer, propisi o ishrani za koje nije jasno dato obrazloženje ni u Tori niti u talmudskoj literaturi. One služe da bi ojačale vezu između Boga i čovjeka ali način na koji one to postižu nije očigledan. Propisi koji spadaju u ovu grupu poznati su kao *hukim*, doslovno prevedeno zakoni.

Ljiljana Vuković,
administrativno-tehnički
asistent KKL-JNF Balkan

Dan sjećanja na holokaust, 27. januar

■ Predsjednik JZCG Jaša Alfandari, govori o holokaustu u podgoričkoj gimnaziji

Ovaj Međunarodni dan sjećanja na žrtvenaciističkog režima tokom Drugog svjetskog rata ustanovljen je od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija prije deset godina. Crvena armija je 1945. godine oslobodila 7.500 zatvorenika koje su za sobom ostavili nacisti u koncentracionom logoru Aušvic. Kao Dan sjećanja na holokaust u Izraelu se obilježava 16. april, a od ove godine istoga dana se obilježava Nacionalni dan borbe protiv antisemitizma u svijetu.

Na inicijativu JZCG, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u saradnji sa Ministarstvom prosvjete je organizovalo čas posvećen sjećanju na žrtve holokausta, jednog od najsurovijih događaja u periodu Drugog svjetskog rata.

Tema današnjeg časa istorije je bila genocid nad ljudima koji su nacisti izvršili u periodu od 1939. do 1945. godine, odnosno u holokaustu. O monstruoznom uništenju nevinih ljudi na način koji zdrav ljudski um nikako ne može razumjeti niti prihvatiti, o zlom vremenu i ljudima za koje nije postojao pojam etika i humanost slušali su učenici III odjeljenja u Gimnaziji „Slobodan Škerović „ u Podgorici. Gospodin Jaša Alfandari, predsjednik JZCG i profesorica Vesna Kovačević, magistar istorijskih nauka su govorili o ovoj temi. Teško je bilo govoriti o tom nesrećnom vremenu koje je sa jedne strane izbacilo umobolne monstume žedne ljud-

ske krvi i patnje, a sa druge strane milione nevinih stradalnika. Bez obzira na ovo, oni su kao izuzetni predavači i poznavaoi tog vremena i dešavanja uspjeli da prenesu tu surovu istinu na njima svojstven, razumljiv i posebno dirljiv način koji nikoga nije ostavio ravnodušnim.

Nacističke namjere su bile jasne, istrebljenje manje vrijednih rasa gdje su među prvima prepoznati Jevreji, većinom iz Njemačke i Poljske ali i iz drugih ratom zahvaćenih zemalja, zatim Roma, Slovena. Politikom „konačnog uništenja“ iz 1942. godine Hajnrih Himler je krenuo krupnim koracima ka potpunoj likvidaciji Jevreja u Evropi.

Koncentracioni logori, odnosno fabrike smrti su jedna od glavnih obilježja Drugog svjetskog rata. Prije početka rata u Njemačkoj su postojala tri logora: Dahau, Buhenvald i Zehenhauzen, ali su Aušvic, Mathauzen, Sobibor, Helmo, Belzec i Treblinka dostigli takvu ozloglašenost koja do tog vremena nije bila poznata. Kroz koncentracione logore je prošlo 26 miliona ljudi. Smatra se da na ovim mjestima u Njemačkoj, Poljskoj, Norveškoj i drugim okupiranim državama je izbrisano postojanje 11 miliona ljudi. U ovoj ljudskoj katastrofi najveći danak su platili Jevreji, stradalo ih je oko šest miliona, blizu tri miliona sovjetskih zarobljenika, oko dva miliona Poljaka, blizu pola miliona Roma i još pola miliona pripadnika/ca ostalih etničkih grupa.

Riječi čuvenog Alberta Ajnštajna kako svijet neće biti uništen od onih koji čine zlo, nego od onih koji to mirno posmatraju, kao i izjava jednog njemačkog novinara koje nam je ovom prilikom Jaša Alfandari naveo: „Kada su odvodili homoseksualce - ćutao sam, kada su odvodili komuniste - ćutao sam, kada su odvodili Jevreje - ćutao sam i na kraju sam shvatio da kada dođu po mene neće imati ko da se pobuni“ su jasna poruka da je vrijeme da dignemo glas protiv raznih vrsta ugrožavanja i uništavanja čovječnosti, svih vidova anti-semitskog djelovanja i sličnih oblika devijantnih politika. Sve ovo je uzelo prevelike razmjere zahvaljujući najviše nedostatku otpora onih kojih se to direktno ne tiče i nesupostavljanju svemu onome što ugrožava naš opstanak.

Učenica Sanja Crvenica je govorila o Jevrejima u starom vijeku, a učenik iste škole, Ognjen Sekulić je govorio monolog iz Šekspirovog „Mletačkog trgovca“.

Lj.V.

HOLOKAUST

mr Vesna Kovačević

Nasuprot sistemu parlamentarne demo-kratije, u Evropi između dva rata razvili su se oblici diktature koji su svoje korijene vukli iz nacionalizma i imperijalizma XIX vijeka.

Odmah po završetku Prvog svjetskog rata razvio se politički pokret čiji je cilj bio stvaranje snažne homogene nacionalne države, s autoritetima „čvrste ruke“. Podrazumijevao je neprikosnoveno jedinstvo nacije, bespogovorno slijeđenje akcije čiji je cilj izdizan na najveći pijedestal nacionalnog i državnog dostojanstva. Sredstva korišćena u promociji takvih vrijednosti bila su: nacionalistička dogmatizovana ideologija i fizička sila. Ovi pokreti se prepoznaju po svojim uniformisanim, militarističkim i paravojnim formacijama koje služe kao produžena batina ideologije. To su bili totalitarni, autoritarni, nacionalistički pokreti desnice, koji su se suprostavljali demokratiji, parlamentarizmu, socijalizmu, komunizmu, pacifizmu i religijama.

Nacizam se pojavio iz Nationalsocijalističke stranke, odnosno Njemačke radničke partije, koja je postala primjetna u političkom životu Vajmarske Republike, tek od pojave Adolfa Hitlera. Program je bio rasistički, nacionalistički s idejom Velike Njemačke („Svi Njemci u jednoj državi“), revizionistički u smislu traženja poništenja svih mirovnih ugovora i imperijalistički u smislu stvaranja životnog prostora za njemački narod. Samo „rasno čisti Njemci“ imali bi ista prava i obaveze, dok useljenike i svo nenjemačko stanovništvo, a posebno Jevreje, treba iseliti iz Njemačke. Osnove takvoj državi su postavljene Nirnberškim rasnim zakonima iz 1935.godine po kojima su za građanina Rajha proglašeni samo oni njemačke ili srodne krvi. Zakonima je bio zabranjen brak između Jevreja i državljana Njemačke. Jevrejima je oduzeta mogućnost da budu državljani Rajha i

oni su postali objekat najvećeg progona. Za nižu rasu su proglašeni Sloveni, Romi, kao i svi Njemci sa urođenim teškim psihofizičkim manama.

Dvadeseti vijek se s pravom naziva vijekom ratova. Drugi svjetski rat je najstrašniji: sveobuhvatan, najsuroviji, najsvirepiji. Trajao je od 01.septembra 1939.do 02.septembra 1945.godine. Rat je obuhvatio gotovo cijeli svijet, 61 državu, odnosno 96% svjetskog stanovništva.

Osnovne karakteristike rata bile su „blic-krig“ (munjeviti rat) i koncentracioni logori, poznati kao fabrike smrti. U Drugom svjetskom ratu postojale su dvije vrste logora:

- 1.internirski i
- 2.koncentracioni logori.

Internirski logori, odnosno lageri, bili su namijenjeni vojnicima zarobljenim za vrijeme njemačke agresije na njihove države.

Koncentracioni logori su praktično bili van zakona. To su zapravo bili logori smrti, u kojima su bili zatvoreni politički protivnici, komunisti, ustanici iz svih evropskih država i većinom Jevreji iz Njemačke, Poljske i drugih okupiranih država. Do početka Drugog svjetskog rata u Njemačkoj su postojala tri veća logora: Dahau, Buhenvald i Zehenhauzen. Tokom rata njihov se broj u Njemačkoj i okupiranim državama povećao na preko osamdeset. Ozloglašeni među njima bili su: Aušvic, Mathauzen, Majdanek, Sobibor, Helmo, Belzec, Treblinka. Kroz koncentracione logore prošlo je 26 miliona ljudi. U njima su vršena istrebljenja, po nacističkim mjerilima „manje vrijednih rasa“, u prvom redu Jevreja.

Po međunarodnom pravu, masovno istrebljenje naroda naziva se genocid, a Jevreji su to nazvali HOLOKAUST.

Holokaust (istrebljenje) sa prizvukom antičke jezičke terminologije (grčki - olokausten: „potpuno spaljen“), hebrejski – šoa (nevolja, nesreća) - ta se riječ prvi put pojavila u jednom novinskom članku na hebrejskom jeziku, objavljenom u Jerusalimu 1940.godine.* Država Izrael je 1951.godine, uvela praznik Jom ha-šoa kao Dan sjećanja na sve žrtve holokausta) a savremena terminologija označava genocid nad Jevrejima koji je počinio Treći Rajh i njihovi saveznici od 1933.godine -1945.godine.

Iza holokausta ne stoji samo mržnja, već i ogromna ravnodušnost.

Albert Anštajn je rekao: "Svijet neće biti uništen od onih koji čine zlo, nego od onih koji to mimo posmatraju."

„Antisemitizam je najdublji, najstrašniji oblik mržnje koji čovječanstvo poznaje. To je bio nesumnjivo najveći nacistički zločin u čitavom periodu njihove okrutne vladavine.

U oktobru 1938.godine 15.000 Jevreja poljskog porijekla protjerano je iz Njemačke i iskrcano na poljskoj granici. Desničarska antisemitska poljska vlada ,koja je govorila o vlastitom „jevrejskom pitanju“, odbila ih je primiti. Njih oko 5,000 ostalo je na ničijoj teritoriji. U znak osvete 17-godišnji dječak (Herschel Grunspan), kojem su protjerali roditelje, izvršio je 07.novembra atentat na konzula Njemačkog veleposlanstva u Parizu, ubivši ga hicima iz pištolja. Nacistička je stranka to proglasila dijelom svjetske jevrejske zavjere i u noći između 9. i 10. novembra organizovani su „spontani“protivjevrejski neredi,gdje su oskamljena jevrejska groblja,spaljeno 177 sinagoga, ubijeno oko 100 jevreja, 30.000 ih je uhvaćeno i odvedeno u koncentracione logore a u istoriografiji je taj događaj poznat kao „Kristalna noć.“

Smatra se da je u koncentracionim logorima, koji su bili razmješteni u Njemačkoj, Poljskoj, Norveškoj i drugim okupiranim državama, umoreno 11 miliona ljudi. Većina je ubijana u plinskim komorama,drugi su bili ubijani izgladnjivanjem, prisilnim radom manjkom higijene i medicinskim eksperimentima. Na okupiranim teritorijama nacisti su sprovodili rasističku politiku. Glavni cilj je bio istrebljenje JEVREJA, SLOVENA, ROMA. U januaru 1942. godine u Berlinu je održan sastanak na kome su nacisti odlučili da sprovedu politiku „Konačnog rješenja“,što je značilo potpunu likvidaciju Jevreja u Evropi, ili holokaust. Taj zadatak je dobio Hajnrih Himler, šef SS-a odreda. U koncentracionim logorima nacisti su u gasnim komorama ,strelištima i krematorijumima ubili i spalili oko šest miliona Jevreja (tri miliona iz Poljske),blizu tri miliona sovjetskih zarobljenika, oko dva miliona Poljaka, blizu pola miliona Roma i još pola miliona ostalih etničkih grupa. Prije nego što bi ih ubili, logoraši su žigosani,izgladnjivani, mučeni, živjeli su u hladnoći

i u ritama, nad njima su vršili razne medicinske eksperimente i koristili ih kao robove u industriji.

Dana 27 .januara 1945.godine Sovjetski vojnici su oslobodili malo poljsko mjesto Osvešćin (njemački Aušvic). U njemu se nalazio najveći koncentracioni logor koji je postao simbol holokausta. U trenutku oslobođenja, Sovjeti su pronašli nekoliko hiljada izglednijih logoraša. Na slično stanje naišle su i američke trupe, koje su oslobodile logore smrti: Mathauzen,Buhenvald i Dahau,a Britanci u Bergen-Belsenu.

Holokaust je bio i ostao arhetipski transformativni događaj u istoriji zapadne civilizacije koji je donio ono što nijedan genocidni događaj prije njega nikada nije-gnusne zločine masovnog uništenja ljudskih života, zahvaljujući jedinstvenosti ideologije i politike ubistava, od dobro organizovane države, izvanredno naprednih ljudi i civilizacije koja je od najboljih sredstava i tehnologije počinila plansko istrebljenje ljudskih bića.**

Najpoznatije poslijeratno krivično suđenje za kršenje međunarodnog prava (za zločine protiv mira, zločin protiv čovječanstva i ratne zločine) bilo je suđenje „glavnim nacističkim zločincima“ u Palati pravde u njemačkom gradu Nirnbergu od 14.novembra 1945.godine do 1.oktobra 1946.godine.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija je,jednoglasno usvojenom Rezolucijom ,broj 60/7 ,od 01.novembra 2005.godine,označila 27.januar Međunarodnim danom sjećanja na žrtve holokausta.

*E Jackel,ENZYKLOPADIE DES HOLOCAUST,2. Auflage,Munchen,1998,Vorwort zur deutschen Ausgabe,str.18.

** Prof.dr.Smail Čekić,Historija Holokausta,(PDF),knjiga I i II ,str.45.

mr Vesna Kovačević,
profesor istorije u gimnaziji "Slobodan Škerović",
u Podgorici

PRAVEDNIK 3

Medalja „Pravednik među narodima“

Zločin iz mržnje ili strasti; umorstvo sa i bez predumišljaja; iz koristoljublja ili osvete; ratni zločin ili u ime vjere i boga...

Ako je tačno da ovo fino razvrstavanje zločina odaje i karakter društva u kojem živimo, onda je jasno koliko smo daleko dogurali. Bolje reći zaglibili. Iza svakog, nažalost krije se, najprije, banalnost ubistva. Iza poslednje stavke u nabrojanoj, čini se, nekako ponajprije.

Ako mi neko objasni zašto bi bogu ili Bogu u njegovoj svemoći i svesposobnosti, pružao asistenciju u odmazdi, možda bih još ponešto i mogla da razumijem. Ovako? Ista je stvar i sa njegovim prorokom ili Prorokom. Valjda u Božijem krilu može jače uticati na događaje i kreiranje zemaljskog poretka od sinova na zemlji. Ovako pariski pokolj samo je uvećao količnik nasilja učinjen u ime vjere i pokazao da stada i u XXI vijeku broje „naše“ i „njihove“, brišu paučinu sa oružja i obnavljaju bunkere. Jedna je riječ dovoljna. Apsurd!

Može li ljudsko biće izaći iz apsurdna? U okviru zadatih koraka našeg života, izgleda, da je malo prostora predviđeno za to. Osvajanje lične slobode svakako je jedan od načina, a sloboda nema nikakvog posla sa predrasudama.

Srela sam i previše ljudi sa preubjeđenijima i, nažalost, imala prilike da vidim rezultate njihovih djela, ali, na sreću, poznajem i one kojima je sloboda i sloboda duha vrijednost koja nema cijenu.

Ja nijesam upoznala Petra Zankovića iz Sutomora – jedinog crnogorskog Pravednika. Ni Elmaza Hadrovića jer odavno počiva na bebranskom mezarju, a i on bi, izgleda, mogao biti nosilac ovog časnog priznanja, ali znam da im njihova vjera, (Petar je bio katolik, a Elmaz musliman) nije branila da tokom najvećeg svjetskog rata u svom domu sakrivaju Jevreje. I znam da su im u tome pomagali jedan biskup i jedan pravoslavni sveštenik i znam da su sve rizikovali zbog toga. Svoje, živote svojih porodica, imovinu i vlastitu slobodu. Znam i da su Petar i Elmaz ćutali o svojim dobrim djelima i da bi ostale sa njima u vječnosti da Rihterovi i Laura Papo Ostoić nisu odlučili da ih pronađu i da Jaša Alfandari nije uporno istraživao.

Neka mi ne zamjere ni proroci ni propovjednici, ni svetosti ni prvaci zaogrnuti mantijama svih krojeva i boja; neka se ne nađu uvrijeđeni ni vjernici ni kanonski sljedbenici, čuvari vjera, ni njihovi tumači, ali za mene ovo je primjer bogougodnog djela.

I sve je ovdje što treba da bude! Što svaka religija propovijeda i svaki moralan čovjek, pa bio on vjernik ili ne, odobrava. Svako pod svojim simbolom krstom, polumjesecom, Davidovom zvijezdom ili petokrakom čist je pred sobom i svojim Bogom.

Znam i da je priča o Pravedniku dotakla i mnoge koji su je gledali, umorni od predrasuda i netolerancije. Od uniformi bez časti i uprljanih mantija, pokidanih epoleta i utvrđenih tabora. Jer je priča o Pravedniku priča o crnogorskoj provinciji gdje siromah, udovac, musliman sa troje djece, svih ratnih godina skriva tri Jevrejke izbjegle iz Sarajeva i o gradiću na jugu gdje potomak časnog barjaktara Spiča i komandira crnogorske vojske spašava jevrejsku porodicu iz Osjeka, stara priča o dobru i zlu. O izboru i nepristajanju.

Znam i da su Pravednici slobodni ljudi i da su osjećali da mnogo rizikuju, ali i da od slobode ne mogu više izgubiti.

Znam i da na svijetu postoji još mnogo Pravednika!

Nataša Baranin,
novinar RTCG i autor serijala "Pravednik"

Euro-Azijski Jevrejski Kongres (EAJC) u Jeruzalemu 01.-03

.12.2014

Zasjedanje Generalnog Savjeta EAJC – godišnja sjednica Hotel King Solomon - Jeruzalem

Izvještaj sa Kongresa

Godišnje zasjedanje Savjeta EAJC se održalo zbog velikih problema unutar samog EAJC, zbog veoma loše strukture odlučivanja i donošenja odluka. Zbog takvog stanja predsjednik Meinel sa svojim saradnicima je zakazao sjednicu kako bi se iskristalisalo stanje unutar raznih odbora, pa i da bi se utvrdila nova hijerarhija onih koji će odlučivati. U Jeruzalemu je bilo prisutno 39 predstavnika koji imaju pravo odlučivanja, među njima i ja kao delegat iz Crne Gore. Primjećujem da je većina učesnika, ovaj put, došla turistički u Jeruzalem, sa svojim obiteljima tako da su u veoma malom broju bili na zasjedanju, također i kada su bili prisutni nisu dali nikakav doprinos raspravi. Za mene je bilo više nego dobro da je takva situacija jer sam imao pregršt vremena za razgovore sa najvažnijim ljudima EAJC, Meinelom, Hutmannom, Clenovim, Zisselsom, Shcdmit, Mihasvilli i sa predstavnicima Albanije, Slovenije, Srbije, Indije i dakako Rusije.

Prvi dan je zasjedanje otpočelo sa kašnjenjem i odmah na početku su se osjećale tenzije koje je smirivao predsjednik Meinel. Glavni problem je bio u izmjenama Statuta, odnosno onog dijela koji se odnosi na odlučivanja. Meinel je posljednjih 6 mjeseci tražio da se ukinu ovlašćenja Glavnog odbora i da odluke donosi on sa svojim saradnicima. Dakle, predsjednik Meinel će upravljati uz pomoc Hutmanna, zatim Gronowskog – biznismena iz

Odese, Petera Kuniga – izvršnog direktora Meinel banke te Mihaswillija iz Gruzije, koji je inace do danas bio najveći sponzor EAJC i gotovo svih projekata.

Prvog dana su takodjer dati izvještaji svih komisija i odbora tako da se dotakla tema Antisemitizma gdje sam ja iskoristio priliku i javio se za riječ nakon čega se rasplamsala diskusija. Prema govorenju Odbora gotovo da u zemljama EAJC nema antisemitskih ispada jer prema njima nije zabilježen nijedan napad na sinagoge, groblja i nije bilo pisanja po zidovima jevrejskih institucija. Moje gledanje je da Antisemitizam nije samo oskrnavanje grobova i slično već je i pisanje po raznim blogovima, na raznim internet stranicama, jer svjedoci smo i u Crnoj Gori, a i u svakoj članici EAJC da na pomen Jevreja i Izraela se piše vrlo ružno u komentarima i to treba uzeti veoma ozbiljno a ne stavljati ispod tepiha. Moje izlaganje je praćeno velikim aplauzom i na moju inicijativu je ova tematika uvrštena u dnevni red sledeće Gavne skupstine a predsjednik Meinel će o ovoj temi razgovarati sa gospodom Kantorom, Lauderom i Rotschildom u januaru u Aušvicu.

Drugi dan je glasano za navedene izmjene u Statutu, na opšte iznenađenje sve je izglasano jednoglasno i nije bilo nesuglasica. Nakon glasanja se obratio Meinel čestitajući svima nama dobar odabir i da će se veoma brzo vidjeti boljitak od donesenih odluka ... vrijeme će pokazati. Napominjem sve naše odluke mora da verifikuje Glavna skupština u junu 2015.

Mozda sam namjerno čekao ali sam upravo nakon govora Meinelu uzeo riječ i govorio o našoj Zajednici, o Maharu, zahvalio mu se na podršci, o gradnji Sinagoge i potrebnom novcu, podršci grada Podgorice, odličnim odnosima sa Vladom Crne Gore i naveo da Crna Gora po učinku u EAJC zauzima visoko 4 mjesto.

Da istaknem, na samom kraju, da sam izabran u 2 odbora, za omladinu i kulturu, bio sam predložen od gospode Meinel i Schdmit. Takodjer smo dobili direktan poziv od Makabija da nastupimo u Berlinu 2015.

Slaven Radimiri Levi
Delegat u EAJC

INTERVJU PREDSJEDNIKA JEVREJSKE ZAJEDNICE CRNE GORE JAŠE ALFANDARIJA

Jevrejska zajednica u Crnoj Gori nakon više od 160 godina dobila vrijedan

ALFANDARI: Sefer Tora dio kulturnog blaga Crne Gore

» Piše: **Durdica Čorić**

PODGORICA - Sefer Tora, koja je prošle sedmice kao dio nacionalnog blaga Mađarske poklonjena Crnoj Gori, smještena je u sinagogi koja se nalazi u sklopu prostorija Jevrejske zajednice Crne Gore i tu će ostati do izgradnje novog hrama - rekao je Pobjedi predsjednik Jevrejske zajednice Crne Gore Jaša Alfandari.

Tora je prvi dio jevrejske biblije (Tanah), dok je Sefer Tora pisana na listovima pergamenta koji su međusobno povezani i čine svitak koji se uvija oko dva ukrašena drvena držača.

Tora

Tora je, kako objašnjava Alfandari, obično vlasništvo države u kojoj se nalazi i predstavlja dokaz da u njoj postoje Jevreji. Posljednja Tora koja se nalazila u Kotoru, iznešena je iz Crne Gore, kaže Alfandari, prije više od 160 godina, i najvjerovatnije je odnešena u Dubrovnik.

- Običaj je da Tora ostaje u sinagogi do posljednjeg Jevrejina i on ima dužnost da je ponesu sa sobom.

Ova Tora napisana je 1830. godine u Slovačkoj, a na jug Mađarske je donijela grupa Jevreja koja je u blizini današnjeg Segedina osnovala zajednicu. Predsjednik te zajednice je, gostujući na konferenciji „Maħar“ 24. oktobra u Budvi, odlučio da tu istu Toru sa kojom je počelo širenje njihove zajednice, pokloni Crnoj Gori i Je-

Tora je obično vlasništvo države u kojoj se nalazi i predstavlja dokaz da u njoj postoje Jevreji - kaže predsjednik Jevrejske zajednice Jaša Alfandari

Unošenje Tore u hram

vrejskoj zajednici u želji da se i naša zajednica uveća - ispričao je Alfandari. Za potrebe sinagoge, koja je u

novembru prošle godine otvorena u prostorijama Jevrejske zajednice u Podgorici, pozajmljena je Tora iz Hrvatske, ali

je ubrzo i vraćena.

- Sinagoga u kojoj nema Tore nije sinagoga, to je soba - kaže Alfandari.

Početak gradnje sinagoge moguće na proljeće

Gradnja sinagoge, u sklopu koje bi bio izgrađen i jevrejski kulturni centar, trebala je da počne u septembru, ali je Jevrejska zajednica to prolongirala jer nije obezbijeden sav novac potreban za njeno dovršavanje.

- Dio novca je obezbijeden, ali je i moje i mišljenje cijele zajednice bilo da sa gradnjom ne počinjemo, dok ne dobijemo sva sredstva koja iziskuje gradnja. Nadam se da ćemo u decembru ili januaru uspeti da obezbijedimo ostatak novca. Obećanja imamo sa mnogo strana. Očekujem da bi na proljeće trebala da počne gradnja. Projekat je već urađen i sve je spremno da se krene sa izgradnjom, ali mi prosto ne želimo da počnemo da je gradimo pa da stanemo na pola ili da je gradimo na rečku - kaže predsjednik Jevrejske zajednice Jaša Alfandari.

Jaša Alfandari

Vlasništvo

Predsjednik Jevrejske zajednice navodi da Sefer Tora sada pripada kulturnom blagu Crne Gore, dok je njen formalni vlasnik Jevrejska zajednica.

- Ali zajednica ne može da je otuđi, prodala ili da bilo šta drugo sa njom uradi bez dozvole države, jer pripada kulturnom blagu zemlje. Tora se nalazi u sinagogi i tu će i ostati dok bude i jednog Jevrejina ovdje - kaže Jaša Alfandari. Tora za Jevreje, dodaje on ima veliku vrijednost, jedan je od stubova jevrejske zajednice i simbol postojanja tog naroda na određenoj teritoriji.

- Nije ona neka posebna relikvija, jer Jevreji ne vjeruju u svete relikvije. Ona jednostavno služi da se iz nje svaki dan čita. Za Jevreje Tora ima veliku vrijednost. To je zapra-

Pokrenut i jevrejski časopis

Jevrejska zajednica izdala je prije nešto više od mjesec prvi broj časopisa „Almanah“, koji će od sada izlaziti na svaka četiri mjeseca.

- Prvi broj je bio više informativnog, nego kulturnog karaktera. Drugi broj koji izlazi u januaru biće zbirka jevrejske kulture. Pokušaćemo da preko Almanaha stavimo fokus na sve što se tiče Jevreja u domenu kulture, nauke, istorije... Želimo da to postane časopis koji će davati sažetije informacije o Jevrejima u Crnoj Gori, ali i širom svijeta - kaže Jaša Alfandari.

vo simbol da postojimo na određenoj teritoriji. Zato se Tora obično vezuje za državu - ističe Alfandari.

Sefer Tora ostaće u sinagogi, koja se nalazi u prostorijama Jevrejske zajednice u Podgorici, a nakon izgradnje nove sinagoge i jevrejskog kulturnog centra biće premještena tamo. Alfandari ističe da bi Ministarstvo kulture uskoro trebalo da je valorizuje i uvrsti u spisak kulturnog blaga Crne Gore.

KUTAK ZA RABINA

Učeci Toru stojeći na jednoj nozi

Postoji priča u Babilonskom talmudu koja govori o nežidovu koji je odlučio konvertirati na Židovstvo i potražio je dvojicu najpoznatijih rabina generacije,

Šamaja i Hilela. Prvo je otišao Šamaju. On je bio poznat kao jako strog, nagle naravi, držao se striktno onoga što treba učiniti, bez ikakvih olakšica. U Židovstvu općenito nije sve crno - bijelo, postoje i nijanse u sredini, ali ne i za Šamaja. I nežidov mu kaže: „Želim konvertirati na Židovstvo, ali pod jednim uvjetom, da to učinim dok stojim na jednoj nozi“. Što je zapravo želio reći? Želio je da mu se samo u jednoj rečenici da osnovno učenje, osnovni princip Židovstva. I što mu je Šamaj odgovorio? Uzeo je štap i otjerao ga je, vičući: „Čitavo Židovstvo u jednoj rečenici? Mora da si lud, Židovstvo se uči čitav život. Gubise!“

Zatim odlazi Hilelu. Za razliku od Šamaja, Hilel je bio poznat kao fin gospodin, pun strpljenja i poznat kao osoba uvijek fokusirana na ljubav i brigu o ljudima. Talmud je pun priča o njima dvojici i njihovim reakcijama u istim situacijama. I rezultat je bio uvijek isti, Šamaj bi eksplodirao, dok bi Hilel strpljivo saslušao ljude i nastojao im pomoći. I nežidov mu se obrati: „Želim konvertirati, želim naučiti cijelu Toru dok stojim na jednoj nozi“. I Hilel mu reče: „Nema problema, ima samo jedna stvar koju moraš znati, a to je „ne čini drugima ono što ne želiš da drugi čine tebi“, to je sve što trebaš znati, sve ostalo su detalji.“

Kako razumjeti Hilelov odgovor? Što znači „ne čini drugima...“? Zar čovjek treba samo da se drži toga pa da postane Židov? Jer ako pažljivije pogledamo, većina ljudi se drži Hilelovog savjeta. Ali zar se Židovstvo temelji samo na tome. Što je s 613 zapovijedi, ili odnosom čovjek - Bog, da ne nabrajam dalje?

Što je Hilel zapravo htio reći ? Mora da je želio reći da je to sjeme iz kojeg će, ako razumiješ i razviješ na pravi način, nastati stvarno ono na čemu stoji Židovstvo.

Najpoznatiji, a možda i najvažniji zakon u Tori, ali koji je zasigurno i jedan od najtežih za razumijevanje i pridržavanje, je zakon: „ Veahavta lereaha kamoha “ („ voli bližnjeg svog kao samog sebe “). Svi govore o tom zakonu, svima se svi- da, ali izgleda da ga se u stvarnosti samo nekolicina drži na način na koji bi Halaha (žid.vjerski zakon) želila da ga se držimo.

Sjećam se da sam prije nekoliko godina govorio na jednom nežidovskom skupu i jedna mi se žena obratila i kazala da je stvarno šteta što samo kršćanstvo drži da bi čovjek trebao „ voljeti bližnjeg kao samog sebe “. Na upit gdje je našla tu tvrdnju ona mi je odgovorila „ u jednom od najpoznatijih Isusovih propovijedi u Novom zavjetu “. Tada sam je upitao da li zna da je ta tvrdnja izvađena iz Starog zavjeta, tačnije iz 3.Mojsijeve knjige, poznatije kao Levitski zakon (19:18). Ona nije bila uopće svjesna toga, kao ni većina prisutnih. I danas se „ voli bližnjeg svog...“ identificira sa kršćanstvom. Čudno je da većina čovječanstva ne zna da tako važna izjava dolazi iz židovske tradicije. I to je naš propust. Tu smo pali na ispitu.

Ako pogledamo u samu Toru, izjava „ voli bližnjeg svog kao samog sebe “ je kombinirana s dvije zabrane i možemo ovaj zakon cijeliti u potpunosti samo ako ga vidimo u odnosu s te dvije zabrane. Sam zakon se može naći u 19 poglavlju 3-će Mojsijeve knjige, stih 18, i Tora tamo kaže slijedeće: „ Ne osvećuj se! Ne gaji srdžbe prema sinovima svog naroda! Ljubi bližnjeg svog kao samog sebe.

Ja sam Gospod. “ Ovaj biblijski stih je donio glavobolju, ne samo običnim ljudima, nego i najvećim mudracima Izraela, jer ovdje se prije svega govori o ljudskim emocijama. I tu se postavlja pitanje, kako se može nekome zapovijediti da ima određene osjećaje, osobi se može reći kako bi se trebala ponašati, ali kazati nekome da „ nešto ne osjeća “ i

štaviše, da taj osjećaj zamijeni nekim drugim, je veoma teško. Osjećajima se jednostavno ne može zapovijediti.

U Jeruzalemskom talmudu rabini postavljaju ovo pitanje. I Talmud kao odgovor donosi slijedeću veoma čudnu priču: „ Mesar je sjekao meso i nož koji je držao desnom rukom se poskliznuo i zasjekao duboko u lijevu ruku.” I Talmud nastavlja:

„ Da li se sad lijeva ruka treba osvetiti? Uzeti nož i zasjeći u desnu ruku? “ I odgovara: „ Očigledno, ne! Lijeva ruka to nikad neće učiniti. “ I Talmud objašnjava:

„ Ako razumiješ razlog zašto lijeva ruka neće nikad učiniti nešto takvo, tada ćeš razumjeti kako je moguće narediti ljudima da se ne svete, da ne mrze drugog i da vole bližnjeg svog kao samog sebe.” I tu Talmud nije spreman ući u dublje objašnjenje, nego drži da je ovaj odgovor više nego dovoljan za razumijevanje. I zašto se lijeva ruka nebi osvetila desnoj? Koje se veliko pravilo krije iza toga? Jedino što nam Talmud još kaže je slijedeće. Slavni rabin Akiva, jedan od najvećih talmudskih mudraca je rekao: „ Voli bližnjeg svog kao samog sebe “ je najveće pravilo u Tori (zehu klal gadol be Tora). Očigledno je da je to osnov za mnoge druge zapovijedi u Tori i lako je razumjeti zašto je to Rabin Akiva izdvojio kao najveći princip Židovstva.

Ali jedan rabin, Ben Azai, se nije složio s njim. Na iznenađenje svih, on je držao da najveće pravilo Židovstva Tora donosi na kraju poglavlja o stvaranju čovjeka.

Prvi stih 5-tog poglavlja 1-ve Mojsijeve knjige donosi: „ Ovo je povijest Adamovog roda “. I većina je odmah primjetila da se tu ne radi ni o kakvom pravilu, zakonu ili uputstvu, nego o običnoj izjavi.

Kao što vidimo naišli smo na „ mahlohet “, razliku u mišljenju između talmudskih mudraca u vezi pitanja koje je najveće pravilo u Tori. Ali prije nego probamo razumjeti razliku između ova dva velika rabina, prvo probajmo razumjeti što zapravo znači „ voli bližnjeg svog kao samog sebe “. Usput prevod ovog pravila s hebrejskog na bilo koji drugi jezik

nije ispravan, ali ovo je tradicionalan prevod na hrvatski pa ga stoga i mi upotrebljavamo. U prevodu na engleski se ne upotrebljava riječ „bližnji“, nego riječ „susjed“, a hebrejska riječ „reaha“ se ne odnosi samo na Židove, nego na sve ljude s kojima stupamo u kontakt.

Ramban (Nahmanides, 12. st.), jedan od najvećih ličnosti žid. tradicije, liječnik i kabalist, je postavio osnovno pitanje: da li je uopće moguće voljeti drugu osobu kao samog sebe? Da li čovjek ima kapacitet za nešto takvo? To je izvanredno pitanje, jer jasno je da čovjek može voliti drugu osobu, ali kao samog sebe? I on nastavlja da je čitava rečenica izvučena iz konteksta, jer nitko ne može voliti drugog kao samog sebe i da to Tora, zapravo, nikad nije niti imala na umu. I to se jasno vidi iz hebrejskog teksta, jer ako uzmemo prevod na hrvatski i vratimo ga u hebrejski izvornik, tada nećemo dobiti „veahavta LE-reaha“, nego „veahavta ET-reaha“. „LE-“ označava smjer kretanja radnje, a „ET-“ objekt. Slovo „lamed“ ispred riječi „re-aha“ (bližnji) ukazuje da postoji razlika, jer tekst Tore ne kaže „voli drugu osobu, nego „voli PREMA drugoj osobi“. To i neki drugi primjeri u Talmudu, za čije iznošenje jednostavno nema mjesta u ovom tekstu, prema Rambanu i brojnim drugim rabinima ukazuje da moraš učiniti sve što je u tvojoj moći da pomogneš drugome, ali ne zahtijeva da to učiniš s emocijama ili s istim intenzitetom kao kad nešto činiš za samog sebe.

Ali samim time što se ne moram emocionalno angažirati stvar nije postala ništa lakša, jer tu postoji i nešto drugo. Jer pitanje je: zbog čega čovjek voli sebe? Ne zbog materijalnih stvari koje posjedujem, nego zbog onog po čemu sam jedinstven, nešto što nitko drugi ne posjeduje, ono što me određuje, što me definira. I Tora ne želi da učinim sve da i moj bližnji dobije kuću ili novac ili nešto slično, jer nju nije briga za materijalne stvari, jer to nisam ja, one me ne definiraju. Nego ona traži da „volim bližnjeg svog kao samog sebe“ u onom u čemu sam jedinstven, što me čini mnome. Istina, ne traži da

uložim emocije, ali želi da to želim u istoj količini. Svi mi osjećamo da imamo nešto jedinstveno s čim doprinosimo svijetu, s čime nitko drugi ne može doprinjeti. To je svojstveno svim ljudskim bićima. Jer ako bi svi bili samo kopije (klonovi), zašto bi bilo važno da postojim? I sad mi Tora zapovijeda da tu svoju jedinstvenost želim i za drugog. Na prvi pogled izgleda kao da Tora čini nešto opasno kad traži da potpuno uništim svoju jedinstvenost, ono što me održava u životu. I odgovor je: ne, nema opasnosti da ću izgubiti svoju jedinstvenost, čak i kad želim da to imaju i drugi, jer svačija jedinstvenost proizlazi iz kombinacije ljudskih atributa. Talmud kaže da je svaka osoba „olam katan“ (mali kompletan svijet), svatko posjeduje nešto jedinstveno, i kad Tora kaže da moram željeti da i drugi posjeduju ono što me čini jedinstvenim, ne moram se bojati da ću postati kopija, jer svaki čovjek je po definiciji jedinstven. Jedna od dimenzija zapovijedi „voli bližnjeg.“ je da moramo pronaći tu jedinstvenost i otkriti nešto o sebi.

Postoji još jedna interesantna stvar. Kad Tora kaže „sebe samog“, to znači da čovjek mora prvo voliti sebe da bi mogao voliti drugoga, drugim riječima, samo kad voliš sebe možeš voliti i drugog, i dok god ne budeš volio sebe, nećeš biti u stanju voliti drugog. Ljubav za drugog je samo ekstenzija ljubavi prema samom sebi, gledaj u drugu osobu i probaj vidjeti sebe u njoj, jer samo onda kad vidiš sebe u drugoj osobi, možeš voljeti tu osobu. Jer prema žid. tradiciji sva ljubav ima korijen u ljubavi prema samom sebi. Nitko ne može voliti drugog, ako prije toga u njemu nije postojala ljubav prema samom sebi. Kao što smo već vidjeli, Ramban je bio mišljenja da nikad ne možeš potpuno voliti drugu osobu, jer to nadilazi ljudske sposobnosti.

Ali postoji drugi veliki učitelj žid. vrijednosti po imenu rabin Moše Haim Luzato, jedan od najvećih mislioca u žid. povijesti, kabalist, koji je imao potpuno drugi pristup. On je držao da je moguće voliti drugog isto toliko kao sebe. I što on kaže? Za početak moramo nešto razumjeti o prirodi ljubavi. Kao prvo,

koja je definicija ljubavi? Što riječ ljubav zapravo znači? To je jedna od emocija koju svi osjećamo, ali ju je jako teško možemo izraziti riječima. Zato su rabini analizirali hebrejsku riječ za ljubav „ahava” i ustanovili da korijen te riječi dolazi od riječi „hav”, što znači „davati”. Vidimo da između ljubavi i davanja postoji veza, i mudraci Talmuda postavljaju dva pitanja: Da li volim davati ljudima koje volim?, ili Da li volim ljude kojima dajem? Obratite pažnju na razliku: U prvim pitanjem izjavljujem da s obzirom da nekog volim, ja ga želim i darivati, a s drugim kazujem upravo suprotno, volim one kojima dajem. Pitanje je: da li ljubav ta koja kreira davanje, ili davanje stvara ljubav?

I rabini su dali veoma jasan odgovor, da davanje stvara ljubav, korijen nastanka ljubavi leži u darivanju. Najbolji primjer za to je ljubav majke prema još nerođenom djetetu. Zašto ga voli? Jer se radi o apsolutnom davanju. Davanjem uvlačiš tu osobu u svoj svijet, ona postaje dio tebe, davanjem pretvaraš drugu osobu u sebe samog i s obzirom da voliš sebe, počet ćeš voliti i tu drugu osobu, jer je ona postala ti. I najveća umjetnost života je naći „ja” u što više drugih osoba.

Jednom sam čuo prekrasnu priču o rabinu, koji je živio u Jeruzalemu u vrijeme Britanskog mandata, po imenu Arije Levin. Priču je ispričao liječnik koji je radio u bolnici Hadasi. Jednom su rabin i njegova supruga, već u poznijim godinama, došli u njegovu ordinaciju na pregled. I rabin Levin mu se obratio govoreći: „Doktore, boli nas noga moje supruge” i doktor ga upita: „Što kažeš, boli te noga tvoje supruge? Zar ne bi trebao kazati da tvoju suprugu boli noga?” „Ne. Dobro sam rekao. Boli nas noge moje supruge, jer nakon 40 godina braka mi smo postali kao jedna osoba, istina živimo u dva tijela, ali kad moju suprugu boli, tada i ja jednako osjećam tu bol”. To je dvoje ljudi koji su toliko dali jedan drugome da među njima, nakon nekog vremena, nestane sva razlika. I to je krajnja ideja braka. Ideja „voli bližnjeg svog kao sebe samog” je neophodni uvjet braka. To je ideologija na kojoj počiva brak u Židovstvu. I sad možemo razumjeti odgovor koji Talmud

daje na pitanje kako se može reći osobi da se ne sveti, i to uspoređuje sa slučajem mesara čija je desna ruka nožem zarezala lijevu. Da li će se lijeva ruka osvetiti desnoj? Naravno da neće. Zašto?

Odgovor je očigledan, jer obje ruke pripadaju istoj osobi. I rabini kažu da je to ista stvar, i ako razumiješ princip koji je iza ideje „voli bližnjeg svog kao sebe samog”, tada trebaš znati da su sva ljudska bića zapravo jedna osoba. Dio nas postoji u svim drugim ljudima, i ako se lijeva ruka neće svetiti desnoj, kako se onda jedan čovjek može svetiti drugome.

Sad razumijemo što je rabin Akiva želio reći kad je rekao da je „voli bližnjeg svog kao sebe samog” najveće pravilo u Tori, pravilo iz kojeg proizlazi sve drugo.

To je isto mislio i Hilel sa svojim objašnjenjem „ne čini drugom ono što ne želiš da drugi čini tebi”. Ostala je još jedna stvar koju treba objasniti. Što je zapravo Ben Azai želio reći govoreći da je najveće pravilo u Tori „ovo je povijest Adamovog roda”? Iako izgleda kao neslaganje dvojice velikana, mislim da se uopće ne radi o neslaganju, nego je Ben Azai samo dodao novu dimenziju rabi Akivinoj tvrdnji. Ako pogledamo stih vidjet ćemo da u produžetku kazuje najveću stvar koja je ikad kazana o čovjeku, „da je čovjek stvoren na sliku i priliku Boga”, nevjerovatna izjava, da je čovjek, svatko od nas, „Božja slika i prilika”. Svijet nikad prije ni poslije toga nije čuo za takvo nešto, obično se misli da je čovjek samo sofisticirana životinja, ali židavska tradicija kaže ne, čovjek je skoro na istom nivou, on nije Bog, niti će ikada biti Bog, ali ima puno toga zajedničkog s Bogom. I Ben Azai zapravo kaže, da kad govorimo o „ljubavi prema bližnjem”, tada još ne govorimo o višem stupnju ljubavi. A koji je to viši stupanj? Kad sam u stanju voliti drugog, jer u tom čovjeku vidim Božju sliku i priliku, i ako učinim to, tada sam se uspio uzdići i svemu dati viši nivo. Vidimo da je Ben Azai bio veći filozof od rabi Akive.

Sad imamo nekakvu ideju o principu „voli bližnjeg svog kao samo sebe”. Na veoma

pragmatičnom nivou to znači da moramo učiniti sve za drugog, i to ne zahtijeva emocionalni angažman, iako židovska tradicija uči kako je moguće kreirati osjećaje prema drugoj osobi i to je moguće ostvariti samo na jedan način – stalnim davanjem. Što više daješ, što više činiš za drugu osobu, to više transformiraš tu osobu u samog sebe. I tu Ben Azai daje dobar odgovor i kaže da ako voliš Boga svim svojim srcem tada to uključuje i ljubav prema tvom bližnjem, jer je on slika i prilika Boga. Voliti Boga znači voliti čovjeka, a voliti čovjeka razumijevajući da je on Božja slika i prilika, tada ćeš automatski voliti i Boga.

Luciano Moše Prelević,
Vrhovni rabin Crne Gore i
Glavni rabin u Republici Hrvatskoj

Dragi prijatelji, Šalom Alehem!

Kad bi pitali prosječnog čovjeka na ulici što njemu znači Judaizam, vjerojatno bi devet od deset ljudi odgovorilo: šabat, blagdani, sinagoga, propisi kašruta, žalobni običaji, općenito tradicija. Ali sve to je samo mali dio onoga što Judaizam znači, to je samo vrh ledene sante. Judaizam je zapravo sveobuhvatni sistem koji pokriva sve aspekte života, kako na individualnom, tako i na društvenom nivou. Sistem mitzvi ne pokriva samo vjersku sferu, nego sve modele ponašanja, osobne odnose, odnose u obitelji između supružnika, prema djeci, odnos liječnika i pacijenta i sve aspekte zdravlja i vođenja zdravog života, profesionalni integritet i poslovnu etiku, odnos prodavača i kupca, određivanje cijene i marže, odnos poslodavca i zaposlenika, isplata plate na vrijeme kao i veličinu same plate, odnos vladara prema podređenim, obaveza zajednice prema svakom pojedincu, kao i obaveza pojedinca prema zajednici, porezni sistem, briga o onima koji nemaju, školski sistem, pravni sistem, kako voditi kuću, zajednicu, društvo, državu. Drugim riječima, Judaizam nije religija nego način života, to je uputa za umijeće življenja u svim aspektima života. Svi dijelovi Tore rade zajedno prema sveo-

buhvatnom cilju kojeg možemo sumirati kao: stvaranje pravednog društva inspiriranog vizijom čovjeka kao slikom i prilikom Boga. Ideja Tore je osnovati model društva, koji će svijet željeti slijediti i tako donoseći dobrobit Tora života i B-žjeg blagoslova što je većem dijelu čovječanstva moguće. Usput, riječ Tora se najčešće pogrešno prevodi na druge jezike kao „Zakon“. Riječ Tora ima isti korijen kao riječi more (učitelj) i horim (roditelji) i znači „Uputa“, jer kao što i roditelji i učitelji nas upućuju kako živjeti, tako nam je i B-g, kao čovječji Tvorac dao upute za vlastitu upotrebu, samo je problem u tome što se većina nas žali B-gu bez da je pročitala te upute. I uvijek kad spominje posebne obaveze židovskog naroda, Tora nikad ne propusti naglasiti taj širi, univerzalni cilj. Židovski narod Tora naziva kraljevstvo svećenika (mamlehet kohanim) i sveti narod (goj kadoš), svjetlo narodima i kaže da će svi narodi biti blagoslovljeni kroz židovski narod. Kao što je jedan nežidovski povjesničar rekao da Židovi uvijek znaju da je židovski narod „imenovan“ (izabran) da bude pilot projekt za cijelo čovječanstvo. Krajem prošlog mjeseca prilikom više nego uspješnog otvaranja izložbe o Zagrebačkoj sinagogi i ŽOZ-u u Židovskom muzeju u Veneciji, bili smo gosti glavnog rabina Venecije Scialom Bahbouta na Šabatnom ručku. Tom prilikom, kao i tokom druženja čitavog Šabata puno smo pričali upravo o tome i važnosti židovske edukacije, posebno u zajednicama s velikim postotkom mješanih brakova. Ovo je najava serije predavanja kojom ćemo probati kroz objašnjavanje pojedinih mitzvot objasniti što je zapravo Judaizam, njegov program, sredstva ostvarenja i njegov krajnji cilj. Prvenstveno ćemo se baviti konceptom mitzve i svim onim što je vezano uz njih, jer čitav Judaizam je baziran na sistemu kojeg formiraju 613 Tora mitzvot s brojnim rabinskim uputama. Pokazati ćemo kako je svaka mitzva sastavni dio u Božjem planu za bolji svijet i kako je svaka mitzva relevantna i primjenjiva i danas, kao i onog dana prije više od tri milenija kad je Tora dana na Sinaju. Riječ mitzva doslovno prevedena znači zapovijed, dok u širem smislu može značiti i općenito činjenje dobrog djela, što bi u Bosni rekli

sevap. Mi ćemo govoriti uglavnom u terminu Tora zapovijedi. Zapad- ni svijet nije navikao na koncept činjenja nečega samo zato što je zapovjeđeno. Zapadnjaci se drže moralnih normi, ako se uopće drže nečega, jer vjeruju da ih vrijednosni sistem i društvo, u kojem su odgojeni, uvjetuju. U zapadnom sekularnom društvu građani formiraju zakone prema svom svjetonazoru, dok Židovstvo drži da B-žji zakoni formiraju karakter čovjeka. O svemu tome ćemo govoriti puno više i detaljnije na predavanjima. Za kraj želim još jednom naglasiti da iz Tore, kao i sveukupnog učenja Judaizma (Talmuda, midraša, kabale, rabinske litarature) proizlazi da je glavni cilj Judaizma nije ništa manje od osnivanja pravednog i socijalno osjetljivog društva s brigom za svakog pojedinca, koje bi bilo model i uzor čitavom čovječanstvu. To je i razlog židovske „ izabranosti “, točnije odgovornosti za čitav svijet, kao i davanje zemlje Izraela židovskom narodu. Židovski narod mora biti „ narod primjer “ostalim narodima svijeta, kao što je prvorodeno dijete mora biti primjer mlađoj braći i sestrama. I ponovno osnivanje države Izrael na pepelu Holo- kausta pruža židovskom narodu prvi put u dvije tisuće godina priliku da još jednom probamo ostvariti taj cilj. I ova serija predavanja bi trebala biti naš skromni doprinos ostvarenju tog cilja.

L.M.P.

JEVREJSKI PRAZNICI

Među najveće jevrejske praznike spadaju Roš Hašana i Jom Kipur (*Visoki blagdani* kako ih dr. M. Šalom Freiburger zajedno naziva u molitveniku). Iako je to početak jevrejske godine, to je ujedno i njen vrhunac. No, taj najvažniji period jevrejske godine se često pogrešno razumije. Ukoliko želite da saznate nešto više o jevrejskim praznicima, evo nekoliko rečenica kroz koje ćemo dati kratak pregled osnova o njima.

Jevrejski praznici nijesu komemoracije ili obilježavanje događaja iz prošlosti, već transformacijsko iskustvo kako za pojedinca tako i za čitav narod. Suština svakog jevrejskog praznika se može iskazati jednom riječju. Glavna tema i Roš Hašane i Jom Kipura, tačnije čitavog perioda koji je iza nas, je **promjena**. Promijeniti se i kao pojedinci i kao zajednica, od onoga što smo sada do onoga što bismo mogli biti, u potrazi za svojim „boljim ja“, ili postati ono što smo uvijek željeli ali se nijsmo usudili probati. Motiv koji stoji iza te želje za promjenom je **odgovornost**. Mi smo odgovorni za naša djela i za naše odluke. Ne živimo u vakumu. Sve što radimo ili kažemo uticaće na svijet oko nas (mikro i makro kosmos). Jom Kipur reprezentuje potencijal da se promijenimo i počnemo sve iz početka. Nijsmo osuđeni da vječno slijedimo određeni put. Imamo sposobnost i mogućnost, ako to sami izaberemo, da se promijenimo.

U Talmudu (traktat Nedarim 39b), mudraci iznose ideju **datešuva**(**pokajanje, novi početak, mogućnost novog početka**) stvorena prije stvaranja svijeta. Drugim riječima, da ideja pokajanja, ideja da možemo promijeniti sebe i svoj put je sastavni dio Božjeg stvaranja svijeta i svijet ne bi mogao postojati bez nje. **Naša tradicija nas uči da je Roš Hašana upravo to vrijeme kad svako od nas ima priliku da se vrati Bogu, da učini tešuvu** (u doslovnom prevodu znači vratiti se, započeti iz početka). Roš Hašana i Jom Kipur su nam Božji dar, tokom kojih nam je data prilika svake godine iznova, da ostvarimo odnos sa Bogom, da „izbrišemo istoriju“ kao da nikada nije postojala

i da započnemo ispisivati prazne listove nove knjige. No, istorija se ne briše automatizmom. Proces brisanja i promjene počinje unutar nas samih, sa osjećajem **dubokog žaljenja i ka-
janja** za učinjena (ne)djela sa i sa **iskrenom
odlučnošću da ih više ne ponovimo**. No, naša unutrašnja želja i odlučnost u Jevrejstvu nije dovoljna ukoliko su (ne)djela bila uperena protiv druge osobe. Tada **čovjek mora pristupiti svakoj osobi kojoj je učinio nešto nažao (bilo djelom ili riječima), tražiti oprost i ispraviti učinjeno**.

■ Šofar

Ljudi često tom procesu prilaze površno ili forme radi, ali naša tradicija naglašava da je prilika data samo onima **koji misle ozbiljno i sve učine čista srca**.

Roš Hašanana hebrejskom doslovno znači glava godine ili početak godine, ili – Nova godina. Rabinska literatura (Mišna, traktat Roš Hašana) navodi da u jevrejstvu imamo 4 nove godine;

- a) 1. nisan (prvi mjesec jevrejskog kalendara) je Nova godina prema kojoj određujemo datume blagdana, i kojom se započinju brojati godine vladavina pojedinih kraljeva
- b) 1. elul (šesti mjesec jevrejskog kalendara) je Nova godina za određivanje poreza na životinje
1. tišri (sedmi mjesec jevrejskog kalendara) je Nova godina prema kojoj se mijenja kalendarska godina, računa se Šabatna godina (*šmita*) i jubilarna godina (*joel*)
15. švat (Tu bišvat) je Nova godina drveća

■ Sinagoga

Ono što slavimo i obilježavamo kao Roš Hašana pada 1. tišria, dok su ostale tri nove godine fiskalne i tiču se plaćanja poreza. Mišna takođe navodi kako se svijetu sudi četiri puta godišnje. Prvi put na Pesah se određuje (sudi) kakav će biti urod i žetva. Drugi puta na Šavuot se određuje kakav će biti urod voća, na Roš Hašanu se određuje sudbina svakog od nas i čitavog čovječanstva i četvrti put na Sukot, kada se određuje količina vode i kiše u nastupajućoj godini. Jevreji na Sukot izgovaraju molitvu za vodu za sve narode svijeta.

Jedno od najčešćih pitanja koje ljudi postavljaju je kako to da Roš Hašana nije u januaru i šta zapravo obilježava Roš Hašana? Kalendar koji počinje u januaru i završava u decembru je poznat pod nazivom „gregorijanski kalendar“ koji je uveden 1582. godine. Taj kalendar je baziran na julijanskom kalendaru, uvedenim od strane Julija Cezara 46. godine pr.n.e. Jevrejski kalendar je ne samo stariji od ta dva kalendara, već se i razlikuje od njih prvenstveno po tome što je lunarni, a ne solarni. Rabini često upoređuju jevrejski narod sa mjesecom. Bez obzira koliko nam život izgleda mračan, u pojedinim momentima moramo znati da „svijetlo“ već čeka da se pojavi. Za razliku od sunca koje je uvijek prisutno u svom najpunijem obliku, mjesec predstavlja progres i rast u fazama dok ne postane pun. I mi moramo gledati na život kao na stalan proces rasta i razvoja. Jedan mali zametak može izrasti do punog potencijala. Lunarna godina počinje 1. Nisana (mart/april) i u stvari predstavlja našu internu Novu godinu, vezanu uz jevrejske praznike Pesah, Šavuot i Sukot. Roš Hašana koja pada 1. tišria obilježava

stvaranje Adama i Eve kao prvih ljudi i iako je nazivamo jevrejskom Novom godinom, ona je zapravo okrenuta čitavom svijetu. Za razliku od drugih religija koje broje godine ili od rođenja osnivača ili drugih događaja vezanih uz njih, Jevreji broje godine od stvaranja čovječanstva. Prema jevrejskom kalendaru svijet je star 5770 godina + 6 dana za koje neki rabini drže da traju 24 sata, a drugi da traju po nekoliko milijardi godina.

U rabinskoj literaturi i liturgiji, Roš Hašana je opisana kao **Jom Hadin** (Dan suda) ili **Jom Hazikaron** (Dan sjećanja) ili čak **Jom Terua** (Dan duvanja u šofar). Na ovaj dan stojimo pred nebeskim sudom, otvaraju se knjige života i smrti i mi iznosimo svoju priču i tražimo život i u slijedećoj godini. No, čemu se zapravo sudi? Našim djelima ili pak nečem drugom? Većina ljudi, uključujući i brojne rabine, ustvrđice da se sudi našim djelima. To bi bio pogrešan odgovor. To je jedna od najčešćih grešaka koje činimo u razumijevanju Roš Hašane. Ne sudi se našim djelima, nego nečem sasvim drugom. Odgovor na to nam daje **Mahzor** (Molitvenik za Roš Hašana). Šta bi očekivali da ćemo moliti na dan našeg suda? Svi bismo očekivali da ćemo iznositi svoju odbranu, posipati se pepelom i moliti za milost. Ako otvorimo Mahzor možemo vidjeti da nema nijedne riječi o tome. To radimo na Jom Kipur, jer je to dan iskrenog pokajanja koje iskazujemo govoreći Vidui (nabrajanje svega ono što smo u protekloj godini činili kao pojedinci i narod) i traženje Božje milosti neprekidnim ponavljanjem Slihot (13 Božanskih atributa milosti). Na Roš Hašanu uopšte ne molimo za sebe niti za jevrejski narod, već molimo za cijeli svijet. Spomenuli smo ranije da Roš Hašana obilježava rođendan cjelokupnog čovječanstva. Tora, govoreći o stvaranju prvog čovjeka, kaže da je on stvoren na sliku i priliku Boga. Jevrejska tradicija drži da to znači da čovjek ima slobodu izbora i da je to ono što ga čini drugačijim od svih ostalih živih bića. Naša djela nisu predodređena ni od strane Boga niti društvenih snaga, već imamo slobodu izbora kao i obavezu da snosimo odgovornost za posljedice izbora. Ovdje treba razlikovati ono što čovjek preferira (npr. izbor studija) od slobode izbora (biranje između moralnih normi) i to kada je omjer izbora barem 60:40. Na Roš Hašanu mi slavimo svoju čovječnost upražnjavajući slobodu izbora.

Život je dar, nijesmo ništa učinili da ga zavrijedimo. Nemamo nikakvih zasluga za boju kose, očiju ili kože. Tu smo, postojimo i sve to nam je dato. No šta ćemo učiniti s tim? Sa svim potencijalima koji su nam dati? Bog nam je dao život i potencijale uz mogućnosti da ih ostvarimo, a na nama je da izaberemo u kojem ćemo svijetu živjeti.

Jevrejska tradicija nas uči da Bog stalno stvara i obnavlja i nas i svijet. Svake nove godine mi se nalazimo u ulozi Adama i Eve. I mi i svijet. Šta ćemo učiniti sa samim sobom i svijetom? Na Roš Hašanu se sudi našem izboru. Ko smo izabrali da budemo i šta smo izabrali da učinimo sa svijetom? U kakvom smo svijetu odlučili da živimo?

Roš Hašana je prvi od „Deset strašnih dana“ (**Jamim Noraim**) koji završavaju Jom Kipurom. Nakon što smo donijeli odluku šta želimo od svog života, počinjemo sa sprovođenjem iste. No prije toga se moramo riješiti „stare krame“ koja nas sprječava u našem naumu da napravimo tešuvu i otpočnemo novi život. I to radimo do Jom Kipura, koji je kulminacija rada na nama samima. Svi držimo da je Jom Kipur dan posta i većina Jevreja bez obzira na stepen religioznosti na taj dan posti. Ovo se može nazvati jednom vrstom zablude, jer prema riječima jednog starog rabina: „Ja ne postim na Jom Kipur, ja samo nemam vremena jesti, jer radim na samome sebi.“ Zamislite da od banke želite tražiti kredit za kuću, auto ili jahtu. Vjerovatno bi se dobro pripremili prije odlaska na razgovor sa glavnim direktorom, skupili sve potrebne papire, lijepo se obukli, mislili pozitivno i nastojali ga pridobiti za svoj projekt. Ponajviše pokušati uvjeriti ga da je vrijedno uložiti u vas. To je zapravo Roš Hašana. Bog je „glavni direktor nebeske banke“, jedino što se u ovom slučaju ne radi o nečem tako trivijalnom kao što su to auto ili kuća, već o nečem puno vrijednijem – našim životima. Zato se za Roš Hašanu trebamo pripremiti što bolje možemo. Pripreme počinju mjesec dana ranije (1. elula). Čitav mjesec elul je mjesec duboke introspekcije, klarifikacije životnih ciljeva i približavanja Bogu. Da bi na sam dan Roš Hašana znali što je najbolje za nas, čitav Elul izgovaramo posebne molitve i svaki dan nakon jutarnje molitve duvamo u šofar kako bismo ostali fokusirani na naš cilj. Pripreme se intenziviraju

zadnje subote pred Roš Hašanu, kad Aškenazi govore Slihot. Ujutro, na dan Roš Hašane izvodi-mo Hatarat Nedarim (poništenje svih obećanja i zavjeta koje smo dali) jer u jevrejstvu obraćamo posebnu pažnju na ono što govorimo.

Glavna micva za Roš Hašanu je čuti zvuk šofara, koji kroz tri različita zvuka simbolizuje tri glavne teme dana;

1. Tekia – dugim zvukom (1) prihvaćamo Boga za kralja svijeta
2. Švarim – srednjim zvukovima (3x) simbolizujemo jecaje i plač jevrejskog srca
3. Terua – kratki zvukovi (9x) alarmiraju nam da se probudimo iz spiritualnog sna

Roš Hašana traje dva dana (i u Izraelu) a ako 1. dan padne na Šabat tada se šofar duva samo 2. dan.

Centralni dio Roš Hašane je blagdansko jelo. Peče se okrugla hala, koja simbolizuje punu godinu i ispunjenje naših želja. Umjesto u so, hljeb (a kasnije i jabuke) umaćemo u med simbolizujući našu molitvu i želju za slatku i uspješnu novu godinu. Takođe jedemo čitav niz jela koja simbolizuju stvari za koje se nadamo da će nam se ostvariti u sljedećoj godini. Još u Talmudu je zapisana čitava lista tih jela od kojih svako jelo nosi svoju posebnu simboliku. Svaka zajednica se drži svog običaja, s time da su neka jela kao jabuke, datule, šipak ili riba zajedničke svima. Iako na prvi pogled taj običaj izgleda kao ustupak nekom praznovjerju, što je jevrejstvu strano, zapravo nije tako. Cilj jela je da budu podsjetnik. Jedući jela koja za nas imaju pozitivno značenje, shvatit ćemo da je pravo vrijeme da molimo za dobre stvari. No isto tako i da to nije dovoljno, već da moramo proći čitav proces tešuva, od pokajanja pa do ispravljanja učinjenog. Običaj za Roš Hašanu je da se jede okrugla hala umočena u med, jabuke, datule, šipak, mrkvu, ribu. Običaj je da se pozdravi sa Le Šana Tova! (Za dobru godinu)

Ako ste propustili ovaj period i niste učinili ništa od navedenog – ne očajavajte! Svaki dan je pravo vrijeme da se isprave učinjeni propusti, posebno prema svojim bližnjima. Svaki dan ima potencijal Roš Hašane i Jom Kipura – na nama

je da ga iskoristimo i učinimo veliki preokret u našim životima.

■ Jabuke i med – za slatku i dobru novu godinu

■ Tradicionalni pozdrav-Za dobru godinu

Datule – na hebrejskom (t'marim) riječ ima isti korijen kao i glagol „konzimirati“ (jedenjem ove namirnice izražavamo želju da naši neprijatelji budu „konzimirani – uništeni“)

Šipak – želja da imamo toliko dobrih djela i zasluga kao što šipak ima koštica

Mrkva – na hebrejskom (gezer) riječ je povezana sa donošenjem presude ili odluke (molimo Boga da poništi sve loše odluke ili presude protiv nas)

Riba – jedemo sa željom da bude brojni i plodni kao riba

Riblja glava – jedemo sa željom da budemo glava a ne rep (da sami odlučujemo o svom životu i imamo mogućnost izbora).

Aktuelna zbivanja

Teror u Parizu – na meti jevrejska radnja – 4 osobe ubijene

Samo dva dana nakon masakra novinara u listu Charlie Hebdo u Parizu, novi masakr se desio u jevrejskoj radnji u predgradju Pariza, gdje je terorista koji je povezan sa ubicama novinara na svirep način uzeo sve taoce u radnji i ubio njih četvoro. Sve žrtve su Jevreji. Upad u jevrejsku radnju se desio u petak ujutru kada je radnja bila puna Jevreja koji su kupovali za Šabat. Procjenjuje se da je u radnji bilo više od 50-tak osoba.

Isto kao u Tuluzu 2012, u Briselu 2014 teroristi su odabrali za metu Jevreje, ponovno su stradali nevini na užasan način. Da francuska policija nije profesionalno pristupila talačkoj krizi broj mrtvih bi bio mnogo veći.

Predsjednik Svjetskog jevrejskog kongresa, Ronald Lauder je pozdravio odluku većine evropskih predsjednika i premijera da uzmu učešća u maršu pravde u Parizu koji je nakon nemilih događaja, ubistava novinara i Jevreja, okupio više od tri miliona ljudi u Parizu, a još nekoliko miliona u raznim gradovima širom Francuske i Evrope.

Lauder je istakao da nakon smrtonosnih napada u Tuluzu i Briselu, Jevreji u Evropi se susreću sa militantnim islamistima koji ne prezaju od ničega i predstavljaju veliku opasnost ne samo za Jevreje nego i za sve ostale ne – muslimane.

U Francuskoj prema poslednjim procjenama živi više od 850.000 Jevreja, i to je treća po veličini jevrejska Zajednica u svijetu. Dužnosnici Svjetskog jevrejskog kongresa su se nakon nemilih događaja susreli sa Jevrejima Francuske i založili se za jače osiguranje jevrejskih institucija, objekata, škola, kvartova, kako se ne bi dozvolio egzodus i iseljavanje iz Francuske. Poslednjih godina najveća Alija u Izraelu je up-

ravo iz Francuske, a Jevreji osim u Izrael se sele u Kanadu, Australiju i u manje mediteranske države.

Pariz je veliko upozorenje svijetu da fanatici predstavljaju najveći problem za siguran i normalan život ljudi. Pitamo se koji grad je sledeća meta, London, Rim, Budimpešta, Amsterdam ... Ono što znamo je najveća opasnost jeste za Jevreje koji žive u navedenim gradovima, jer upravo će oni biti meta fanatika.

Premijer Francuske: „Francuska bez Jevreja nije Francuska“

„Ukoliko bi 100.000 Francuza španskog porijekla napustila Francusku, nikada ne bih izjavio i rekao da Francuska više nije Francuska bez njih, ali kada bi 100.000 Jevreja napustilo i odselilo se iz Francuske, rekao bih da Francuske bez Jevreja ne bi više bila Francuska i to bi bio veliki gubitak za Republiku“. Ovo su riječi francuskog Premijera Manuela Vallsa.

Izjava je data tokom marša pravde u Parizu kada se cijeli svijet okupio u podršci familijama žrtava. Da napomenemo u dva odvojena napada na list Charlie Hebdo i Kosher supermarket ubijeno je 17 osoba. Francuska je prema njegovim riječima u istoriji često puta bila nepravedna prema Jevrejima, ali nikada se Jevreji nisu morali iseljavati kao npr. u Španiji ili drugim zemljama. Republika očiva na emincipaciji u prvom redu Jevreja koji su najzaslužniji za prosperitet i napredak Francuske.

Premijer Francuske smatra da novi anti-semizam u Francuskoj i Evropi nema direktne veze sa neodobravanjem izraelske politike prema Palestincima i stradanjima u Gazi, već da je to samo izlika koju teroristi koriste i da će u budućnosti biti prioritet zaustaviti razne organizacije i grupe koje baštine islamistički fanizam.

Nakon ubistva Jevreja u Parizu, 10.000 policajaca i pripadnika vojske su raspoređeni da nadgledaju i „čuvaju“ jevrejske škole, institucije, radnje, kvartove širom Francuske. U Francuskoj živi prema procjenama policije između 800.000 do 1.000.000 Jevreja, više od 9.000.000 muslimana. Premijer Valls je angažovao sve raspoložive snage kao podršku ostanku i normalnog života Jevreja i svih **dobronamjernih građana u Francuskoj.**

**Gradonačelnik Londona,
Boris Johnson:
„Svi smo mi danas Jevreji“**

Na skupu podrške Parizu nakon nemilih događaja u kojima je ubijeno 17 osoba, najviše Jevreja, u Londonu se okupilo više stotina hiljada građana. U svom obraćanju okupljenima Johnson je istakao njegovu tugu zbog ubistava Jevreja u Parizu, osudio terorističke napade na novinare, te Jevreje u kosher radnji, istakao da je nedopustivo da fanatici rade po Evropi ovo što rade. London je siguran za sve svoje građane, danas smo svi Jevreji, danas svi saosjećamo sa porodicama ubijenih.

U Londonu prema procjenama živi preko 300.000 Jevreja, preko milijon muslimana živi u Londonu, porijeklom iz Pakistana i ostalih kolonija. Johnson je ubijeđen da je London siguran grad za sve svoje građane koje poziva na mir i toleranciju. Također ističe da se nezadovoljstvo izraelskom politikom prema Palestincima ne smije odražavati na Jevreje u Evropi, pogotovo ne smiju biti ubijani zbog toga.

Protest podrške Parizu i Jevrejima u centru Londona

Preuzeto iz „European Jewish Press“

I JOŠ DEŠAVANJA IZMEĐU DVA ALMANAHA

Lorin Bekol, američka glumica

Poznata američka glumica, jevrejskog porijekla, koja je umrla u avgustu 2014. godinen bila je bliska rođaka bivšeg izraelskog predsjednika Šimona Peresa, mada se oni nisu poznavali sve dok oboje nisu postali slavni.

Lorin Bekol je umrla od posledica moždanog udara u 89. godini. „Lijepa djevojka iz Bronksa“ rođena je, kao Beti Džoan Perks, u Njijorku, kao jedino dječe jevrejskih emigranata, iz Poljske odnosno Rumunije - majka sekretarica, a otac pomorac, koji su se ubrzo, potom, razišli.

Glumica je izjavljivala da se u potpunosti osjeća Jevrejkom, mada je svoje dvoje dječe iz braka sa poznatim glumcem Hemfri Bogartom, krstila u anglikanskoj crkvi, na njegov predlog, smatrajući da diskriminacije i dalje ima u svijetu, i ovim bi se smanjila barem jedna prepreka na putu ka postizanju njihovog životnog uspjeha.

Napad na jevrejsku školu u Kopenhagenu, Danska

Tokom noći, krajem avgusta 2014. godine, vandali su napali Jevrejsku školu, polomili stakla, ispisali grafite sa neprijateljskim porukama i probili ogradu škole. Školu inače pohađa oko 200 đaka, uzrasta od šest do šesnaest godina, a u okviru škole funkcioniše i dječiji vrtić. Škola je, po kazivanju upravitelja, druga u svijetu po starosti jevrejska škola, koja još uvijek radi, a osnovana je 1805 godine. To je prvi put da se ovako šta desilo u školi i upravitelj kaže da ne znaju ko bi to mogao da uradi. Škola je samo jevrejska škola, daleko od bilo kakvih političkih ciljeva ili uplitanja.

Španska modna kuća Zara , avgust 2014

Španska modna kuća Zara obustavila je proizvodnju dječijih majica, koje podsjećaju na odjeću koju su Jevreji bili primorani da nose u nacističkim koncentracionim logorima, za vrijeme Drugog svjetskog rata. Zarina

verzija majice koja je lansirana pod nazivom „Šerif“ ima horizontalne umjesto vertikalnih štrafte i veliku šestokratu žutu zvijezdu u gornjem lijevom dijelu, tačno gdje su i nacisti prisilili Jevreje da nose Davidovu zvijezdu. Riječ „Šerif“, koja treba da označi brend, je napisana veoma blijedo. Ovaj proizvod je izazvao burne reakcije, kao nečuveno ponašanje jednog takvog proizvođača, tako da je isti povučen sa online prodaje. Čak je bio na prodaji i u Izraelu. Isti proizvođač je, 2007 godine bio primoran da iz prodaje, u Britaniji, povuče ručne torbe sa znakom svastike.

Zara je modna kuća, španskog vlasnika Inditex, koja ima 5500 prodajnih mjesta u 86 zemalja u Evropi, Sjevernoj Americi, Aziji i Africi. U sastavu Inditexa nalaze se i poznati brendovi Pull & Bear, Bershka, Stradivarius.

Poziv za bojkot jevrejskih radnji u Rimu, avgust 2014

Italijanski glavni grad prekriven je plakatima, potpisanim od strane ekstremne desnice „Vita Est Militia“, koji pozivaju na bojkot jevrejskih radnji. To se dešava u sred globalnog porasta antisemitskih incidenata, samo dvije nedelje nakon što je jevrejski kvart u Rimu bio oštećen sa sličnim flajerima. U posterima su nabrojani nazivi pedeset prodavnica garderobe, nazivi mesara, restorana, barova i hotela čiji su vlasnici Jevreji.

Gradonačelnik Rima, Ignacio Marino, osudio je ovaj incident rekavši da isti podsjeća na anti-jevrejske crne liste iz nacističkog perioda. Posteru su odmah uklonjeni. „Ovo je alarmno zvono koje ne smije biti ignorisano“ rekao je Renzo Gattegna, predsjednik Saveza italijanskih jevrejskih opština.

Brisel - Hanuka, decembar 2014

„Potrebna je odlučna borba protiv antisemitizma u Evropi, koji je u porastu“ izjavila je Visoki predstavnik Evropske unije za spoljnu politiku i bezbjednosti i Potpredsjednik Evropske komisije Federika Mogerini, na ceremoniji povodom proslave Hanuke. Proslava je organizovana u Brisleu od strane Evropskog centra jevrejskih zajednica.

Proslava se organizuje već deveti put zaredom u prostorijama Evropske komisije. Mogerini, koja je upravo bila stigla iz Kijeva, gdje je imala razgovore sa ukrajinskim liderima, izjavila je da je veoma zadovoljna jer učestvuje u tradicionalnom paljenju svijeća. Toplim riječima, svim evropskim jevrejskim zajednicama, kao i svim Jevrejima poželjela je sretnu Hanuku.

Na završnici, rabin Tawill se zahvalio Mogerini na prisustvu i rekao: „Jaka i ujedinjena Evropa je jedan od najboljih načina da se promoviše dobrobit jevrejskih i ostalih zajednica širom Evrope“.

Sjednica Upravnog odbora Svjetskog jevrejskog kongresa

U Berlinu je od 14 do 16 septembra 2014. godine održana sjednica Upravnog odbora Svjetskog jevrejskog kongresa.

Upravni odbor zasijeda jednom godišnje i najviše je tijelo koje donosi odluke između plenarnih sjednica skupštine. Ove godine predsjedavao je David de Rothsild, iz Francuske, a sjednici je prisustvovalo 150 lidera jevrejskih zajednica, delegata i mladih diplomata iz svih krajeva svijeta.

Centralni savjet Jevreja u Njemačkoj organizovao je, ispred Branderburške kapije, miting protiv antisemitizma, kojem su pored ostalih zvaničnika njemačke politike prisustvovali i kancelarka Angela Merker.

Za predsjednika Svjetskog jevrejskog kongresa Ronalda Laudera, sastanak u Berlinu dolazi u važnom momentu, kada je neprijateljstvo prema Jevrejima u Evropi u strahovitom porastu, pa je u tom smislu izjavio: „... suočavamo se sa fundamentalnim pitanjem šta treba da se uradi da se sledećoj generaciji Jevreja obezbjedi budućnost u Evropi? Ova erupcija antisemitizma je otvorila oči mnogim ljudima i bilo bi pogrešno sasvim normalno se vratiti uobičajenim poslovima, kao da se ništa ne dešava. Umjesto toga, očekujemo da političari i društvo rješavanju uzroke ove mržnje, iz korijena i da preduzmu odgovarajuće akcije protiv toga“.

Učesnici su posjetili tri mjesta u Berlinu koji predstavljaju memorijalne centre posvećene žrtvama holokausta, kojom prilikom su položili vijence, a prisustvovali su i Kadiš-u.

Zahtjevano je od nadležnih vlasti, izdavača i prodavaca da obustave dalje štampanje i prodaju knjige "Moja borba", u znaku posebne odgovornosti Njemačke za žrtve nacističkih zločina, kao i da bi se uputila jasna poruka da knjige koje podstiču mržnju protiv Jevreja, ne mogu legalno da se prodaju u Njemačkoj. U rezoluciji o antisemitizmu u Evropi delegati su pozvali na efikasniju i bolju primjenu zakona kao i prihvatanje od strane svih članica, kao obavezujuću, definiciju antisemitizma koja je od ranije u praksi i kao takva određena od strane posebne Komisije. Mnoge zemlje nisu usaglasile svoje propise o zločinu iz mržnje i antisemitizmu, tako da mnoga nedjela ostaju ili neprijavljena ili nekategorizovana.

Kongres je posthumno dodijelio prestižnu nagradu "Theodor Herzl" njemačkom publicist Axelu Springeru, u znak priznanja za ogromne napore, koje je uložio u zbližavanju Njemaca i Jevreja, kao i Njemačke i Izraela.

Sjednica je završena obraćanjem dvojice njemačkih, političara sa namjerom da ubijede jevrejske lidere da Njemačka ima posebnu obavezu da obezbijedi dobrobit i za Izrael i za jevrejski narod.

Brisel - Sedamdesetpetogodišnja žena bila je žrtva anti-semitskog napada, avgust 2014

Žrtva je bila u upravi grada da izvadi dokumenta. Mladi muškarac koji je stajao u redu iza šaltera, kada je čuo njeno jevrejsko ime, udario ju je i gurnuo nakon čega je ona pala. Žena je tvrdila da je takođe trpila i uvrede za to vrijeme. Belgijska liga protiv antisemitizma namjerava da podnese žalbu za napad sa otežavajućim okolnostima rasizma i antisemitizma.

Žrtva je bila sa modricama na njenoj desnoj nozi. Napadač još nije indetifikovan.

"Vodeći političari ne mogu prihvatiti govore antisemitizma i moraju se boriti protiv klime

nekažnjenosti koje okružuju ovakve napade. "Govori antisemitizma dovode do ovakvih slučajeva" rekao je predsjednik Belgijske lige protiv antisemitizma Joel Rubinfeld.

H&M prodaje majice sa Hilelovim citatima

H&M je lansirao svoj novi proizvod, majicu sa citatima znamenitog jevrejskog vjerskog vođe i mudraca Hilela, nekoliko dana nakon što je modna kuća Zara bila primorana da povuče svoj novi proizvod koji je jasno podsjećao na odjeću Jevreja u nacističkim logorima.

U H&M radnji na Tajms skveru na Menhetenu to je bio najprodavaniji artikal, tokom ljeta. Zapravo ljudi su stalno tražili i nakon što je artikal rasprodat.

Veliki bilbordi na Tajms skveru, prikazuju bijelu usku tanku majicu, sa velikim crnim slovima, na kojoj su ispisani Hilelovi citati: "Ako ne sada, kada" i "Ako nisam za sebe, ko će biti za mene? A ako nisam za sebe, šta sam 'ja'?"

Hilel je rabinski mudrac čija drevna učenja i danas utiču na savremenu jevrejsku misao.

Pariz- uhapšene dvije tinejdžerke, avgust 2014.

Dvije muslimanske tinejdžerke stare 15 i 17 godina uhapšene su pošto su vlasti otkrile da su planirale da lansiraju bombe samoubice u sinagogi u Lionu. One su optužene za terorističku zavjeru. Nisu se neposredno poznavale niti ikada srele, sem što su komunicirale preko društvenih medija. Djevojke spadaju u grupu od šezdeset ljudi, koji su u Francuskoj, pod istragom zbog zločinačkog udruživanja koji su u vezi sa terorističkim poduhvatom. Ovo je jedan primjer kako Francuska preduzima pravne radnje protiv građana osumnjičenih da traže karijeru kao strani borci, čak i ako treba da napuste francusku teritoriju. Hiljade građana Evrope otputovalo je za Siriju radi borbe, na sirijskim bojnim poljima, ali u Evropi ne postoji jedinstveni plan akcije.

Nacionalni biro za borbu protiv antisemitizma (BNVCA) primjećuje da su sinagoge postale

sve češća meta islamista i terorista. Preduzimaju se mjere za zaštitu sinagoga od napada, a što ih pretvara u polu-tvrđave.

Jom Kipur još nije zvanični praznik po UN-u, ali može biti sledeće godine

Najsvetiji dan u Jevrejskom kalendaru, Jom Kipur, ne nalazi se među deset praznika po kalendaru Ujedinjenih nacija. Ali Izrael i mnoge druge države, se nadaju da će do sledećeg Jom Kipura – biti.

UN ambasadori iz 32 zemlje podnijeli su pismeni zahtjev Komitetu Generalne skupštine UN-a za priznanje Jom Kipura kao praznika.

Sadašnjih deset praznika uključuju hrišćanske praznike, Božić, kao i muslimanske Eid al-Fitr and Eidal-Adha, ali ne i jevrejske. Poruke Jom Kipura da "činjenje svakog lica se mjeri na nebeskoj skali pravde i blagoslovi nastupajuće godine se određuju prema dobrim djelima izvršenih u službi drugih"- su univerzalna i zaslužuju da budu prihvaćena od UN-a", kako se kaže u pismu ambasadora.

"Pitanje Jom Kipura je pitanje kulturne/religijske prirode", kaže Yotam Goran, diplomata koji radi za Izrael u UN-u: To može biti pitanje koje premošćava podjele i govori o univerzalnim vrijednostima koje su nam svima bliske, kao što su pomirenje, oprost, tolerancija. Nadamo se da će ove vrijednosti prevladati i biti pozdravljene od strane svih država članica, u predstojećim pregovorima".

Po riječima Malcolm Hoenlein, izvršnog potpredsjednika Konferencije predsjednika glavnih američkih jevrejskih organizacija, "priznavanjem Jom Kipura međunarodna zajednica će preduzeti korake u pravom pravcu. Naime, uloga judaizma među ostalim svjetskim velikim religijama bila bi ugrađena u religijski sistem vrijednosti, od strane UN-a".

Antverpen-Belgija, Rabin izboden u jevrejskoj četvrti

Muškarac star 31 godinu kretao se ispod željeznickog mosta ka Pelikaanstraat-u, u jevre-

jskoj četvrti, kada je uboden u vrat od strane prolaznika.

Žrtva je ozbiljno povrijeđena ali nije u opasnosti, dobro informisan izvor navodi.

Počinitelj je uspio da pobjegne. Policija je uhapsila jednog osumnjičenog za koga se ispostavilo da nema veze sa ovim slučajem.

Prema Svenu Lommaertu, portparolu policije Antverpena, motiv koji stoji iza napada je i dalje "nepoznat". On je rekao flamanskim medijima da bi osumnjičeni mogao biti "dvadesetogodišnji muškarac istočno-evropskog porijekla". Policija ispituje svjedoke.

Oko 18,000 jevreja živi u Antverpenu.

U maju mjesecu je četvoro ljudi, uključujući i bračni par iz Izraela, izgubilo živote u Jevrejskom muzeju u Briselu kada je islamski ekstremista upao u muzej i otvorio vatru.

Francuz alžirskog porijekla Mehdi Nemmouche, koji je proveo više od godinu dana boreći se zajedno sa islamskim teroristima u Siriji, je optužen za "napad u kontekstu terorizma" i očekuje sudjenje.

Njujork - Svjetski jevrejski kongres podržava promjene u američkom zakonodavstvu da se ukinu socijalna davanja nacističkim ratnim zločincima, oktobar 2014

Svjetski jevrejski kongres danas je najavio svoju podršku za promjenu, u Sjedinjenim Državama, Zakona koji danas omogućava licima koja su na osnovu lažnih isprava dobila američko državljanstvo, da koriste socijalna prava, u slučaju da dobrovoljno napuste zemlju. Za njih se predpostavlja da su nacistički zločinci.

Kao što je izvijestio "Associated Press" u nedjelju, brojni nacistički ratni zločinci izbjegli su deportaciju iz SAD-a tako što su dobrovoljno napustili zemlju i odrekli se američkog državljanstva, a da ne prolaze kroz dugi i skupi proces deportacije. Na taj način, nastavili su da koriste penziju i druge beneficije, dok u slučaju deportacije, bili bi lišeni tih prava.

Tokom devedesetih godina Svjetski jevrejski kongres je podržava stav američkog pravosuđa da se bivšim nacistima i njihovim saradnicima, koji su dobili državljanstvo na bazi lažnih isprava, ne ukidaju socijalne beneficije, jer bi to ubrzalo njihov odlazak, a stav je upravo bio baziran na želji preživjelih holokausta da bivši nacisti i njihovi saradnici žive u njihovom okruženju.

Predsjednik Svjetskog jevrejskog kongresa Ronald S. Lauder je izjavio: "Dok smo ranije razumjeli stav Ministarstva pravosuđa u to vrijeme, snažno osjećam da danas relevantno zakonodavstvo treba mijenjati i da nacistički zločinci više ne bi trebali imati koristi iz socijalnog osiguranja, ako su nezakonito stekli američko državljanstvo nakon rata. Očekivanje je da će većina, ako ne i svi pojedinci o kojima se radi biti procesuirani od strane evropskih zemalja u koje su se vratili ili gdje su počinili, kako se pretpostavlja, zločine. Nažalost, pokazalo se da nije tako. I primjećujemo sa zabrinutošću da druge zemlje, također, plaćaju socijalne beneficije za nacističke ratne zločince".

"Svjetski jevrejski kongres pohvaljuje Kancelariju za specijalne istrage, zbog marljivog, dragocjenog rada, tokom godina, u razotkrivanju i deportacije nacističkih ratnih zločinaca koji žive u SAD-u i zbog ukidanja socijalnog osiguranja mnogima od njih. U isto vrijeme, mi i dalje insistiramo da se svi za koje se sumnja da su nacistički zločinci izvedu pred sud. Kako, u većini slučajeva američki zakon ne dopušta takva suđenja, to je poželjno da se ista održe u Njemačkoj, Austriji, ili drugim zemljama porijekla osumnjičenih".

Kada se govori o genocidu, ne može biti i ne bi trebalo da se ti procesi pravno zatvore i mi podržavamo američke vlasti u njihovim naporima da sve osumnjičene nacističke ratne zločince otkriju i privedu pravdi, bez obzira na njihove godine. Mi to dugujemo žrtvama holokausta i ti naponi treba da su neumorni i trajni", kazao je Lauder.

Pariz – Francuska je danas vodeća zemlja u svijetu po broju jevrejskih emigranata za Izrael, prema kazivanju Jevrejske agencije za Izrael. Od 31. avgusta, 4.566 Jevreja je otišlo iz Francuske za Izrael.

"Približićemo se cifri od blizu 6.000 odlazaka iz Francuske u 2014. godini" kaže Ariel Kandel, upravnik kancelarije Jevrejske agencije za Izrael u Francuskoj.

Francuske cifre predvode u odnosu na Ukrajinu (3.252), Rusiju (2.632) i Sjedinjene države (2.218).

Kandel navodi razloge, "klima antisemitizma prestaje da bude tabu" kao i ekonomski problemi u Francuskoj, sa nultim ekonomskim rastom i rekordno visokom nezaposlenošću.

Od prvog januara do 30 juna, Izrael susreće 2.830 novih imigranata iz Francuske, skoro 250 procenata više u odnosu na 811 francuskih imigranata koji su pošli za Izrael, u istom periodu 2013. godine.

Francuska ima najveću Jevrejsku populaciju u Evropi, između 500.000 i 600.000. Francuska je takođe i dom za oko pet miliona muslimana.

Moskva – Student ješive napadnut i tučen, u blizini Moskve, decembar 2014.

Žrtva napada Shlomo (Fjodor) Romanovsky, 26.-o godišnji student na Torat Haim ješivi, smješten je u bolnicu, nakon što je brutalno pretučen, od strane tri nepoznata azilanta, na periferiji Moskve.

Napad se dogodio dvadesetak metara ispred ulaznih vrata u ješivu. Po kazivanju žrtve, tri napadača, govorili su jezikom koji nije ruski, nisu ništa tražili i napali su za ga iznenada.

Romanovsky je, u napadu, pretrpio frakturu lobanje, slomljen nos i vilicu.

Vraćao se na seminar nakon davanja privatnih časova kada ga je trojka napala. Policija istražuje pozadinu ovog napada, kao i da li je motivisan anti-semitizmom.

Rukovodilac Odsjeka za borbu protiv anti-semitizma pri Svjetskoj cionističkoj organizaciji poziva Rusku vladu da " zauzme čvrst stav protiv bilo kojeg anti-semitskog nasilja, u njihovoj zemlji."

Prema RJC ovo je prvi napad na Jevreja u Rusiji, ove godine i policija je već razgovarala sa žrtvom, ali pošto je teško povrijeđen, ne može da govori, tako da još nije sasvim jasno šta se desilo, Interfax izvještava.

Pariz – Francuska prihvatila da isplati šezdeset miliona dolara kompenzacije za američke žrtve holokausta, koji su deportovani francuskom željezničkom kompanijom SNCF u koncentracione logore za vrijeme Drugog svjetskog rata, decembar 2014

Na osnovu sporazuma postignutog u Vašingtonu između Francuske i SAD-a, preživjele žrtve holokausta i njihovi braćni drugovi ili potomci će dobiti naknadu. Zvaničnici kažu moglo bi biti hiljade onih koji imaju pravo.

Sporazum će biti svečano potpisan od strane francuskog ambasadora za ljudska prava Patricienne Sparacino-Thiellay i specijalnog savjetnika, za ova pitanja, američkog državnog sekretara John Kerry-a.

Američki zakonodavci već su pokušali da zabrane SNCF u željezničkim ugovorima zbog svojih akcija u Drugom svjetskom ratu.

Ova kompanija prevezla je u nacističke kampove za vrijeme holokausta 76.000 Jevreja.

No, kompanija a i neki historičari, tvrdili su da je SNCF bio prisiljen da pomaže okupatoru u deportacij Jevreja.

Izvršni direktor SNCF-a, 2010. godine iskazao je "veliko žaljenje" zbog radnji koje je kompanija preduzimala.

Sporazum treba da bude izglasan u Francuskom parlamentu. SNCF je trenutno na tenderu za američkog željezničkog kontraktora, uključujući i državu Merilend, gdje su se zakonodavci zauzeli za ostvarenje odštete za preživjele holokaust.

Varšava –Poljski ustavni sud je oborio prošlogodišnju odluku Parlamenta da zabrani košer klanje, a koja je bila izazvala nemir kod mnogih Evropskih jevrejskih zajednica, decembar 2014.

"Ustav garantuje slobodu religije što uključuje izvršavanje svih aktivnosti, prakse, običaja ritual, koji imaju religijski karakter", rekla je Judge Maria Gintowt-Jankowicz u konačnoj presudi.

"Ista ustavna zaštita takođe obuhvata i religijske aktivnosti koje se razlikuju od konvencionalnog ponašanja, koje prevladava u zemlji - uključujući aktivnosti koje su možda nepopularne među većinom u društvu", rekla je sudija.

Presuda, koja je poništila Odluku Poljskog parlamenta iz jula 2013. godine, obezbjeđuje korišćenje košer klanja u Poljskoj. Pošto je Parlament prošle godine glasao suprotno naporima Vlade da sačuvaju praksu, a što je bila odluka koja je prijetila da postane opasan presedan za ostale jevrejske zajednice u Evropi.

Rabin Menahem Margolin, generalni direktor Evropske jevrejske asocijacije, čija organizacija je potpisnik peticije protiv odluke Parlamenta, pozdravio je odluku poljskog suda. "Ovo je veoma važan dan ne samo za Jevrejsku zajednicu u Poljskoj već za sve evropske Jevreje," rekao je Margolin, nakon donošenja sudske odluke.

"Bili smo u stanju da spriječimo opasan presedan koji je mogao da se prenese na Jevreje širom Evrope", primjećuje on i dodaje: "Zadnjih pola godine, evropska jevrejska zajednica je napadnuta serijom anti-jevrejskih zakona, koji ako prođu mogu da povrijede mnoge Jevreje koji žele da vode život po jevrejskim pravilima."

Ritualno klanje bilo je zabranjeno u Poljskoj od januara 2013. godine, pošto je Ustavni sud, po drugi put presudio zabranu ilegalnom. 1997 godine poljski zakon bio je prvi koji je zabranio klanje na humaniji način.

Evropska jevrejska asocijacija preduzela je opsežnu kampanju tokom prošle godine, sa

ciljem da lobira kod relevantnih institucija da prihvate mišljenje Poljskog ombudsmana profesora Irene Lipowicz, o podršci postupka ritualnog klanja, nakon što je Poljski parlament odlučio da stavi van zakona istorijsku praksu. Brojne sastanke imao je rabin Margolin sa nekoliko ambasadora u EU, kao i sa bivšim poljskim premijerom Jerzy Buzek-om i Elmar Brok-om, predsjedavajućim u Komitetu Evropskog parlamenta za spoljne poslove, sa ciljem da se dobije njihova podrška u kampanji za slobodu religije u Poljskoj i cijelom kontinentu.

Evropska jevrejska asocijacija je, ranije, učestvovala u kampanji protiv donošenja propisa kojima se ograničava praksa ritualnog klanja, u Danskoj. Kao rezultat razgovora, sastanaka rabina Margolina sa evropskim komesarima, Evropska komisija je obećala da će tražiti pojašnjenje svih propisa koji ograničavaju upotrebu jevrejske prakse.

Afirmacija života kroz poglede nasljednika preživjelih iz holokausta

Stereotipni opis preživjelih holokausta „izmučene duše“ koje mogu samo da štete svom potomstvu, navelo je filmskog režisara Aviva Kempnera, koji je jedan od 88-oro iz druge i treće generacije nasljednika preživjelih iz holokausta da kaže „Može li neko poludjeti bez da nije žrtva holokausta?“ Pozitivni stavovi o tome kakav uticaj ima naslijeđe koje su preživjeli iz holokausta ostavili svojim potomcima je dato u zbirci eseja „God, Faith & Identity From the Ashes: Reflections of Children and Grandchildren of Holocaust Survivors,“- Bog, Vjera i Identitet iz pepela – koja donosi razmišljanja djece i unučadi preživjelih, a ona su više inspiracija nego strepnja, zavještanje da se funkcioniše, a nenikako disfunkcija ili razočarenje.

Zbirku je uredio predsjednik fondacije Međunarodne organizacije djece preživjelih Jevreja, Menachem Rosensaft. Ovi iznijan-sirani, različiti pogledi djece ili unuka čiji je jedan roditelj, djed ili baba preživio holokaust, predstavljaju njihove stavove da biti druga ili treća generacija nije teret, nego više uliva strahopoštovanje i odgovornost.

Svakom ispitaniku je postavljeno pitanje: „Kako je ovo naslijeđe uticalo na vaš život i kako se nosite sa nim?“ Odgovore na ovo kompleksno pitanje, Rosenstaft, generalni savjetnik Svjetskog jevrejskog kongresa, je potražio od djece i unuka preživjelih iz holokausta. Oni su političari, pisci, rabini, profesori, advokati, doktori, glumci – iz šesnaest zemalja i sa šest kontinenata.

Ako se odrasta u domu u kome holokaust nije predstavljen kao sve-prisutna trauma nego kao „to je ono što je bilo , a ovo je sada, ovo sam bio prije, ovo sam bio u vrijeme holokausta a ovo sam posle toga“, znači da je bolje integrisati sve i crpiti snagu iz tog „iskustva“ nego se gušiti u njemu.

Fokusirajući se na akciju i ograničavajući njegove autore da saradnici buduznačajne ličnosti u svojim oblastima, Rosensalf je bio u stanju da predstavi dobru stranu ovog teškog naslijeđa, odnosno da ga predstavi kao katalizator a ne jaram. Podijelio je eseje u četiri grupe – kategorije, prema tome koliko je holokaust uticao na svakog od njih: Bog i Vjera, Identitet, Naslijeđena sjećanja i Tikkun Olam (Isceljenje svijeta).

Cilj knjige je bio prevazići psiho-socijane elemente.

Dr David Senesh iz Tel Aviva crpio je snagu povezujući sa sa tetkom Hannah Szenes, kada su ga zarobili Egipćani za vrijeme Jom Kipur rata, a kada je oslobođen, posvetio je svoj život oblasti psihoterapije, specijalizujući se za liječenje žrtava političkih represija i trauma stečenih u ratu i zarobljeništvu.

Genocid čini svakom čovjeku strahotu, ali i osjećaj da postoji sjutra. Gledajući na ovo naslijeđe kao izvor snage, a ne kao prokletstvo, čovjek može pronaći mjesto i prostor da uradi nešto konstruktivno sa tim.

Ima još jedna dobra strana zbirke eseja „God, Faith&Identity from the Ashes“: Ova knjiga ne vodi do mišljenja da ovo naslijeđe pripada samo Jevrejima i da se zbog toga oni moraju ograditi od čitavog svijeta, odnosno biti protiv pripadnika drugih naroda.“

Najbolji način za oslobađanje tereta prošlosti je suočavnje odnosno poštovanje prošlosti predaka, osloboditi se duhova prošlosti i stvoriti sopstveno mjesto pod suncem. Suština većine eseja jeste identifikovanje sa žrtvom ali u procesu identifikacije ne postati žrtva.

Luise Rainer, glumica, umrla u 104 godini

Luisa Rainer je napustila nacističku Njemačku i došla u Holivud gdje je stekla svjetsku slavu. Bila je glumica koja je dva puta zaredom dobila Oskara u nominaciji za „najbolju glumicu“. Ostvarila se u ulozi supruge i majke, a bila je i strastven planinar. Rođena je u jevrejskoj porodici u Hamburgu. Postala je glumica u Beču i Berlinu. Kada je čula Hitlerov govor na radiju 1933. poželjela je istog trena da napusti Njemačku, ali će to uraditi tek 1935.g.

Prvi Oskar je dobila za kratku ulogu u mjuziklu „The Great Ziegfeld“. Kritičari kažu da je to bila najpoznatija scena telefoniranja u filmskoj istoriji koja je dobila Oskara. Drugog Oskara će dobiti za ulogu seljanke u filmu „The Good Earth“.

Iako je ovakav početak ukazivao na uspješnu i dugu karijeru glumice, ipak u ovim vodama neće dugo ostati. Vratila se u Evropu gdje je studirala medicinu, pomagala je djeci bez roditelja – izbjeglicama iz Španskog građanskog rata. Bila je sa Savezničkim trupama u Sjevernoj Africi i Italiji u vrijeme Drugog svjetskog rata.

1997.g je snimila još jedan film, britansku adaptaciju „Kockara“ od Dostojevskog.

1945. se udala za bogatog izdavača; Roberta Knittela i sa njim je dobila kćerku Frančesku. Umrla je u 104-oj godini.

Nacistički ratni zločinac umro u Siriji prije 4 godine

Alois Bruner, bivši SS kapetan, jedan od ključnih zagovornika holokausta u toku Drugog svjetskog rata, je očigledno bio i jedan od savjetnika Hafeza el-Assada, oca današnjeg vođe Bašara, režim je podučavao najgorim tehnikama mučenja...bio je uključen u šverc oružja u Egiptu.

Sirijska vlada ga je štitila od izručenja, tvrdeći da takve osobe nema na njihovoj teritoriji. Ni izraelski Mossad nije mogao doći do njega, osim što su mu 1961. i 1980. dopremili dva pisma-bombe, zbog kojih je ostao bez oka i tri prsta.

Odgovorom za smrt 128,000 Jevreja, bio je najtraženiji ratni zločinac i SS kapetan, gori zlokovac i od Adolfa Ajhmana, čija je bio desna ruka. Bio je osoba koja je sprovodila u djelo sve ono što su tvorci „konačnog rješenja jevrejskog pitanja“ zamislili. Pod pseudonimom Dr Georg Fischer, je pobjegao u Siriju 1950.

Bio je notorni antisemita, sadista, fanatik i nacist. U jednom intervjuu koji je sa njim vodio njemački Newsmagazine 1985. na pitanje da li se zbog nečega kaje ili žali, odgovorio je: „Jedino žalim što nijesam ubio više Jevreja“. Ovo je najgori dio priče o Bruneru, jer nije pokazao ni trunčicu kajanja za svoje zločine.

„Bijesan sam što je takav tip umro u vlastitom krevetu, u dubokoj starosti“, rekao je poznati „lovac na naciste“ Efraim Zuroff, direktor jerusalimskog ureda Centra Simon Vizental, posle objave da je sa liste najtraženijih nacističkih zločinaca maknuto ime Aloisa Brunera.

Vjerovatno je umro 2010. kada je imao punih 98 godini.

Predsjednik Svjetskog Jevrejskog Kongresa, Ronald S. Lauder, dobio priznanje

Ronald S. Lauder, predsjednik WJC je odlikovan najvećim njemačkim odlikovanjem, Ordenom za zasluge. Na svečanosti održanoj u ambasadi Njemačke u Vašingtonu, orden je u ime predsjednika Njemačke Joachima Gacka, Lauderu uručio ambasador Njemačke u Americi, NJ.E. Peter Witing.

Presjednik Lauder se zahvalio na ukazanoj časti i tom prilikom je istakao da mu je Njemačka veoma bliska, navodeći da ima mnogo i ličnih veza sa ovom zemljom. Zahvalio se Njemačkoj i za stalnu podršku Izraelu, što mnogo znači Jevrejima širom svijeta.

Na kraju svog govora, predsjednik Lauder je dodao da je januar mjesec kada će se obilježiti 70 godina od oslobađanja logora Aušvic, simbola najsramnije i najveće tragedije jevrejskog naroda, sa napomenom da Njemačka danas nema nikakve veze sa nacističkom Njemačkom.

Svečanosti su prisustvovali ličnosti iz javnog i političkog života glavnog grada US.

Tužilac koji je optužio predsjednicu Argentine zbog kočenja istrage o napadu iz 1994. na jevrejsku neprofitnu organizaciju AMIA pronađen mrtav

Alberto Nisman, argentinski tužilac koji je prošle nedjelje optužio predsjednicu Argentine Kristinu Fernandez za uklanjanje dokaza o umiješanosti Irana prilikom podmetanja bombe, pronađen je mrtav u svom stanu u ponedjeljak ujutro.

Nisman, državni tužilac je istraživao uzroke eksplozije iz 1994.g koja se dogodila u centru u Buenos Airesu, kada je napadnuta jevrejska neprofitna organizacija AMIA (Argentine Israelite Mutual Association) kada je ubijeno 85-oro ljudi, a stotine ranjeno. Plan je bio, kako je on naveo, ukloniti dokaze u korist Irana u zamjenu za iransku naftu.

Mediji u Argentini su javili da je Nisman pronađen mrtav u lokvi krvi sa jednim metkom u glavi, u svom stanu u Puerto Maderu, elegantnoj četvrti glavnog grada Argentine. Nisman je proveo skoro deset godina praveći slučaj o tome da Iran stoji iza napada na jevrejsku neprofitnu organizaciju AMIA 1994. Oružje je pronađeno, a uzrok smrti se istražuje, ali prvi znaci ukazuju na samoubistvo.

Nisman je trebao da se pojavi pred sudom u ponedjeljak poslijepodne da bi pojasnio svoje optužbe u vezi sa prikrivanjem odnosno brisanjem umiješanosti Irana u teroristički napad na sjedišta predsjedničkih tijela AMIA i DAIA u Buenos Airesu.

Proteklih nekoliko godina, tužilac je sakupio dokaze protiv nekoliko iranskih zvaničnika, uključujući i tadašnjeg predsjednika Rafsandžanija, i optužio Teheran za planiranje podmetanja bombe.

Poljski univerzitet vraća stručna zvanja oduzeta Jevrejima u vrijeme nacista

Poljski univerzitet treba da vrati akademske kvalifikacije njemačkim Jevrejima 80 godina nakon što su im ih nacisti oduzeli.

Univerzitet Wroclaw, koji se nalazi na jugu – zapadu Poljske, će vratiti titule krajem januara na ceremoniji sa nadom da će time ispraviti nanesenu nepravdu onima kojima su nacisti zbog svoje antisemitske politike oduzeli kvalifikacije a takođe se suočiti i sa svojim „mračnim periodom“ u istoriji univerziteta.

Do 1945. kada su evropske granice ponovo nacrtane, Wroclaw je bio njemački grad Breslau, i prema istoričarima, uprava Univerziteta je jedva dočekala da poskida titule Jevrejima.

Po standardima Njemačke, Wroclaw univerzitet je bio prvi kada je došlo na red oduzimanje titula: „Njen senat je bio krajnje revnos-tan“, rekao je Kai Kranich, njemački istoričar koji je istraživao slučaj oduzimanja titula, za poljski časopis Gazeta Wyborcza.

Na ceremoniju, koja će se održati 22. januara, na Wroclaw univerzitetu, očekuje se dolazak velikog broja uglednih građana Poljske i Njemačke kao i članovi porodica i prijatelji žrtava.

Evropska Jevrejska Asocijacija (EJA) zahtijeva hitno jačanje bezbjednosti sinagoga i jevrejskih institucija širom Evrope

Brisel (EJP) Posle dva teroristička napada u Parizu, Rabbi Menachem Margolin, generalni direktor Evropsko-jevrejske asocijacije (EJA), je izdao naredbe svim organizacijama, 700 rabina i direktorima ustanova za povećanje stepena bezbjednosti kao i post-

avljanje naoružanog čuvara ispred svake jevrejske ustanove u cilju sprečavanja bilo kakvog terorističkog ili antisemitskog napada.

„Dijelimo tugu i ogorčenost sa Francuzima i izražavamo naše iskreno saučešće porodicama žrtava“, rekao je Rabbi Margolin, dodajući „Evropska jevrejska zajednica već duže vrijeme javno upozorava sve evropske vlade da će opraštanje i razumijevanje bilo kakvog vida terora nad manjinama samo povećati terorizam kao i njegov pogubni uticaj na život u Evropi.“

„Nema sumnje da smo u središtu terorističkog talasa – prije svega mnogi mladi ljudi iz Evrope, koji suse pridružili islamskim radikalnim snagama, dobro su pripremljeni i obučeni za rukovanje najsavršenijim oružjem, a jedva čekaju povratak u Evropu.“

Jevreji i muslimani u Škotskoj pokrenuli zajednički školski projekat

Grupa Jevreja i muslimana iz Škotske, je nedavno osnovala udruženje sa ciljem zajedničkog rada na pitanjima koja se odnose na obje religije, uključujući i mješovito religijsko obrazovanje. Nadaju se da će ovim projektom pokazati Evropi da dvije zajednice mogu živjeti u miru i harmoniji.

Predsjedništvo organizacije koje čini pet Jevreja i pet muslimana, je svoje udruženje opisala kao „pozitivan korak naprijed“, u smislu poboljšanja jevrejsko – muslimanskih odnosa u Škotskoj.

Član udruženja Nabeel Shaikh, generalni sekretar Centralne džamije u Glazgovu, je rekao:“ Ovo je pozitivan korak naprijed za jevrejsko – muslimanske odnose u Škotskoj i nadamo se da ćemo ovim pokazati ljudima širom Velike Britanije i Evrope da muslimani mogu na samo da živa pored Jevreja nego i da zajedno rade i stvaraju.“

„Udruženje tek počinje sa radom ali su temelji postavljeni. Shvatili smo da imamo mnogo više zajedničkog nego što se čini na prvi pogled.“

„Poštujemo jedni druge, znamo da ćemo imati različitih pogleda na mnoge stvari, ali nećemo dozvoliti da se oni ispriječe između nas, namjera nam je da se zajednički suočimo sa njima.“

Istoga dana, Breaking Barriers, organizacija koja ima za cilj da okupi Hrišćane, Jevreje i Muslimane, je održala konferenciju u cilju rušenja barijera između njih i početka zajedničkog djelovanja za opšte dobro.

Zajednička šetnja pripadnika različitih vjera u Londonu, kao znak solidarnosti

Organizovana šetnja od džamije do sinagoge, od crkve do parlamenta, od katedrale do džamije, je znak kojim se želi pokazati tolerancija i mogućnost zajedničkog življenja posle nedavnih terorističkih napada u Evropi.

Kada su se rabin, Masorti senior Rabbi Jonathan Wittenberg i hrišćanski ministar, Rev Margaret Cave, sastali sa Generalnim sekretarom Muslimanskog savjeta Britanije, Sheikh Ibrahimom Magrabijem, nije bilo teško odlučiti se i poći u ovu „vjersku“ šetnju“.

Oko 200 Londonaca, Muslimana, Hrišćana, Jevreja, Siika i Hindusa je sa dobrodošlicom dočekano od strane imama, Sheikha Khalifa Ezzata.

„Okupili smo se pokažemo da možemo zajedno da živimo uz uvažavanje raličitosti i mogličnosti tolerancije.“

„Iznad naše religije, kulture, socijalnog i finansijskog statusa je zajedničko življenje i poštovanje prava na život svih ljudi bez obzira kojoj vjeri pripadali“, naveo je iman ovom prilikom.

Šetnja je trajala pet sati, u okviru koje se posjećeni: sinagoga, katedrala, džamja, crkva, parlament...

Film „IDA“ nominovan za Oskara

Ove godine, u trci za Oskara u kategoriji stranog filma je i poljski film „Ida“, sa temom

koja zalazi u manje istražena područja u Poljskoj nakon holokausta.

Film „Ida“ je trijumfovao i na dodjeli nagrada EFA sredinom decembra u Rigi kada je proglašen za najbolji evropski film, a Pavlikovski je dobio i nagradu za najboljeg reditelja kao i za najbolji scenario. Film je dobio nagradu „Karlo di Palma“, za najboljeg snimatelja. Osim članova EFA, i publika je proglasila „Idu“, najboljim filmom u Evropi za 2014.

„Ida“, film reditelja i scenariste Pavla Pavlikovskog, je crno - bijeli film koji predstavlja nemilosrdan pogled na neugodnu prazninu koja je ostala posle uništenja poljskih Jevreja.

Radnja filma se dešava u Poljskoj početkom 60 ih godina. To je priča o Idu, mladoj osamnaestogodišnjoj katolkinji koja živi životom posvećenom seoskom manastiru, gdje se priprema da se zaredi. U tom manastiru je odrasla kao siroče. Ali ritam i ritual njenog života je poremećen kada je saznala da mora posjetiti svoju tetku koja je bila odsutna. Nevoljno, noseći svoje navike i odluke kao oklop, Ida odlazi u Varšavu.

Tetka je skroz različita od Ide, ona je bivša komunistička funkcionerka, razočarana staljinistkinja, lišena vjere bilo koje vrste. Od početka, Vanda izaziva Idu dirajući u njenu nevinost i pobožnost. Za Vandu život je bol natopljen alkoholom, cigaretama, muzikom i brojnim muškarcima. I tako ona otkriva da je Ana u stvari rođena kao Ida Ledenstein, i da je njena porodica ubijena u holokaustu.

Bez obzira na razlike, odlučuju da traže ostatak svoje porodice. Kada stignu u selo Ida će otići u crkvu a Vanda u bar.

Ljudi koji žive u njihovoj staroj porodičnoj kući će ih neprijateljski dočekati, a ostali seljani će im pružiti prazne poglede i slegnuta ramena. Njih dvije su jedine Jevrejke u filmu, iza njih nema ni rabina, ni zajednice, ni kulture ni uspomena, samo napušteno groblje...

Pavlikovski je rekao da je „Ida“ film o identitetu, porodici, vjeri, krivici, socijalizmu i muzici.

„Želio sam da napravim film o istoriji, koji neće izgledati kao istorijski film, film koji je moralan, ali ne daje lekcije. Htio sam da ispričam priču u kojoj“ svako ima svoje razloge“, priču bližu poeziji nego dramskoj radnji. Prije svega želio sam da se udaljim od uobičajne retorike poljskog filma. Poljska je u „Idi“ prikazana iz ugla „autsajdera“, naveo je Pavlikovski.

Film je djelimično zasnovan na sjećanju na godine djetinjstva koje je proveo u Varšavi prije nego su njegovi roditelji dobili politički azil u Velikoj Britaniji.

Nova istraživanja pokazala da se broj Jevreja u Evropi smanjuje

Vašington –Istraživanje koje je sproveo Pew - Američki istraživački centar, pokazuje da se poslednjih desetak godina broj Jevreja u Evropi stalno smanjuje.

1939. g. u svijetu je bilo 16.6 miliona Jevreja, a najviše ih je živjelo u Evropi 9,5 miliona, ili 57%, prema podacima kojima raspolaže Sergio Della Pergola, sa Hebrejskog univerziteta u Jerusalimu, stručnjaka za jevrejsku demografiju.

1945.g.posle Drugog svjetskog rata, u Evropi je bilo 3,8 miliona Jevreja, ili 35% od 11 miliona, koliko ih je tada bilo u čitavom svijetu. Oko 6 miliona evropskih Jevreja je ubijeno za vrijeme holokausta.

Dokumentarni film o holokaustu prikazan u Iranu po prvi put

Dokumentarni film o holokaustu povodom obilježavanja 70-te godine od oslobođanja Aušvica - Dana sjećanja na holokaust“, je prikazano u Iranu, u zemlji gdje ekstremisti i dalje negiraju da se masovno ubijanje Jevreja ikada desilo.

Za mnoge Irance ovo će biti prvi put da vide

šta se dešavalo u nacističkim koncentracionim logorima.

Film je emitovala satelitska stanica Manoto1, čije je sjedište u Londonu. Veoma je popularna u Iranu, ali iako ima dozvolu za satelitski signal i dalje radi nezakonito.

Iranska filmska ekipa je takođe prvi put posjetila Aušvic. Reakcije na film, na njemačkog firera, su pokazale da mnogi nijesu promijenili svoje stavove.

Jedan Iranac je napisao na Facebooku: „Sve ove zločine su počinili Jevreji da bi stigli do svojih ciljeva.“

Hasan Rouhani, predsjednik Irana je rekao: „Svaki zločin protiv čovječnosti, uključujući i zločine koje su nacisti počinili nad Jevrejima i pripadnicima drugih naroda, u toku Drugog svjetskog rata, moraju biti osuđeni i kažnjeni.“

Ovakva njegova izjava je razljutila mnoge nosioce tvrdokornih političkih stavova, pa su zatražili objašnjenje pred Parlamentom.

Mađarski Jevreji obilježili 70-u godišnjicu od oslobođenja geta u Budimpešti

Mađarski Jevreji i veterani Sovjetske armije su se okupili u znak sjećanja na 70 – u godišnjicu, kad je Crvena armija oslobodila Budimpeštanski geto u Drugom svjetskom ratu.

Nekoliko stotina ljudi, uključujući i desetine onih koji su preživjeli geto, su došli na memorijalnu službu u sinagogu. Glavni rabin je tom prilikom rekao:

„Mi slavimo naše živote koje smo dobili 18.januara 1944.“

600,000 Jevreja iz Mađarske je nestalo za vrijeme holokausta, najveći dio njih je deportovan u nacistički logor Aušvic odmah nakon okupacije.

70,000 Jevreja je bilo u getou, u skućenim i nehygijskim uslovima. Hiljade njih je umrlo od gladi, zbog bolesti i hladnoće.

„Mnogi od nas su ležali u podrumu osuđeni na smrt, a onda su se otvorila vrata na kojima se pojavio jedan ruski vojnik, koji je pitao ima li Njemaca unutra“, kaže Vera Salgo, 79-inja, koja je preživjela geto.

Oko 100,000 Jevreja je bilo u Budimpešti 13.februara 1945.kada je čitav grad oslobođen.

Jevreja sve manje u Antiohiji

Saul Cenudiogly se sa nostalgijom sjeća vremena kada je sinagoga bila puna i kada su Muslimani i Hrišćani zajedno sa Jevrejima bili na svadbama i zajednički slavili rođenja djece...

„Plašim se da bi za 20 ili 30 godina, ljudi u Antiohiji, ili kako je danas Turci zovu Antakya, mogli reći, „Da li ste znali da je nakada bilo Jevreja u ovom gradu?“

Antiohija je udaljena 20 km od granice sa Sirijom, smještena je u plodnom i bujnom planinskom regionu južne pokrajine Hataj. Grad koji broji više od 200,000 stanovnika, je oduvijek bio poznat po svojim prirodnim ljepotama i voćem koje na ovom području rađa u uzobilju.

Posljednjih nekoliko godina, zbog rata koji se vodi na njenom kućnom pragu i sa 30,000 izbjeglica iz Sirije, pokrajinu često nazivaju „centar za obuku boraca i odlično mjesto za besplatan boravak besposlene sirijske vojske.“ Pored ovoga, pokrajina je postala i pogodan i popularan prelaz stranih džihadista koji idu da se bore u Siriju.

Jevrejska zajednica je stara 2300 godina. Posljednjih trinaest godina, na njenom čelu se nalazi Saul Cenudiogly, koji kaže da rat nije jedini krivac za odlazak Jevreja, već stvaranje netolerantne atmosfere za život manjina, koja je započeta negdje 70-ih godina prošlog vijeka.

Veliki broj Jevreja je otišao u Istanbul ili preko mora u potrazi za boljim životom. Prije četiri godine, u Antiohiji je bilo nekoliko stotina Jevreja, a danas ovdje živi samo 17 ljudi, a najmlađi među njima ima 60 godina.

Davidova zvijezda još uvijek stoji urezana na fasadi skromne sinagoge, koja stoji na tom mjestu 250 godina. Unutrašnje dvorište je popločano kamenom, duž koga se nalazi i nekoliko stabla. Sinagoga se nalazi preko puta crkve i džamije.

Kako je Jevrejska zajednica sada malobrojna, na nju se gleda kao na rijetkost koju treba zaštititi. Lokalna samouprava i susjedi je podržavaju. Tako je i gradonačelnik, Lutfu Savas, dao na korišćenje Jevrejskoj zajednici dva stana, bez nadoknade, za smještaj posjetioca za Šabat.

„Lokalna vlast nam pomaže kada nam je pomoć potrebna“, kaže Cenuidiogy.

Rudolf Vrba – čovjek koji je svijetu među prvima otkrio strahote Aušvica

Rudolf Vrba je pobjegao iz logora Aušvic 1944. bio je među prvima koji je kao očevidac pružio dokaze o gasnim komorama, masovnim ubistvima i planovima za totalno uništenje Jevreja.

Svjedočenje Rudolfa Vrbe je bilo tako stravično da članovi Jevrejskog savjeta skoro nijesu mogli povjerovati u ono što su čuli.

Vrba i Alfred Wetzler, koji je pobjegao sa njim u aprilu 1944. su napravili detaljan plan Aušvica sa gasnim komorama, obezbjeđujući ubjedljive dokaze. Posle toga su se pojavila i dva izvještaja iz Aušvica, sastavljena od strane Poljske vlade u egzilu i Pokreta otpora kao i svjedočenja Jana Karskog i Wiltolda Pileckog između ostalih. Ovi izvještaji su stigli i do zapadnih saveznika, ali akcija za zaustavljanje holokausta nije preduzeta.

Vrbin i Wetzlerov detaljan, i iz prve ruke napravljen izvještaj o tome kako su nacisti sistematski ubijali Jevreje je šokirao svijet.

Bilo je potrebno nekoliko nedjelja da izvještaj, koji je nazvan „Protokoli Aušvica“ bude prihvaćen i priznat, što je, kako kaže Vrba je doprinijelo da još 50,000 mađarskih Jevreja strada. Nekoliko nedjelja prije njihovog bjekstva, Njemci su okupirali Mađarsku, a Jevreji su bili isporučeni u Aušvic. Ovaj izvještaj će se tek objelodaniti u julu 1944. Tako da će se tek tada zaustaviti deportacija Jevreja.

Iako je i Winston Čerčil izjavio da je Aušvic bio „vjerovatno najveće i najstrašnije stratište koje je ikada počinjeno na svijetu“, odgovor na njihov izvještaj je zakasnio.

Vrba je bio zgrožen saznanjem da su mađarski lideri pregovarali sa Adolfom Ajhmanom da poštedi mađarske Jevreje u zamjenu za keš ili šinske kamione koje bi Njemci mogli koristiti na istočnom frontu. Pregovori nijesu uspjeli, a rezultat je bio stradanje 50,000 Jevreja.

Vrba je u Aušvic je ušao 30.juna 1942. pošto je vidio tablu sa natpisom da su potrebni radnici na poslovima poljoprivrede. Tamo je vidio kako SS-ovci vrše selekciju novih dolaznika u logor, jedni odmah idu u gasne komora, a drugi na obavljanje teških fizičkih poslova. Njegov očekivani angažman na poljoprivrednim poslovima je bio zamijenjen iskopavanjem 107,000 tijela, (uglavnom ubijenih) radi spaljivanja. Pošto su otkrili da Vrba govori njemački jezik, prebačen je u magacin, gdje je sortirao odjeću i druge predmete koji su pripadali mrtvima.

Pošto je tu bio smješten i magacin sa hranom za SS –ovce, imao je dovoljno za jelo, redovno pranje sapunom i vodom je pomoglo da ne dobije neku od zaraza koje su harale logorom..

Vrba je posle nekog vremena postao matičar logora. Opisao je kako izgleda gasna komora u Birkenau.

„U nju može da stane 2000 ljudi. Kada se zatvorenici smjeste unutra, teška vrata se zatvaraju. Posle toga nastaje kratka pauza, vjerovatno da se sobna temperatura po-

digne na željeni nivo, posle čega se SS-ovci sa gas maskama penju na krov, otvaraju zatvarače i sipaju iz limenki mješavinu cijanida, koji se pretvara u gas na određenoj temperaturi. Posle tri minuta svi su mrtvi. Posle toga leševi se prebacaju kamionima do prostorija za spaljivanje, a to obavljaju drugi zatvorenici.“

U septembru 1944. Vrba se pridružio partizanskim jedinicama u Čehoslovačkoj, sa kojima se borio do kraja rata. Dobio je Medalju za hrabrost.

Vrba, koji je bio sin vlasnika pilane, rođen je u Čehoslovačkoj, a umro 2006. u 81 godini života.

Nikada se nije pomirio sa činjenicom da mnoge zločince nikada nije stigla ruka pravde.

WJC ugostio Kinesku ministarku u Londonu

Robert Singer, izvršni direktor Svjetskog jevrejskog kongresa je predvodio delegaciju Svjetskog jevrejskog kongresa prilikom susreta sa ministarkom Qui Yuonpong, uz prisustvo drugih brojnih uvažanih lidera, kao i podpredsjednice WJC, Vivian Vineman. Skup u Londonu je uslijedio nakon prošlogodišnjeg sastanka Singera i Qui u Beijingu.

Ministarka Qiu, koja je i članica Politbira Komunističke partije, je naglasila da Kinezi i Jevreji njeguju tradicionalno dobre prijateljske odnose, i ostvaruju političku, ekonomsku i kulturnu saradnju. Kinezi, širom svijeta gledaju sa naklonošću na Jevreje.

WJC je uspostavio odnose sa Kinom 1991. a to i bila osnova za pokretanje pravih diplomatskih odnosa između Izraela i Narodne Republike Kine 1992.

Ministarstvo spoljašnjih odnosa i WJC su u pregovorima da se pojačaju veze između jevrejske dijasporu i Kineza koji žive širom svijeta.

„Kina se nalazi na samom vrhu međunarodnih poslova, i u najboljem je interesu da Jevreji uspostave što bliskije veze sa Beilingom“, izjavio je Robert Singer, Izvršni direktor Svjetskog jevrejskog kongresa.

Nasljednici Jevreja tuže Njemačku zbog srednjovjekovnog blaga

Naslijednici jevrejskih trgovaca umjetničkim djelima tužili su Njemačku i njemački Muzej dekorativne umjetnosti zbog srednjovjekovne umjetničke kolekcije poznate kao „Blago Velfa“, čija se vrijednost procjenjuje na 226 miliona dolara.

Tužbu su u ponedjeljak u američkom okružnom sudu u Vašingtonu podnijeli Alan Filip iz Londona i Gerald Štibel iz Santa Fea, u Novom Meksiku.

Umjetnička zbirka, koju je vjekovima sakupljala katedrala u njemačkom gradu Braunšvajgu, oduhvata brojne predmete od srebra i zlata, ukrašene dragim kamenjem i biserima, od kojih su neki stari više od 800 godina.

Podnosioci tužbe tvrde da su njihovi preci 1935. godine prodali blago Pruskoj pod pritiskom nacista, po znatno nižoj cijeni od tržišne.

U tužbi se od američkog suda zahtijeva da američke i britanske naslijednike članova konzorcijuma, u čijem je vlasništvu bila kolekcija do 1935. proglasi današnjim zakonitim vlasnicima.

„Svaka transakcija 1935. u kojoj su prodavci bili Jevreji a kupac nacistička država je po definiciji nevažeća transakcija“, izjavio je advokat Nikolas O' Doneli.

Fondacija za prusko kulturno naslijeđe tvrdi da kolekcionari nijesu bili primorani da prodaju umjetničke predmete, koji nijesu čak ni bili na teritoriji Njemačke u vrijeme prodaje, kao i da je cijena bila pravedna.

Njemačka vladina komisija osnovana da bi se riješio taj spor je prošle godine preporučila

da kolekcija ostane u Njemačkoj, procijenivši da nije bila u pitanju „prinudna prodaja zbog progona.“

Predsjednik komisije Herman Parcinger je izjavio da vjeruje da američki sudovi nemaju nadležnost u ovom slučaju i da je uvjeren da će svaka sudska odluka imati isti zaključak do kojih je došla njemačka komisija.

O'Doneli je rekao da je preporuka komisije bila pogrešna i da su njegovi klijenti odlučili da podnesu tužbu u Vašingtonu jer smatraju da su „američki federalni sudovi najpogodniji za rješavanje ovakvih vlasničkih prava“ na osnovu Zakona o imunitetu stranih država.

Konzorcijum jevrejskih trgovaca umjetničkim djelima iz Frankfurta je kupio 1929.godine „Blago Velfa“, kolekciju od 82 umjetnička predmeta, od vojvode Emsta - Augusta od Braunšvajga- Lineburga.

Zbog velike depresije nijesu uspjeli da prodaju sve predmete brzo i unosno kao što su očekivali. Ono što je nesporno je da su preostala 42 komada prodali Pruskoj, na čijem čelu je u to vrijeme bio Herman Gering.

Tužiocima tvrde da su Jevreji bili žrtva svakodnevnog terora nacista i da su morali da prodaju umjetnička djela po mnogo nižoj cijeni od procijenjene vrijednosti.

Njemačka savezna država Berlin je nedavno spornu umjetničku kolekciju proglasila kulturnim blagom države.

Kolekcija je izložena u berlinskom Muzeju dekorativne umjetnosti i smatra se najvećom kolekcijom njemačkog crkvenog blaga u posjedu države.

Preuzeto sa: “European Jewish Press” i “World Jewish Congress news”

AUSCHWITZ , 70. godina da je SVIJET spoznao ISTINU

Neposredno uoči 70. godišnjice oslobođenja najzloglasnijeg nacističkog logora, povjesničari razmišljaju o tome kako **sačuvati živo sjećanje na Auschwitz** i holokaust kad preživjelih logoraša više ne bude. Nitko ne zna koliko je točno preživjelih logoraša danas još živo, ali pošto vrijeme uzima svoj danak ta se skupina neminovno smanjuje.

Na obilježavanje 70. godišnjice oslobođenja u Oswiecim u južnoj Poljskoj doputovat će njih tristotinjak. Na **Vratima smrti**, platformi za istovar iz vagona na željezničkom ulazu u Birkneau, odat će počast onima koji nacističku brutalnosti nisu uspjeli preživjeti.

Marta Wise je jedna od djevojčica u dronjima na crno-bijeloj fotografiji izglednije djece iza bodljikave žice. Fotografiju su snimili sovjetski osloboditelji Auschwitzta i jedna je od najpoznatijih slika holokausta. Marta, slovačka Židovka, imala je tada samo 10 godina i svega 17 kilograma. Sa sestrom je sudjelovala u medicinskim torturama Josefa Mengelea.

Bio je čudovište. Kad je došao nasmiješen, znali smo da sprema nešto strašno sadističko. Činjenicu kako smo moja sestra i ja preživjele nikad nisam uspjela shvatiti. Nikad. Taj **27. siječnja je moj drugi rođendan...** jer tada smo dobile još jedan pokušaj za život', rekla je za list Yedioth Ahronoth. Sjeća se i ljubaznog ruskog vojnika koji joj je prvi prišao nakon oslobođenja. 'Dao mi je bocu votke, to je bilo jedino što je imao', ispričala je Wise, koja danas volontira kao vodič u Yad Vashemu.

Na 70. godišnjici oslobođenja preživjeli će pričati, a brojni **svjetski državници** koji će u utorak doći na komemoraciju u Oswiecim uglavnom šutjeti. 'Za deset godina, na 80. godišnjicu, nećemo imati tu priliku', kaže Pawel Sawicki, glasnogovornik državnog muzeja Auschwitz-Birkenau. Prije deset godina, objašnjava, na komemoraciji je bilo 1.500 preživjelih. Svaki put sve ih je manje.

Oko **1,1 milijun ljudi** koji su prošli ispod zloglasnog natpisa 'Arbeit macht frei' između

1940. i 1945. iz logora nisu izašli. Mnogi su pobijeni u tamošnjim plinskim komorama, Židovi, ratni zarobljenici, Poljaci, Romi i pripadnici drugih manjina. Umirali su i od gladi, bolesti i prisilnog rada. Crvena Armija je 27. siječnja 1945. oslobodila 7.000 logoraša. Nekoliko dana prije dolaska Sovjeta, nacisti su premjestili gotovo 60 tisuća drugih, prisiljavajući ih na marš do ostalih logora. Neki od njih kasnije su oslobođeni u drugim logorima, a samo ih je šačica uspjela pobjeći.

Danas su u životu još trojica hrvatskih logoraša Auschwitza. Predsjednik države Ivo Josipović će na obilježavanje 70. godišnjice oslobođenja otputovati s dvojicom od njih, **Borisom Braunom i Brankom Lustigom.** Treći i još jedini preostali živući logoraš Auschwitza židovskog porijekla iz Hrvatske Otto Konstein nije u mogućnosti putovati zbog zdravstvenih problema.

Slavni hrvatski producent Lustig, dvostruki oskarovac (Schindlerova lista i Gladijator), neumoran je u širenju istine o holokaustu. Obećao si je to kao najmlađi logoraš u svojoj baraci - da će svijetu ispričati priču o sudbini onih koji nisu preživjeli. Od 2008. godine, Lustig je predsjednik zagrebačkog židovskog filmskog festivala koji danas nosi ime Festival tolerancije i redovito održava predavanja o svojim iskustvima iz logora. 'Oprost je na kraju jedina opcija za svakoga koji je preživio takvu nezamislivu okrutnost. Ne možete živjeti život u mržnji', rekao je lani na **Berlinskom filmskom festivalu.**

Emerichu Fuchsu sada je 91, a bilo mu je 19 godina kad su vojnici ispraznili rumunjski geto u kojem je živio. Tri je dana u stočnom vagonu putovao do Auschwitza. Danas živi u Montrealu i razmišljao je o tome da ode na 70. godišnjicu oslobođenja. 'Glava kaže 'da', ali tijelo kaže 'ne'', rekao je Fuchs kanadskom CBS-u. Svoje preživljavanje smatra čudom, a priznaje da bi mu se bilo teško vratiti u Auschwitz, mjesto na kojem je posljednji put vidio veći dio svoje obitelji. 'Bilo je brutalno od početka do samog kraja', govori Fuchs i sjeća se groznog mirisa u zraku koji je osjetio po dolasku. Kasnije je saznao da je to smrad spaljena mesa.

Mordechai Ronen (82) u Auschwitz je stigao kao 12-godišnjak iz mađarskog geta. Doktor Mengele, nacistički anđeo smrti, poslao mu je majku i dvije sestre u plinsku komoru. Kasnije mu je u logoru ubijen i otac, a on je svjedočio kako nacistički vojnici koriste novorođenčad za vježbe gađanja i spavao na hrpama leševa kako bi izbjegao selekciju za plinsku komoru. Takve priče preživjelih bit će središte ovogodišnje komemoracije, naglašava Sawicki. Kad svi preživjeli umru, nestat će i prilika da ih se sluša i pita. Tada će samo fizičke strukture Auschwitza, zgrade, barake, kreveti... ostati nijemi svjedoci zlodjela.

To zahtijeva ekstenzivnan rad na održavanju. Auschwitz uključuje 155 zgrada, 300 ruševina i tisuće predmeta, poput proteza i pribora za jelo. **Očuvati sve u autentičnom stanju 'golem je izazov'**, rekao je Sawicki.

Neprekidan krug konzerviranja predmeta i objekata košta četiri do pet milijuna eura godišnje, a problema je mnogo. Naprimjer, kako sačuvati plastične četkice za zube koje su žrtve ponijele sa sobom. Stručnjaci su odlučili da **neće pokušavati sačuvati kosu odsječenu žrtvama.** U Auschwitzu se sada u kontroliranim uvjetima čuva čitav brežuljak kose, ali ona će se s vremenom razgraditi.

Prošle je godine rekordnih **1,5 milijun ljudi posjetilo Auschwitz.** Za djecu i obitelji žrtava, to može biti posjet poput onog obiteljskom groblju, a oni koji nemaju 'krvnu vezu' dolaze iz poštovanja, fascinirani poviješću toga mjesta. Vidjeti ga drugačije je nego učiti o njemu u razredu. 'Možete o njemu čitati, možete gledati fotografije, ali kad stojite pred njim, to je stvarnost', kaže Sawicki.

Izvor: (Hina)
Preuzeto sa www.dnevnik.hr

Opasnosti istorijskog revizionizma

Autor: JELENA ĐUROVIĆ

(Tekst sa naučne konferencije “Reprezentacija Holokausta na Balkanu u umetnosti i medijima”, Dom Omladine - Beograd. Oktobar 2014)

Najavljena sam kao predstavnica Jevrejske zajednice Crne Gore, što je tačno, jedan sam od osnivača ove najmlađe Jevrejske zajednice na svetu. Kako veći deo života živim u Beogradu, članica sam i Jevrejske opštine Beograd. U Crnoj Gori sam ipak aktivna učesnica razvoja Zajednice i osnivačica “Mahar” konferencije koja se bavi najvažnijim pitanjima i problemima sa kojima se suočavaju Jevreji na prostoru bivše Jugoslavije i Evrope.

Naziv mog predavanja se tiče istorijskog revizionizma u Srbiji, a o ovome ću govoriti kako iz ličnog, tako i ugla svedoka vremena u kome živimo i učesnice najvažnijih političkih događaja od početka devedesetih godina prošlog veka. Tokom izlaganja iskoristiću dve definicije iz knjige «Mesta stradanja i antifašističke borbe u Beogradu 1941- 44» urednika Rene Radle i Milovana Pisarija.

Sigurna sam kako svi dovoljno znamo o opasnostima revizionizma: prekrajanje prošlosti u političke svrhe je pogubno kako za razumevanje moderne istorije tako i za budućnost kojoj želimo zdravo utemeljenje. Mnogi su sjajni istoričari i sociolozi ukazivali na revizionistički bauk kroz veliki broj tekstova, i panela sličnim ovome. I sama sam, na konferenciji Limmud Keshet, markirala vezu između revizionizma u Srbiji i istočnoj Evropi, i novog talasa antisemitizma. Nedostaje nam da glas o najčudnijem od svih deformisanja istorije intenzivnije odzvanja društvenim prostorom a to je najmanje što možemo da učinimo za milione žrtava nacizma, fašizma i kolaboracionizma.

Ako se u ovome što govorim oseća lična nota, to je zato što ona postoji. Potičem iz jevrejske i komunističke porodice. Prababa i pradeda su se upoznali na mitingu “Bunda” u Lajpcigu.

Jevrejski deo najuže porodice spasen je lažnim dokumentima koje smo dobili zahvaljujući dobrom imovinskom stanju. Ipak, bilo je i onih koji nisu hteli da promene imena i veru, barem na papiru - oni su završili su u dušegupki. Ponosni ali mrtvi. Dvadeset i dva člana šire familije biće kasnije ubijeni u logoru Dahau.

U isto vreme, početkom četrdesetih, a u Crnoj Gori, deda mi učestvuje u podizanju Trinaestojulskog ustanka.

Odlučila sam da govorim ovde jer da verujem da revizionizam, koji je u Srbiji počeo krajem osamdesetih, a metastazirao posle “petooktobarskih promena” zapravo relativizuje svaku žrtvu Banjice, Sajmišta ali i Aušvica. Društvena i intelektualna klima u Srbiji vređa opšte, ali i lično. Intencija nije da kritikujem Srbiju – želim da korigujem, da pokušam da budem jedna od onih koja će dići svoj glas, ne u ime “intimne istine” već jedine istine.

*

Nepojmljiva stranica ljudske istorije, nazivali je Šoa ili Holokaust, mora da bude toliko kristalno jasna, da se nikada ne bi ponovila. Početak razumevanja je da znamo ko su bile žrtve a ko dželati i njihovi simpatizeri i pomagači.

Iako mnogi tvrde suprotno a neki drugi bi priželjkivali da to nije bilo tako, mi smo u Drugom svetskom ratu imali samo jedan pravi pokret otpora nacizmu. Nekakve «građanske oružane snage» kakvih je bilo u Francuskoj ostaju u domenu mašte. Srbija nije bila razvijena dovoljno dugo da bi se u njoj stvorila građanska pobuna bez ideološkog predznaka. U celoj bivšoj Jugoslaviji članovi NOR-a su stradali zato što su se, sa oružjem u rukama borili protiv najvećeg zla moderne civilizacije, a samim tim je njihova žrtva, kao lična odluka, kao poriv, kao etički standard apsolutno impresivna.

I zato je pitanje koje ću postaviti veoma važno - da li se može iskreno osuđivati Holokaust a u isto vreme voditi kulturna i državna politika “anti-antifašizma”? Da li se mogu i smeju odvajati žrtve tog jedinstvenog zločina, tako što će jedni biti udostojeni sećanja, a drugi, zbog svojih ideoloških načela zaboravljeni i manje važni?

«Anti-antifašizam» Petar Atanacković definiše kao “mešavinu političkih impulsa i pseudo-naučnih pokušaja diskreditovanja antifašističkih vrednosti i tradicija, pri čemu antifašizam želi da se stavi rame uz rame sa totalitarizmom. Njime se relativizuju fašistički zločini, rehabilituju kolaboracionisti i vrši prevrednovanje žrtava i počinitelaca tokom Drugog svetskog rata. Ključni element anti-antifašizma je izraženi anti-komunizam. Njime se, s jedne strane, u potpunosti izjednačavaju antifašizam i komunizam, dok se, s druge strane, odbacuju sve vrednosti socijalističkog društvenog uređenja. Na taj način se uskraćuje svaki legitimitet socijalističkoj epizodi u istoriji zemalja istočne i jugoistočne Evrope, čime se nastoji diskreditovati i odbaciti i sam antifašizam.”

Da li smo pravedni prema žrtvama Jasenovca ako ne osudimo i javno i stalno ne govorimo o Srbima i Beograđanima koji su bili krvnici kvislinškog režima Milana Nedića, o Ljotićevom fašističkom pokretu “Zbor” koji je oduševio nacističke vođe kada su prvi put došli u Beograd: “Zbor” im se toliko dopao da su ga postavili da bude specijalna veza sa Gestapoom. Među stanovnike glavnog grada, a koji su se stavili pod nacističku komandu ubraja se i ozloglašeni Ruski zaštitni korpus. Njega su činili pripadnici ruske emigracije koji su se otvoreno opredelili za stranu nemačkih nacista. Pored kolaboracionističkih policijskih snaga i institucija folksdojčera, kao i Srpskog dobrovoljačkog korpusa i Srpske državne straže, Ruski zaštitni korpus je predstavljao jednu od najznačajnijih vojnih formacija na teritoriji Srbije koje su se stavile u službu okupatora.

Smemo li započeti, zaista, priču o Sajmištu a da javnost ne upoznamo sa činjenicom da je portet Milana Nedića do skoro bio okačen u zgradi Vlade? Kao i portet Dragog “Šerifa” Jovanovića u Skupštini grada? Da li javnost zna šta je bio VII odsek kvislinške Specijalne policije kojom je upravljao Jovan Joca Nikolić. Iz tog odeljenja su zatvorenici, a specijalno zatvorenice, liferovane na Banjicu, na streljanje. Nikolićev odsek je svoje zatvorenice često slao Nemcima zavijene u ćebad ili čaršafe, jer su tokom ispitivanja prebijane tako da nisu mogle da stoje pred streljačkim vodom.

Taj veliki zločin počinjen na teritoriji Beograda i Srbije kao da više nije važan, jer su mnoge žrtve bili komunisti. Jevreji, Romi ali komunisti. U Hrvatskoj, Sloveniji, Crnoj Gori ovi borci i danas imaju svoje trgove, ulice, spomenike i poštovanje. Srbija ih je izbrisala, stideći se onoga čime treba da se ponosi, dok se danas ponosi onim čega bi morala da se stidi.

Pitam se, kako smo stigli dovdje?

Jevreji u Evropi su, tokom dve hiljade godina, preživeli geta, pogrome ruskih kozaka, nemogućnost da upisuju univerzitete. Bez sopstvene države, veliki broj mojih sunarodnika je prihvatio internacionalni komunistički pokret, čiji su ideolozi i sami pripadali jevrejskoj kulturi. Izbor je, početkom dvadesetih godina prošlog veka bio relativno sužen-sa jedne strane, zadržati rabini: prve reforme u sinagogama nisu ni snažne ni revolucionarne, mnoge važne promene se ni dan danas nisu ni dogodile među ortodoksnim zajednicama.

Sa druge strane, tu su moderni pokreti, radničke, socijalističke i komunističke provenijencije, u kojima se propagiraju jednake mogućnosti za sve, i kosmopolitizam. Mnogi Jevreji postaju članovi ovih pokreta, kako u Evropi i kasnije Sovjetskom Savezu tako i u svim državama bivše Jugoslavije ili Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

U Drugom svetskom ratu, ginu zajedno, rame uz rame: Jevreji, komunisti, Romi, Sovjeti, Sloveni, neprijatelji Rajha... Priča je ispričana na hiljade puta, znamo brojeve, strašne datume, mesta stradanja. Posle rata, na spomen pločama u Beogradu, jasnije se ističe stradalništvo komunista nego ostalih koji su ubijani na Banjici, Sajmištu i u dušegupkama. Ipak, jevrejske žrtve imaju svoje mesto u istoriji, groblje i poštovanje a po borcima NOR-a, porodici Baruh i Moši Pijadeu nazivaju se ulice i škole. Zbog političkih interesa vezanih za pokret Nesvrstanih, režim maršala Tita ne ostvaruje diplomatske veze sa Izraelom ali ovo ne stvara frikciju u jugoslovenskom društvu, koje je pretežno sekularno i posvećeno formuli “bratstvo - jedinstvo”.

*

Korene revizionizma u Srbiji treba tražiti tamo gde mu se možda najmanje nadamo - u pozorištu, i to krajem osamdesetih godina prošlog veka. Predstave "Golubnjača" i "Kolubarska bitka" otvorile su jednu mogućnost da se stavi so na ranu tek blago zalečene istorije i odnosa Srba i Hrvata, dok je pozorišni hit "Knez Pavle" Slobodana Selenića, igran u JDP-u rasplamsao staru vatru u odnosima između građana same Srbije. Kako se implicira u drami, a knez Pavle je samo metafora Selenićevog anti-komunizma, "bezumni građani, crkva i njihovi britanski pomagači" su organizovali demonstracije 27. marta, umesto da su se Srbi lepo ušuškali u nedra simpatičnog Trojnog pakta i čekali da prođe. Ova drama, svojevrsni pozorišni blokbuster, bila je najgledanija predstava u Beogradu u periodu 1991-1995: Selenićev komad videlo je 43.746 ljudi.

Intelektualci i članovi SANU, iz jednog ugla veličaju lik Slobodana Miloševića, dok sa druge strane konačno imaju plodno tle za svoj militantni a kako to Adam Mihnik pametno naziva "anti-komunizam sa boljševičkim licem".

Milošević želi da održi privid i vezu sa starim sistemom. Njegova partija je socijalistička, trudi se da ga vide kao naslednika jugoslavenskih vrednosti iako tu Jugoslaviju ubija, ne menja himnu. Ipak, ovo je samo fasada, šarada jer se na velika vrata vraćaju stari nacistički aduti: tolerišu se afirmativne priče o Ljotiću i Nediću, ponovo se, u knjižarama SPC pojavljuju «Protokoli sionskih mudraca» a frontmeni državnih paramilitarnih jedinica Šešelja, Arkana, Dragoslava Bokana pa i Škorpiona za svoju ikonografiju uzimaju desničarske i četničke simbole iz predratnog perioda.

Beograd ima i svoju revizionističku umetničku avangardu, "Novu srpsku desnicu" koju čine Isidora Bjelica, Nebojša Pajkić, Dragoš Kalajić... Srpska pravoslavna crkva igra aktivnu ulogu u svim aspektima rata u bivšoj Jugoslaviji, a Miloševićev režim, osim neartikulisanih sentenci iz kolumni Mirjane Marković, nema baš nikakve veze sa vrednostima predratne komunističke tradicije niti sa titoizmom. Ipak,

građani nasedaju na ovaj «spin», koji zapravo zaliva opozicija, pa se na demonstracijama uzvikuje «Bando crvena» a Milošević, uber-nacionalista i šovinista, se percipira kao komunist i socijalista u klasičnom značenju tih reči.

Na žalost pomenuta opozicija ne vidi dalje od nosa i od ulagivanja oblesavljenom narodu - prvi potez koji tada novoizabrani gradonačelnik Beograda Zoran Đinđić čini je da, 1997. godine, skine zvezdu petokraku sa Gradske skupštine. Ovaj momenat, kada se spajaju akademski i narodski revizionizam, iako konture toga šta se revidira nisu jasne, predstavlja snažan simbol onoga što će uslediti.

Državni revizionizam je institucionalizovana politička praksa koja je motivisana istorijskim revizionizmom, prekrajanjem istorije iz ideoloških političkih razloga, da bi se tako iskrivljena istorijska istina prilagodila potrebama sadašnjeg trenutka. Zbog potrebe nacionalističke ideologije za kontinuitetom sa nacionalnim elementima prošlosti, političke elite i revizionistička inteligencija nameću nove obrasce sećanja, koji relativizuju zločine fašista, rehabilituju kvislinge i koji sve što je antifašističko odbacuju kao totalitarno. Rezultat sistematskog istorijskog revizionizma su mlade generacije, odgojene na nacionalističkim idejama istorijske superiornosti srpskog u odnosu na druge balkanske narode, slepe za sve „neprijatne istine“ o „nama“, počev od „Judenfrei“ Srbije iz 1942. do prećutanog srebreničkog genocida 1995. Pod uticajem ideologije autoritarnog nacionalizma i dogme o „nacionalnom jedinstvu“, u težnji za konstruisanjem novog identiteta, u Srbiji je uobličen novi vrednosni sistem. Kroz negaciju jugoslovenskog iskustva izvršena je revizija istorijskih predstava, a otklonom od komunizma i socijalizma reinterpetiran je i pojam fašizma

U vreme dok opozicija upravlja Skupštinom grada Beograda, 1997. godine, na čelo Komisije za istorijske spomenike i imena ulica dolazi spisateljica Svetlana Velmar-Janković. Imena ulica nazvanih po hrabrim ženama i muškarcima koji su se borili za slobodu građana Srbije a mnogi od njih poginuli i u logorima na teritoriji Beograda, menjaju se po kratkom postupku. Naglasila sam na početku da ovo predavanje može zvučati

lično, ali to utiče samo na malu grupu ljudi koja je trenutno u ovoj prostoriji. Ipak, na ovakvu poziciju inaugurirati kćerku Vladimira Velmar-Jankovića, koji je bio savetnik Velibora Jonića, kvislinškog Ministra kulture i religije tokom Drugog svetskog rata – to prevazilazi lično. Takva odluka je bila, i još uvek jeste, opasna po celo društvo. Velmar Jankovićevo ministarstvo je bilo zaduženo za rasistička učenja u srpskim školama tokom rata, dok je Svetlana, tokom života, apelovala na različite srpske vlastodršce i činila sve da bi joj otac bio rehabilitovan.

Kasnije će kadrovi na ovakvim i sličnim mestima biti postavljani upravo u odnosu na «background», sa idejom da će biti neobjektivni i skloni odlukama koje će dolaziti iz ličnih pobuda, a ne iz društvene potrebe. Za zilotsko-revizionističko krilo Demokratske strane i Demokratske stranke Srbije ovo je postao veoma važan segment stvaranja «novog kolektivnog sećanja».

*

I upravo post-petooktobarski period karakteriše usmereni i nemilostrdni državni revizionizam u čijem je paralelnom toku još veće snaženje uticaja Srpske pravoslavne crkve i uvođenje veronauke u škole, potez koji je napravljen kao trampa da bi se crkva učutkala posle izručenja Miloševića Haškom tribunalu.

Srbija je 2003. godine dovela u pitanje iskreno poštovanje prema jevrejskim stradalnicima u Holokaustu, kanonizacijom Nikolaja Velimirovića koji je, na predavanju koje je održao na Kolarčevom narodnom univerzitetu u Beogradu 1935. godine, Adolfa Hitlera uporedio sa Svetim Savom: "Ipak se mora odati poštovanje sadašnjem nemačkom Vođi, koji je kao prost zanatlija i čovek iz naroda uvideo da je nacionalizam bez vere jedna anomalija, jedan hladan i nesiguran mehanizam. I evo u XX veku on je došao na ideju Svetoga Save, i kao laik poduzeo je u svome narodu onaj najvažniji posao, koji priliči jedino svetitelju, geniju i heroju."

Nikolajev antisemitizam je nesporan, pa tako on, 1944. godine, piše: "Sva moderna gesla evropska sastavili su Židi, koji su Hrista raspeli: i demokratiju, i štrajkove, i socijalizam, i ateizam,

i toleranciju svih vera, i pacifizam, i sveopštu revoluciju, i kapitalizam, i komunizam. Sve su to izumi Židova, odnosno oca njihova đavola. I to je sve u nameri da Hrista ponize, da Hrista ponište, i da na presto Hristov stave svoga jevrejskog mesiju, ne znajući ni dan danas da je to sam Satana, koji je otac njihov i koji ih je zauzdao svojom uzdom i bičovao ih svojim bičem...» Ove reči napisane su u poglavlju koje se zove: "Jevreji i njihov otac đavo"

Kao posledica ovih ključalnih tačaka, uz koje svakako ide i Zakon o izjednačavanju prava partizanskih i ravnogorskih boraca (2004) "žrtve komunizma" postaju i Milan Nedić i zapovednici logora u Beogradu, članovi Specijalne policije i zloglasnog VII odeljenja.

Na ekranima javnog servisa nas čeka ambiciozna serija "Ravna Gora" a u Muzeju istorije Srbije izložba "U ime naroda - Politička represija u Srbiji 1944-1953". Mete ove postavke su Tito i socijalističko nasleđe, a među eksponatima je petokraka koju je sa Skupštine skinuo Đinđić, policar koji je postao i totem i tabu nove srpske političke istorije.

Svi se moramo složiti da je nužno preispitivanje komunističkih nedela koja su načinjena nad potpuno nevinim građanima. Takođe, važno je osvetliti i sudbine disidenata iz tog perioda, na promišljen način, kao što to radi Radmila Vojvodić u predstavi «Everyman – Đilas» Crnogorskog narodnog pozorišta. Ali živimo u vreme kada su dokazani borci za slobodu ponovo u ilegali, u podrumima istorije, ismevani i omalovažavani. Vreme kada je beskrupulozna laž toliko dominantna da će decenije biti potrebne da objasnimo istinu, čak i ako počnemo ovog momenta.

Izložba "U ime naroda" samo je trula kruna procesa započetog na daskama koje život znače pre četvrt veka i dokaz da se bezočno i namereno reinterpretiranje istorije ponekad graniči sa samim zločinom, pogotovo ako služi samo daljem rasplamsavanju mržnje.

Izdvojiću samo dva primera a koja su vezana za postavku. O jednom piše Zlatko Paković: O Svetislavu Stefanoviću se piše da je optužen "kao

‘nemačko-Nedićev komesar Srpske književne zadruge, ideolog fašizma’.” Stvar, međutim, nije u tome što je on optužen “kao ‘nemačko-Nedićev komesar’”, nego u tome što JESTE bio taj i takav komesar, taj i takav ideolog fašizma.

Drugi primer je ujedno i najbolniji i najokrutniji: Umesto fotografije logoraške sobe na Golom otoku, vidimo Dahau. Ovo je snažan pokazatelj jedne ideološke smernice kuratora u kojoj želi da nam imputira kako su zapravo Titovi generali isti kao Ajhman, da je Goli otok isto što i nacistički logori smrti, logori u kojima je stradalo više miliona ljudi, žena, dece. To je tendenciozna, sramna, surova relativizacija Holokausta i izrugivanje svim njegovim žrtvama.

Bojim se i to javno kažem, da je ovo put bez povratka. Tendencija da se u isti koš stave Hitler, Staljin, Lenjin, Tito, Marks, Jelena Četković, braća Ribar, braća Baruh, Mengele i Radmila Rajković a pod krinkom da su bili totalitaristi ili podržavali te režime odvodi nas od civilizovanosti i zdravog razuma.

*

Putin, koji se hvata za sovjetsko nasleđe kad mu je zgodno, dok u suštini vodi klerikalnu, miloševićevsku politiku uskoro dolazi u Beograd. Srpske vlasti će, navrat-nanos, a u ime te posete dodeliti imena dvema ulicama: nazvaće ih po oslobodiocima Beograda generalima Peku Dapčeviću i Koči Popoviću. To nije stav. To je ulaganje. Iza toga ne stoji ništa.

Izrael, koga se sve navedeno itekako tiče, redovno šalje svoje emisare kod još jednog propagatora pomenutog novog ideološkog/revizionističkog poretka, Emira Kusturice. Sve to u svrhu dobrih odnosa sa Republikom Srpskom koja se protivi rezolucijama vezanim za Palestinu u UN.

Izraelski predstavnici će, posle posete Andrićgradu, možda na Mokroj gori sedeti u kafani “Lotika”. Tragikomično, ovaj ugostiteljski objekat nosi ime moje čukunbabe, junakinje romana “Na Drini Čuprija”, žene čiji će potomci kasnije stradati u tom istom Dahauu, koji je besmisleno izložen na postavci koju organizuje i otvara elita gora od rulje.

*

Put srama su utrli oni od kojih smo to najmanje očekivali, ali nama ostaje da pokušamo da spasimo od zaborava sve časne ljude koji su se odupirali nacizmu. U ovom trenutku možemo da se oslonimo na reči koje donekle odzvanjaju javnim prostorom a u Srbiji i Hrvatskoj ih izgovaraju Filip David, Ivan Ivanji, Slobodan Šnajder i Lordan Zafranović. Ko će govoriti o istini i slobodi koju smo izvojevali pre sedam decenija kada njih više ne bude bilo među nama?

Paul Eluard je 1943. godine posvetio svoju pesmu «Liberty» francuskom pokretu otpora.

Na samom kraju on piše:

On naked solitude
On the marches of death
I write your name
On health that's regained
On danger that's past
On hope without memories
I write your name
By the power of the word
I regain my life
I was born to know you
And to name you

LIBERTY

Jelena Đurović,
novinar i publicista

RABINI - od dolaska Jevreja na Balkan do današnjih dana

DOLAZAK JEVREJA NA BALKANSKO POLUOSTRVO

Jevreji su narod koji je vjerovatno, kako reče jedan pisac, sve doživio i svega se dobro sjeća.

To je ujedno narod koji se od drugog vijeka prije nove ere raselio po brojnim svjetskim prostranstvima. Grčki geograf Strabon je pisao (63.p.n.e. - 19. n.e.): "Jeverji se naseljavaju po skoro svim gradovima, i na cijelom svetu nije lako naći mjesto gde nema predstavnika toga plemena." Jevreji se dijele na Aškenaze (uglavnom srednjo i istočno - evropske Jevreje) i Sefarde (Španske). Sefardski Jevreji su krajem 15. vijeka, protjerani iz katoličke Španije, pa su kao izbjeglice stigli u razne dijelove Osmanskog Carstva.

Kada je na pristaništu u Istambul, sultan Bajazit II, dočekaio brodove otomanske flote, koji su dovozili Jevreje od španskih luka, izgovorio je rečenicu koja će postati čuvena: „Oni koji su ih protjerali gube, ja dobijam“.

U rukopisu "Sefardske žene u Bosni" Laura Papo Bohoreta izričito kaže: "Kao grana pustili smo koren u drugim zemljama gde, hvala Bogu, živimo, a drevna stabla se ne premeštaju".

Padom Granade 1492. posljednjeg arapsko - islamskog uporišta na Pirinejskom poluostrvu, "sjaj jevrejstva je zatamnio, njegov ponos je ponižen, a čvrst stub na koji se do sada oslanjao bio je srušen".

Protjerani Jevreji iz Španije (1492) i Portugalije (1496), se uglavnom naseljavaju u zemljama pod Otomanskom upravom, kada im je sultanskim fermanom dat azil i dozvoljeno naseljavanje u Otomanskom Carstvu.

Solun je postao sjedište najbrojnije sefardske zajednice, a španske izbjeglice su osnovale svoje zajednice po cijelom Balkanskom poluostrvu.

Pretpostavlja se da se nekoliko jevrejskih porodica 1551. naselilo u Sarajevu, a neki jevrejski trgovci su čak i desetak godina ranije stigli u ovu oblast.

Prolazeći kroz Sarajevo 1659. g. poznati putopisac Evlija Čelebija, bilježi da Jevreji stanuju u dvije mahale u Sarajevu.

Jevreji 1556.godine osnivaju opštinu u Sarajevu. Prvo poznato naselje Jevreja u Sarajevu bila je Sagrakči Hadži Mahmudova mahala 1881. (Ulomljenica), a prvo dokumentovano naselje bio je zaseban objekat, Sijavuš – Pašina दौरا, koji su Jevreji nazvali Kortizo i Kortizko, a drugo Velika avlija, zbog njenog izgleda.

Doselivši se na ove prostore, Jevreji se uklapaju u već ranije, utvrđen sistem trgovine. U njega su unosili ili sa sobom donosili materijalna sredstva, a posebno svoje sposobnosti. Njihova uloga je bila posebno izražena u spoljnoj trgovini, zbog toga što su Jevreji bili povezani sa drugim jevrejskim naseobinama i pojedincima širom Otomanskog Carstva, a i izvan njega. Jevreji su najviše trgovali preko Dubrovnika, a od kraja XVI vijeka, kada je otvorena luka u Splitu, većina trgovaca kako muslimana tako i Jevreja orijentisala se na trgovinu sa Venecijom i drugim gradovima u Italiji preko Splita. Prvi pisani pomen prisustva Jevreja u Banjaluci datira iz 1576. godine.

Dolaskom na Balkan, Jevreji su znatno doprinijeli razvoju privrede, posebno organizovnjem poslova koji su bili obogaćeni uvođenjem novih formi i metoda kapitalističke privrede. U XVI vijeku, Sarajevo je jak privredni i trgovački centar, najznačajniji u Bosni, i jedan je od najvećih na Balkanu.

Pisanih izvora o boravku Jevreja u Beogradu ima od XVI vijeka, ali istraživači smatraju da ih je na tom području bilo i u ranijim vijekovima.

Aškenaski Jevreji (živjeli su u zemljama srednje Evrope i bili nosioci uticaja njemačke kulture

i jezika), naselili su se na obali rijeke Save. U ulici Maršala Birjuzova 19 nalazi se i danas aktivna **sinagoga** koju je 1926. izgradila Jevrejska aškenaska zajednica u Beogradu.

Sefardski Jevreji, (oni koji su prognani iz Španije 1492.) naseljavaju se na području Beograda od XVI veka. Njihovo naselje je bilo na obali Dunava, na Jaliji. Na starim planovima grada Beograda iz XVIII veka, Jevrejska ulica je ubelježena na istom mestu na kome se i danas nalazi.

Sudeći po istorijskim izvorima, zajednica Jevreja u Beogradu je najviši kulturni domet imala tokom XVII veka kada je u Beogradu postojala *ješiva* - jevrejska vjerska škola. Rabini, učitelji iz te škole štampali su svoje knjige u Veneciji, Krakovu, Carigradu. U blizini Jevrejske ulice nalazila se stara sinagoga koja je izgrađena u XVII vijeku i više puta prepravljana, kao i ritualno kupatilo. Jevreji su u tom dijelu grada živjeli sve do Prvog svetskog rata.

Na istočnoj obali Jadranskoga mora Jevreji su boravili već u antičko doba, dolazeći povremeno grčkim brodovima kao trgovci. Dva drevna priobalna grada – Dubrovnik i Split – imali su svoje male jevrejske zajednice već u rimsko doba. U unutrašnje dijelove Hrvatske, Jevreji su došli već u vrijeme Rimljana, prateći rimsku vojsku, uglavnom kao ljekari i trgovci. Ove dvije zajednice, smještene na istočno - jadranskoj obali, sačuvale su kontinuitet tokom svih srednjevjekovnih progona i netrpeljivosti, koje su Jevreje i na ovim prostorima pogodili jednako kao i u drugim evropskim zemljama. Ali i pored teškoća, život zajednica u Dubrovniku i Splitu većinom se odvijao u saživotu sa hršćanskim susjedima, uz slobodu vjeroispovijesti i obrede u sinagogi; zgrada dubrovačke sinagoge je druga najstarija sačuvana u Europi. Ove dvije zajednice kontinuirano su napredovale, te su čak bile sposobne prihvatiti mnoge prognanike iz Španije i Portugalije, nakon pogroma 1498. U sjevernim dijelovima Hrvatske, srednjevjekovna netrpeljivost prema Jevrejima, zamijenjena je sa potpunim izgonom (1526).

Od sredine 18. vijeka Jevreji su ponovo smjeli dolaziti, isprva samo radi povremenog trgovanja na sajmovima, kasnije su se počeli i trajnije naslanjivati, premda su im bile postavljene mnoge por-

ezne zapreke koje nijesu opterećivale hrišćansko stanovništvo. Nakon izdavanja "Patenta o toleranciji" cara Josipa II (1782.), olakšan je položaj Jevreja u Hazburškoj Monarhiji, a simbolični broj naseljenih naglo je počeo rasti doseljavanjem pridošlica iz više sjeveroistočnih zemalja.

RABINI

Rabin (heb; - učitelj) znači naučnik ili mudrac, tumač i učitelj Biblije i Usmenog nauka. Vjeruje se da je izraz nastao u Judeji početkom 1. vijeka i primjenjivan je na svaku osobu čije je poznavanje rabinske književnosti bilo dovoljno da joj omogući odlučivanje o pitanjima jevrejskog zakona. Institucija profesionalnog, plaćenog rabina nastala je tek u poznom srednjem vijeku, kada su rabini postavljeni za vjerske vođe zajednica, što se uglavnom odnosilo na odlučivanje o svim pitanjima s područja jevrejskog zakona, obavljanju sudijske uloge u civilnim i krivičnim slučajevima, vođenju ješive i nadgledanju raznih vjerskih ustanova, kao što su ritualno klanje, sistem osnovne škole, ritualnih kupatila...

■ Rabin

Sve do 19. vijeka, držanje predavanja nije bilo glavna djelatnost rabina.

Status rabina sticao se tek posle dugogodišnjeg izučavanja Talmuda i rabinskih kodeksa i polaganja ispita kod rabina koji su se isticali po svojoj učenosti i pobožnosti. Uloga savremenog rabina, koji obično diplomira

na univerzitetu, sasvim je drugačija od uloge rabina prije 19. vijeka. On služi kao duhovni vođa vjerske zajednice ili sinagoge, i veliki dio njegovog vremena posvećen je vođenju službe i predavanju, obrazovanju mladih i odraslih, davanje legitimiteta činu vjenčanja i sahrana, međuvjerskim djelatnostima, učestvovanju u dobrotvornim organizacijama zajednice ...

- **Postavljanje rabina u ortodoksnom judaizmu obavlja Ješiva ili, u nekim slučajevima, onaj rabin koji je, zahvaljujući svojoj učenosti, stekao pravo da postavlja druge.**

- **U konzervativnom judaizmu, to obavlja seminar; neki konzervativni rabini nastoje da dobiju i ortodokсно postavljanje.**

- **U reformističkom judaizmu, postavljanje vrši poznata teološka škola.**

U svim ovim ograncima postoje rabini koje su postavile teološke škole iz drugih zemalja.

U periodu od 400 godina, koliko ima od dolaska Jevreja u ove krajeve, i u Sarajevo, u kojem je bio jako razvijen duhovni život Jevreja i koji je zbog toga prozvan „Jerušalajim čiko“ (mali Jerusalem), živio je i djelovao veliki broj učenih i veoma poznatih rabina. Oni su vršili snažan uticaj ne samo na duhovni život svojih vjernika nego i na moralno – kulturni lik jevrejske zajednice, kojoj su sve do novijeg vremena bili na čelu.

Napori rabina, hahama i dajana uglavnom su bili usmereni ka jednom opštem cilju – da se zajednica sačuva od spoljnih uticaja i da se odbrani interes te zajednice. Sa istim namjerama da očuvaju svoju osobenost u vjeri i običajima, Jevreji su iz Španije donijeli i jednu dotada nepoznatu i kasnije nikada ponovljenu “književnost odgovora” (responsa). Ona je stoljećima održavala stalnu duhovnu i društvenu vezu među jevrejskim zajednicama u dijaspori. Prema drevnoj tradiciji, “odgovore” su davali samo odabrani znalci - rabini odgovarajući na razna pitanja vjernika i jevrejskih opština u rasijanju po Evropi i Sredozemlju. Iako su, u Otomanskom Carstvu, Jevreji bili građani drugog reda – istina zaštićeni, ali ipak neravnopravni sa muslimanima – oni su po pravilu uživali pravo na svoju unutrašnju

autonomiju i na sopstvene sudove kako za vjerska tako i za svjetovna pitanja. Glavni izvori njihovog običajnog prava bili su spisi i tumačenja uglednih teologa, učitelja i rabina.

Prema podacima iz raznih izvora, a posebno iz podataka crpljenih iz knjige dr Morica Levija „Die Separdhim in Bosnien“, kao i iz manuskripta učenog banjalučko - sarajevskog rabina, nadrabina SFRJ i počasnog građanina grada Sarajeva, Menahema A. Romana, pod nazivom “ O sarajevskim rabinima“, iznosimo hronološki red.

■ Rabin

Rabin Samuel Baruh, porijeklom iz Soluna, prvi je rabin za koga se pouzdano zna da je vršio tu funkciju u Sarajevu. Bio je rabin od 1623. do 1649. Prema navodima dr Morica Levija, sahranjen je na Starom jevrejskom groblju u Kovačićima.

Jedno vrijeme uz njega su vršili službu rabina: **Ašer Zebulin** i **Maclijah Mučačon**.

Rabin Haham Cevi Hirš – zvani Aškenazi, jer je bio porijeklom Aškenaz. Stigao je u Sarajevo iz mjesta Ofena. Ovaj prostor je često bio pod opsadom princa Eugena Savojskog, pa će mu za vrijeme jedne opsade nastradati žena i kćerka. Po dolasku u Sarajevo izabran je, zbog svoje učenosti, za rabina sarajevske opštine. Bio je poznat i izvan granica Turske carevine. Svojom bistrinom i učenošću uspio je da pobije mistične kabalističke propovijedi

i spise Nehemije Chija Chajona, pristaše lažnog mesije Šabataja Cevia, koji je jedno vrijeme boravio u Sarajevu i obilazio Evropu. Bio je rabin od 1686. do 1689.

Rabin Haham Isak Cevi – bio je sin Hahama Cevi Hirša. Stekao je velike zasluge za organizaciju opštinske uprave. Posebno je zaslužan za ponovno uvođenje opštinskog protokola nazvan *PINKES - PINAKES*, po redosljedu drugi, pošto je prvi u jednom požaru izgorio. Drugi Pinkes služio je kao pouzdani izvor autoru dr Moricu Leviju za njegovu knjigu »Die Sephardim in Bosnien«. Nažalost, drugi Pinkes je još prvih dana po ulasku njemačkih oružanih snaga u Sarajevo prisilno oduzet i do danas nije pronađen, ni vraćen. Rabin Isak Levi vršio je dužnost rabina od 1691. do 1716.

Rabin Josef Nakazi Avram Mačoro – od 1732. Dan njegove smrti, ili prestanka službe, nije utvrđen. Opština je, izgleda, iza njega bila duži period bez rabina.

Nadrabin (Rav) David Jakob Pardo, zvani Moreno, (učitelj). Rođen je u Veneciji 1719. godine. Prema nekim napisima, porodica Pardo potiče od jedne kastilijanske porodice iz Španije, iz grada Parda. Iz te porodice poteklo je više čuvenih rabina.

Rabin Pardo se proćuo svojom učenošću i kao autor velikog broja naučnih knjiga. Spjevao je i niz pjesama, od kojih se neke koriste u službi i još danas se pjevaju prilikom nekih blagdana. Bio je poznat u cijeloj Evropi i na Bliskom Istoku. Iza Davida Parde je ostalo više naučnih knjiga i komentara kao i pjesama. Od njegovih knjiga sačuvana je: *Lamnaceah le David*, komentar Talmuda, štampan u Solunu; *Hazde David*; komentar *Tasaita*, (Livorino 1790), *Maskil Le David*, odgovori; *Sifre Debe Rav*, komentar *Sifre (Solun, 1786)*, *Hukat a Pesah*, molitva za praznik Pesah, *Sifat revivim*, molitva za službu *Jom – AkiPurim*. Od poznatih pjesama religioznog sadržaja, koje se koriste za službu, navodimo dvije na aremejskom: *JaMase Hevin* i *JacivBeah Jahra*. Većina njegovih djela je ostala sačuvana, jer su mnogo čitana i doživjela više izdanja, dok su mnogi manuskripti ostali neštampani. Nakon odlaska u Palestinu, tamo su nestali.

Rav David Parda, poštovan i cijenjen u narodu, bio

je prvi veliki nadrabin Sarajevske jevrejske opštine ugovorom potvrđen za rabina. Imao je velikih zasluga za osnivanje prve talmudske (rabinske) škole u Sarajevu, iz koje je vremenom izašao veliki broj učenih rabina. Ovim je prestala potreba da se za rabina pozivaju i biraju stranci. Za vrijeme svog službovanja uspio je podignu ugled Sarajevske jevrejske opštine na visoki stepen. Posle 13 godina plodnog rada preselio se u Jerusalem 1781. gdje je primao penziju iz Sarajeva. Zna se da je boravio i u Dubrovniku i Splitu. U Splitu je objavio svoja prva značajna djela *Šošavim Le David*, komentar *Mišne*, (Venecija 1752). U Sarajevu je djelovao od 1768. – 1781. Iza sebe je ostavio tri sina, sva tri ugledna rabina i učenjaka: **Rabin Isak Pardo** **Rabin Jakov Pardo**, drugi sin **Avram Pardo**, treći sin Davida Parde, još kao mlad otišao je sa ocem u Jerusalem i tamo se oženio ćerkom čuvenog rabina Hajima Azulaja. Iz rodbinske veze porodice Azulaj i Pardo može se zaključiti sa pouzdanošću da je Avram Pardo, iako se ne zna da li je vršio funkciju rabina, morao dostići visok rang učenjaka, jer je u tradiciji Jevreja da se u rodbinske veze među rabinskim porodicama ulazi samo na osnovu kvalifikacija učenjaka.

Iza rabina Isaka Parde (1810) izabran je, nekoliko godina nakon njegave smrti, novi nadrabin u Sarajevu po imenu **RAV (NADRABIN) MOŠE DANON**, poznat i popularan u narodu zbog mučeništva i ucjene koju je njemu i jaš desetorici viđenih Jevreja u Sarajevu nametnuo zloglasni Mehmed Ruždi paša, godine 1819. Rav Moše Danon umro je u Stocu u Hercegovini na putu za Jerusalem. Narod ga je jako poštovao i volio, pa je njegov grob lijepo uređen, održavan i svake godine posjećivan; na njegovom grobu čitan je i pravijen *Limud* - upokojena molitva. **Rav Moše Danon** djelovao je u Sarajevu kao nadrabin od 1815-1830.

Rabini u Beogradu (prema istorijskim dokumentima): ova lista nije potpuna, jer se vjeruje da je ovdje bilo rabina i prije doseljavanja španskih Jevreja. Nemajući pouzdanih izvora, lista počinje sa imenom rabina Avrama Benjamina, koji je zauzimao svoj položaj u Beogradu oko 1540. do 1570.

Haham Josef ben Jichak
Haham Josef behor Šelomo
Haham Josef behor Daniel
Haham Josef ben Jakov
Haham Moše ben Nahman

Pismo koje je poslato iz Beograda rabinu **Josefu ben David ben Lavu iz Bitolja**, potpisalo je istovremeno šest rabina. Ovaj podatak nam govori da je polovinom XVI vijeka u Beogradu bilo Jevreja za „tri sinagoge“ i da su živjeli u nekoliko opština. U spisima drugog solunskog rabina Šemuela de Medine govori se o velikom požaru u Jevrejskoj mahali u Beogradu 1560. godine. Tada su nastali razni pravni sporovi oko naknade štete. Jedan takav imovinski spor beogradski jevrejski opštinari vodili su čak i sa svojim **rabinom Avrom Gaskonom**, iako je on tu dužnost obavljao punih dvanaest godina. Njegov nasljednik, **Neir Andel**, važio je kao dobar pisac moralističkih rasprava i komentator Biblije. Njegovo glavno hermeneutičko delo Masoret Haberut Haggadol napisano je u Beogradu, a štampano dijelom u Krakovu (1619), dijelom u Mantovi (1622).

Do 1642. **Rabin Jehuda Lerma**, - Na dunavskoj strani Beogradske tvrđave, blizu skele za Vlašku na putu za Temišvar, oko polovine XVII vijeka nalazila se jedna čudna i velika dvospratna zgrada, pravi zatvoreni jevrejski geto, nazvana „Abeham“. U njoj su, kao u svojevrsnom opštežitiju, po sopstvenom izboru živjeli isključivo Jevreji i to blizu 500 duša. Pored više od stotinu soba, 50 kuhinja i mnoštva magaza i podruma, u kući se nalazila i prva jevrejska verska škola (ješiva). Nju je osnovao rabin **Jehuda Lerma**, rodnom iz Carigrada, poznati talmudista i plodan teološki pisac. Osnivanje ješive bilo je siguran znak procvata Beogradske jevrejske zajednice. Zahvaljujući Lermi, *ješiva* je brzo došla na dobar glas po svojoj stručnosti, pa su u nju počeli dolaziti i učenici sa strane.

Trgovačke, poslovne i lične veze beogradskih Jevreja postojale su u to vrijeme sa čitavim Osmanskim Carstvom i sa znatnim dijelom Evrope. Prostirale su se od Soluna i Carigrada do Ankone, Dubrovnika i Sarajeva, a odatle dalje do Venecije, Beča, Budima, Praga i Lajpciga. Sam Lerma bio je nadaleko čuven pisac responsa. Njegova bogata teološka biblioteka sa mnoštvom rukopisa izgorela je u jednom od mnogih požara što su često harali po turskim varošima i njihovim sirotinjskim mahalama. Tek manji dio Lermine spisa, pronađenih kasnije, pod naslovom *Paletat bet Jeuda* (Sačuvano iz Jehudinog doma) objavio je u Veneciji njegov sestrčić i nasljednik na rabinskom položaju i u beogradskoj ješivi, **Simha ben Geršon Hakoem** (1620-1668).

Simha Hakoem došao je na položaj beogradskog rabina već sa dvadeset godina i ubrzo u jevrejskom svijetu stekao ugled pouzdanog tumača zakona i običaja u mnogim sporovima, posebno pri razvodima brakova. Pored izdanja ujakovih rukopisa, čime se časno odužio svome učitelju, Hakoem je u Veneciji 1657. godine objavio sopstveno, za istoriju jevrejstva korisno i važno delo *Sefer šemot*, gde je savjesno naveo sve starije imenike i izvore za svoju opsežnu knjigu koja je obuhvatila oko 500 stranica teksta. Iz autorovog predgovora za tu knjigu vidi se da je ona pisana u Beogradu.

Razgovjetnim, jezgrovitim i skromnim načinom izlaganja, rabin Hakoem tu sa svega nekoliko reči uspijeva da dočara dah i boju vremena i mjesta gdje je djelo nastalo, da naznači mnoge neobične ljudske sudbine i da svojom mirnom rečenicom pokrene široka istorijska razmišljanja o raznovrsnom i sređenom životu beogradskih Jevreja oko polovine XVII veka. Navodeći od koga je sve dobio ili preuzeo glavne podatke kojima se služio, Hakoem pripovijeda zanimljivu priču o Beogradu kroz koji su tada prolazili i u kome su kraće ili duže boravili i propovijedali razni učeni teolozi i rabini. Neki od njih poklonili su mu svoje spise, drugi su mu povjerali stare rukopise i zabilješke; od svoga djeda Simhe ben Hajima naslijedio je obilje neobjavljene građe, a iz zaostavštine jednog rabina, koji je naprasno umro u Beogradu gde je doputovao odnekuda lađom, Hakoem je kupio zapise, imenike i knjige poznatih starijih pravnika i teologa, pa je i njihova bogata iskustva ugradio u svoje delo.

Mada je umro dosta mlad, **Simha Hakoem** je učvrstio beogradsku školu rabina Lerne i oko sebe podigao nekoliko priznatih vjerskih i pravnih pisaca. Rabinski položaj u Beogradu rano je prepustio svome mladom zetu **Josefu Almozlinu**, koji se kao rabin tu zatekao nesrećne 1688. godine, prilikom austrijskog osvajanja Srbije i surovog kažnjavanja beogradskih Jevreja zbog njihovih dobrih odnosa sa turskim vlastima. Prema riječima jednog savremenika, jevrejska zajednica u Beogradu tada je „popila čašu otrova; jer je u grad došao tuđinac i izbacio ih odande kao praznu posudu“. Mladi i učeni **Josef Almosnino** (1643-1689), kome su katalonski preci bili spaljeni na lomači, preuzeo je 1662. godine ne samo svešteničke nego i književne poslove svoga tasta Hakoema i kao rabin i sudija bio u stalnim, dobro uhodanim vezama sa rabi-

nima i talmudistima iz drugih jevrejskih središta. Tragična sudbina spriječila ga je da objavi svoje mnogobrojne rasprave i "odgovore" koje su tek kasnije u Carigradu pronašli i pod naslovom *Edut bi Jhosef* (Josefovo svjedočenje) 1711. i 1731. godine objavili njegovi sinovi.

Josef Almozlino bio je na čelu beogradskog rabinata kada su Jevreje u Osmanskom Carstvu zadesila dva teška potresa – unutrašnji raskol izazvan mesijanskim pokretom Šabetaja Cevia (1626-1667.) i austrijsko nadiranje prema jugu posle turskog poraza pod Bečom i napuštanja Budima 1686. godine. Mada je bio unio veliko uznemirenje među sve Jevreje u mediteranskoj i evropskoj dijaspori, šireći prevratnički glas o dolasku očekivanog Mesije, sudbonosne 1666. godine čak od Jerusalima, Palestine i Sirije sve do Amsterdama, Poljske i sjeverne Evrope, samozvani izbavitelj Jevreja privukao je svojim učenjem brojne vjernike. Uplašeni od nedavnih i strašnih krvavih pogroma nad Jevrejima u Ukrajini, stalno izloženi nesigurnosti, izopštenosti i izgonima, mnogi Jevreji su povjerovali da će ih Šabetaj izbaviti i vratiti u izgubljeno kraljevstvo i Obećanu zemlju praotaca. U tome opštem huku teško je povjerovati da pokret Šabetaja Cevija nije došao i do velike i jake jevrejske zajednice u Beogradu koja je zbog svojih učenih rabina, teologa i književnika uživala glas jednog od najmoćnijih jevrejskih sjedišta na Balkanu, odmah posle Soluna i Carigrada. U istoriji Jevreja u Srbiji i Beogradu dosad, međutim, nema tragova o pojavi i djelovanju toga jeretičkog pokreta među beogradskim Jevrejima. Zarazno širenje pokreta naglo je prekinula turska vlast kada je procijenila da bi mogla biti ozbiljnije ugrožena rastućim nemirima što su ih izazvali trijumfalni pohodi "Kralja Mesije" po prostranoj carevini. Da bi izbjegao smrtnu kaznu zbog pobune protiv sultana, Šabetaj je neočekivano prešao na islam i bio prognan u Ulcinj, gde je potom i umro. Njegov glavni ideolog i vatreni sledbenik Natan iz Gaze umro je 1680. godine u Skoplju ostavivši za sobom neobičnu sektu preobraćenika i mističnu legendu o čudesima na njegovom grobu.

U Dubrovniku se oko 1558. godine došavši iz Italije, naselio učeni latinista, Portugalac Isaija Koen, poznatiji po svom književnom imenu Didak Pir Luzitanac (Didacus Pyrrhus Lusitanus), odnosno Jakov Flavije. Uz njega se nešto kasnije pom-

inje i ime **Arona Koena, dubrovačkog rabina** i trgovca iz prve polovine XVI veka, koji je pored teoloških spisa tada već uveliko raširene "rabin-ske književnosti" (Zekan Aron tj. Brada Aronova), pisao zanimljive komentare Biblije, dovršio djela svoga djeda Salomona Oefa i opjevao stradanje domaćeg Jevrejina Isaka Ješurina, zbog čega su ga među ugledne stare Dubrovčane uvrstili još Serafin Crijević (Cerva), Sebastijan Slade Dolči i Frančesko Marija Apendini.

U Oksfordskoj biblioteci i u Jevrejskom koleksu u Londonu, među hebrejskim rukopisima od XI do XVI vijeka, nalaze se i podaci o spisima ohridskih rabina **Meira iz Kastorije**, znamenitog tumača Tore sa početka XII veka, i **Jehude-Leona ben Moše Maskonija** koji je, obilazeći gradove po Sredozemlju, umro na Majorki i za sobom ostavio više knjiga od kojih su neke u XVI vijeku štampane u Carigradu. Istog karaktera su i djela rabina **Josefa ben David ben Lava iz Bitolja**, vrlo uglednog i poštovanog solunskog rabina. Njegova prva knjiga responsa, štampana 1666. godine, sadrži i podatke o životu beogradskih Jevreja koji su mu se obraćali za savjet i mišljenje. Smatra se da je prva niška sinagoga postojala još 1695.g., iste godine od kada postoje prvi pisani podaci o zajednici Jevreja u Nišu.

Rabin **Rahamim Naftali Gedalja**, mudar i energičan čovjek, dolazi na položaj rabina u Nišu. Doprinio je mnogo razvitku vjerskog, duhovnog i kulturnog života zajednice. Smatra se da je imao svoju Ješivu, gdje vaspitavao generacije pobožnih Jevreja. Službovao je 16 godina, a smatra se da se njegov grob nalazi na današnjem Jevrejskom groblju u Nišu.

Prvi rabin u Zagrebu je bio **Aron Pallota**. Postao je rabin posle osnivanja Jevrejske zajednice 1806. **Mavro Goldman, rabin školovan u Pragu**, od 1844. do 1849. bio je reformista.

Priredila: **L.J.V.**

Izvori:

1. Dr Haim Kamhi - Sarajevski rabini
2. Menahem A. Romano
– O sarajevskim rabinima
3. Rabini u Beogradu – arsmagine.com/judaizam
4. Predrag Palavestra – Jevrejski pisci među Srbima, „Biblioteka Alexandria“

ALBERT AJNŠTAJN

Albert Ajnštajn je rođen 14. marta 1879. godine u Nemačkoj, u gradu Ulmu, u jevrejskoj porodici. Činjenica da je bio Jevrej kasnije mu je mijenjalo tokove života, često onako kako on nije želio.

Otac Herman je imao privatnu firmu, koja je proizvodila elektromaterijale i opremu, od koje je njagova porodica veoma lijepo živela. Zajedno sa njim radio je i njegov brat Jakob, inženjer po struci, koji je veoma uticao na Ajnštajna i pomagao mu da savlada osnove matematike i fizike., dok je od majke nasledio smisao za muziku. Do kraja života se nije odvajao od violine koja mu je pomogla da prevaziđe teške životne trenutke. Takvih trenutaka je u životu imao mnogo, neke svojom a neke tuđom zaslugom. Imao je sestru Maju koje je od njega bila mlađa 4 godine, odnosno rođena je 1883. godine.

Njegovi roditelji su u kući imali bogatu biblioteku, tako je Ajnštajn uz pomoć porodice upoznao svet književnosti, umjetnosti i nauke. Ajnštajn je progovorio tek sa 2 i po godine, a problemi sa govorom su se ispoljavali

i kada je pošao u školu. Imao je problema da sastavlja, odnosno izgovara tečno složenije rečenice.

Nije se mnogo razlikovao od svojih vršnjaka, ali je imao jednu, neko bi rekao manu, a to je da nije previše volio druženja. Više je volio da se povuče i da sam smišlja kreativne načine za igranje. Tako je porodica vrlo rano primjetila da ima nevjerovatno strpljenje i preciznost kada je u pitanju rješavanje nekih problema. Najčudnovatije otkriće u njegovom djetinjstvu je bila igla kompasa koju mu je otac pokazao. Sam je shvatio da mora da postoji nešto u prostoru što djeluje na tu iglu. U prvi razred pošao je sa 6 godina, 1. oktobra 1885. godine u Minhenu. Način školovanja i ponašanje tadašnjih nastavnika prema učenicima i prenošenju znanja je za njega bio teško prihvatljiv, jer nije ostavljao mesta da se ispolji kreativnost, već je moralo da se uči mehanički i bez mnogo razumijevanja, a to njemu nikako nije odgovaralo. Bio je dobar učenik, volio je da uči, a najviše znanja je pokazivao iz oblasti matematike i fizike.

Kada je imao 15 godina, otac i stric su premjestili svoju fabriku u Italiju. Međutim, on je trebao da ostane u Minhenu i završi srednju školu. To nije mogao zbog neodgovarajućih uslova i već sa 16 godina se pridružio porodici.

Još kao dečak Ajnštajn je imao negativan stav o vojsci i o bilo čemu drugom što je imalo veze sa nekom vrstom robovanja i dresure ljudi, a kasnije je dosta i pisao o tome i izjašnjavao se u javnosti. Uvek je želeo da se oseća slobodnim, baš kao što je bio i njegov blistavi um. Ovakav stav mu je kasnije veoma odmogao kada su na vlast u Nemačkoj došli nacisti. Njima nikako nije trebao neko ko bi imao takve nastupe u javnosti i tako govorio o vojsci i ratovima, jer su oni ubrzano radili na militarizaciji stanovništva i njihovih umova. Jednom prilikom mu je majka rekla da će i on kada poraste da bude dobar i koristan vojnik, a on je tada uzviknuo, na zaprepašćenje majke:

“Kad odrastem, ja neću da postanem jedan od tih jadnika”.

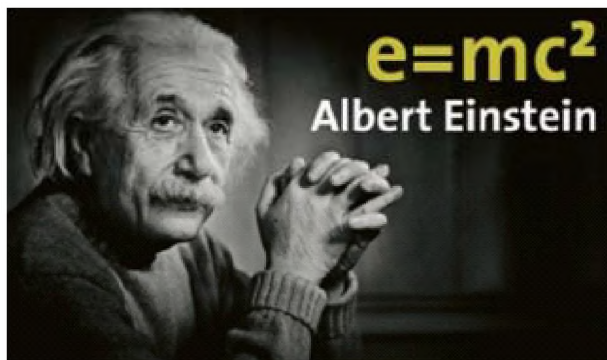
Ipak, njemu je veći problem bilo jevrejsko poreklo. Kasnije je Ajnštajn upisao studije na Politehniku u Cirihi, ali pošto još uvek nije završio srednju školu morao je da polaže kvalifikacioni ispit. Na tom ispitu je pokazao nadprosječno poznavanje matematike i fizike i bez problema postao učenik ove školske ustanove.

Ajnštajn je imao potpuno novi pogled na svijet, kakav niko prije njega nije imao. Tako je 1905. godine postavio svoju poznatu Specijalnu Teoriju Relativnosti (STR). Te godine je objavio još neke radove, među kojima je i rad o fotoelektričnom efektu za koji je 16 godina kasnije dobio Nobelovu nagradu za fiziku. Galilej je rekao da su svi mehanički zakoni isti u svim sistemima koji se kreću pravolinijski sa nepromenljivom brzinom. Ajnštajn je ovaj princip proširio na cijelu fiziku, a ne samo na mehaničke zakone. STR je tada bila veoma teško prihvatljiva većini tadašnjih naučnika. Ona je mijenjala do tada njihov ustaljeni njutnovski pogled na svijet. U Njutnovoj fizici nije bilo ograničenja u pogledu postizanja velikih brzina u prirodi. Međutim, po STR najveća brzina u prirodi je brzina svjetlosti i ona iznosi približno 300 000 km/s i obelježava se sa c . Ne postoji materijalno tijelo koje može da dostigne brzinu svjetlosti, a to je objašnjeno preko Ajnštajnovih najpoznatije formule. Njegovo razmatranje prostora i vremena je ukazalo na još jednu posljedicu njegovog shvatanja svijeta. Ono što je shvatio jeste da se prostor i vrijeme ne mogu posmatrati odvojeno, kao što je do tada smatrano i da oni čine jednu celinu. Odnosno, čine četvorodimenzionalni prostor u kome su povezane 3 prostorne i jedna vremenska dimenzija.

Čuvena formula

U svom radu iz 1905. godine, "*Da li inercija tela zavisi od njegove količine energije*", razmatrajući veoma kompleksnu oblast u odnosima mase, energije i inercije, Ajnštajn zaključuje: "*Ako tijelo odaje energiju u obliku zračenja, onda se njegova masa smanjuje sa količnikom te energije i kvadrata brzine prostiranja svjetlosti.*" [1]

Iz ovog zaključka je Ajnštajn došao do svoje čuvene formule da je energije datog tijela jednaka proizvodu njegove mase i brzine svetlosti na kvadrat:

Ovom formulom je pokazano da su masa i energija međusobno povezane veličine, odnosno da su ekvivalentne. Pomoću nje su objašnjeni mnogi problemi koji do tada nisu mogli da se riješe, a jedna od njih je ogromna količina energije koje Sunce odašilje sa svoje površine. Ova formula je bila osnov za početak razvoja atomske, a kasnije i nuklearne fizike. Takođe je bilo osnov za izradu prve atomske bombe, zbog čega je kasnije Ajnštajn mnogo žalio.

Karijera i porodica

Ajnštajnova velika ljubav iz studentskih dana bila je Mileva Marić. Nakon studija, tražili su načina da ostanu zajedno, ali uslov je bio da Ajnštajn nađe stalno zaposlenje, dok je ona za to vrijeme bila kod roditelja u Srbiji. To mu je teško polazilo za rukom, jer nije dobio mjesto asistenta na svom fakultetu, a na svim mestima gde je slao pisma i tražio posao bio je odbijen. Onda, 1901. godine saznaju da je Mileva trudna. To je cijelu njihovu situaciju dovelo u još teži položaj. Ipak, nakon puno neuspeha u pronalaženju posla, polovinom 1902. godine dobija posao, preko oca svog kolege, u Patentnom zavodu u Bernu. Krajem godine je Mileva doputovala kod njega, ali bez djeteta. Kako stvari stoje o tom djetetu se prvi put saznalo pre nekih 35 godina iz starih Ajnštajnovih pisama. Pretpostavlja se da je dijete umrlo septembra 1903. godine, dok se sa malo većom sigurnošću zna da je u pitanju bila djevojčica. Međutim, 1904. godine dobijaju prvog sina kome su dali ime Hans- Albert, dok 1910. godine dobijaju i drugog sina Edvarda.

U vreme obavljanja poslova u Patentnom zavodu, niko nije naslućivao da mladi Ajnštajn priprema teoriju koja će promeniti pogled na svet. Pošto u

Zavodu nije imao previše obaveza, imao je vremena za svoja istraživanja. Poznato je da je od "alata" koje je koristio za svoje ideje koristio samo papir i olovku. Zvanje doktora nauka dobio je 1906. godine uz malo poteškoća jer mu je doktorska teza, po mišljenju komisije, bila prekratka. Međutim, kako je kasnije rekao, u radu je dodao samo jednu rečenicu. Mada, njegovi naučni radovi su imali svega nekoliko stranica, što je govorilo u prilog tome da je na svijet imao jednostavan pogled i da je sa nevjerovatnim razumijevanjem posmatrao procese koji su se dešavali u njemu. Nakon objavljivanja STR Ajnštajn stiče svetsku slavu pomoću koje dobija poziv Univerziteta u Cirihi, gde 15. oktobra 1909. godine počinje njegova univerzitetska karijera. Nakon toga, mnogi univerziteti u Evropi su željeli da u svojim redovima imaju ovog fizičara.

Maks Plank, osnivač kvantne mehanike i sekretar Pruske akademije nauka je izrazio želju da dovede Ajnštajna u njihov institut. U to vrijeme odnosi između Mileve i Ajnštajna počinju da se hlade, jer je on održavao paralelnu vezu sa svojom sestrom od tetke Elizabetom u Berlinu, gde je često ostajao. Plank je, 1913. godine, lično doputovao u Cirihi da bi ponudio Ajnštajnu mesto redovnog profesora. Ajnštajn se malo dvoumio, ali je na kraju ipak prihvatio. Jedan od razloga je i narušeni odnos sa Milevom i činjenica da je njegova buduća žena, Elizabeta, živjela u Berlinu. U Berlin se preselio u martu 1914. godine.

Rastanak sa porodicom mu je bio težak, a kako navode njegovi biografi, na rastanku na željezničkoj stanici je plakao drugi put u životu. Međutim, u Berlinu nije imao previše vremena da misli na porodične probleme, jer je bio prezauzet društvenim obavezama. Kako zbog popularnosti tako i zbog rješavanja svojih naučnih problema. Tako je ostavio ženu koja je patila od depresije i dva sina, od kojih je mlađi bolovao od teške psihičke bolesti. Od iste bolesti je bolovala i Milevina rođena sestra. Edvard je umro 1965. godine u psihijatrijskoj bolnici.

Godine starosti

Decembra 1932. godine Ajnštajn, pod pritiskom nacista napušta Njemačku i odlazi u Princeton u Nju Džersiju, SAD. Ranijim odlascima u SAD Ajnštajn

je sklopio poznanstva koja su mu u ovom slučaju omogućila lak prelazak sa jednog kontinenta na drugi i nastavak naučno-istraživačkog rada. Veći dio vremena nakon odlaska u SAD Ajnštajn je provodio radeći na svojoj objedinjenoj teoriji polja. Kvantna fizika objašnjava ponašanje pojava u mikrosvijetu (atoma i elektrona), dok njegove teorije objašnjavaju pojave u makrosvijetu (zvijezde, galaksije). Ipak, osjećao se neprijatno zato što je primao platu samo za svoj naučno-istraživački rad, pa je zato često držao predavanja raznim, pojedincima, stručnjacima, studentskim grupama i svima ostalima koji su želeli da se usavrše u oblasti u kojoj je Ajnštajn dostigao svetsku slavu.

Penzionisan je aprila 1944. godine, ali se njegov život nije značajno izmenio. I dalje je svakog dana odlazio u svoj kabinet u Institutu za visoke studije u Princetonu, ostajao u prosjeku po dva sata i vraćao se kući. Tako je bilo i 12. aprila 1955. godine, iako tog dana nije izgledao potpuno zdrav. Sutradan mu se naglo pogoršalo zdravlje i završio je u bolničkom krevetu zbog problema sa srcem. U jedan sat nakon ponoći, 18. aprila, medicinska sestra je čula da se Ajnštajn uznemirio u svom bolničkom krevetu i tada je izgovorio nešto na njemačkom, a što medicinska sestra nije razumela. Tako je ostalo nepoznato šta je zadnje rekao, a nama ostaje samo da nagađmo. Te noći je preminuo u 76-oj godini života kao jedan od najcenjenijih naučnika u istoriji sveta.

Prije njegove smrti neki ljekari su željeli da mu nakon smrti ispitaju mozak. Prema nekim pričama on se sa tim složio, dok neki kažu da za to niko nije dao odobrenje, ali je ipak urađeno. To je uradio patolog Tomas Harvi sa Princeton univerziteta. Tako se i danas njegov mozak ispituje, a nađeno je nešto što se ipak razlikuje od običnih ljudi. Nije bila u pitanju veličina mozga, već složenija struktura dijela mozga.

Nekoliko dana prije smrti, osećajući da mu se bliži kraj, zatražio je olovku i papir i rekao: "Treba još nešto da izračunam".

Pripremio: **Slaven Radimiri Levi,**

Preuzeto sa <https://svemir.wordpress.com/2011/01/14/zivot-alberta-ajnstajna/>

NOBELOVA NAGRADA ZA KNJIŽEVNOST 2002. godine IMRE KERTES - ZLATNIM SLOVIMA

■ Imre Kertes

Mnogo je pisaca posvetilo svoja djela temi holokausta, a među njima značajan je broj onih koji su i sami prošli kroz pakao tog zločina, za koji se često kaže „da nema objašnjenja“. Kertes svakako spada u one koji se izdvajaju, kako u književnosti holokausta, tako i u cjelokupnoj književnosti i umjetnosti uopšte. Tako su njegov talenat za jezičko izražavanje, bogatstvo rečnika i eksperimentisanje sa formom svakako značajne kada pričamo o Kertesovom pisanju, ali ono što je još zanimljivije jeste njegovo životno iskustvo, iskustvo preživljavanja Aušvica sa samo 15 godina iz kojeg je crpio teme za skoro sva svoja djela. „Preživjeti holokaust, kaže Imre Kertes, nije lični problem onih koji su ostali u životu, jer dugačka, tamna sjenka holokausta pada na cijelu civilizaciju u kojoj se on dogodio.“ Jedan od najvećih pisaca 20. vijeka i jedini mađarski pisac ovjenčan Nobelovom nagradom za književnost, u svim svojim knjigama pričaće tu svoju jedinu i nikad dovršenu priču o holokaustu.

Imre Kertes, mađarski Jevrej, rođen je u Budimpešti 1929. godine. Za vrijeme Drugog svjetskog rata, kao četrnaestogodišnjak, de-

portovan je u nacistički logor Aušvic, a zatim u logor Buhensvald. Preživio je zahvaljujući čudnoj igri slučajnosti, a svoja iskustva, svjedočanstva o patnji drugih, onih kojih više nema, pretočio je u književno djelo, u nadi da se te strahote neće ponoviti nikome, nikad više. Kao i na sam život i na njegovo stvaralaštvo uticalo je jevrejsko porijeklo, u survom svijetu i vremenu gdje su svi slični njemu unaprijed bili osudjeni na propast.

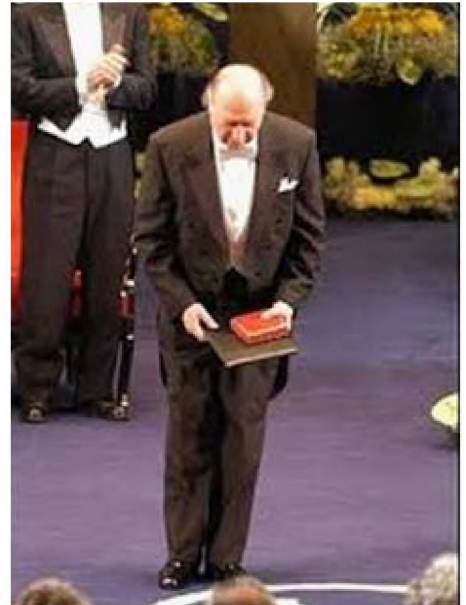
Poraz Njemačke Imre Kertes je dočekao u logoru, vratio se kući, ali trebalo je da prođe dosta vremena dok o tom svom iskustvu ne napiše prvu knjigu. „Čovjek bez sudbine“ pisan je deset godina, a roman je prvi put objavljen 1975. Zatim slijede djela „Tražilac tragova“, „Poraz“, „Kadiš za nerođeno dijete“, „Engleski steg“, „Dnevnik sa Galije“, „Holokaust kao kultura“, „Neko drugi“, „Tišina u trenutku“, „Dosije K“... Doživljaji iz Aušvica i Buhensvalda trajno su obilježili njegov život i djelo. U svim svojim knjigama on će pričati o strahotama koje je tamo doživio i vidio.

Ono što ga izdvaja od velikog broja onih koji su pisali nakon tog i sličnih iskustava jeste ideja njegovih djela kojima kroz holokaust objašnjava ljudsko biće, spuštajući se do osnovnih pitanja egzistencije. Da li vrijedi biti dio civilizacije čiji je holokaust produkt? Da li je moguće nastaviti život nakon preživljavanja takvog iskustva, i kako? Da li je zločin napraviti dijete u ovakvom svijetu i osuditi ga da bude dio ovakvog čovječanstva? I zašto se uopšte holokaust desio?

Za Kertesa ne postoji „neobjašnjivi“ holokaust, postoji samo neobjašnjivi čovjek i neobjašnjiva civilizacija, čiji je holokaust savršeno logičan dio, „prezrela voćka koja vjekovima čeka da nekom padne na glavu“, kako on to kaže u svom „**Kadišu za nerođeno dijete**“. Za njega ne postoje strane i podjele, zlikovci i žrtve, samo pojedinci koji se slučajno rode u određenim (takođe slučajnim) okolnostima, i samo zbog toga moraju istrpjeti gorak zalogaj istorije čovječanstva. Jevrejstvo je samo slučajnost, činjenica, koja odlučuje: život ili smrt. Za razliku od mnogih koji se bave ovom temom, Kertes nas ne navodi da usmjeravamo svoj bijes na progonitelje, niti da sažaljevamo prognane ili uzdižemo njihovu patnju; on nas usmjerava da se zamislimo nad cjelokupnim postojanjem i

■ Imre Kertes kao četrnaestogodišnji dječak u Aušvicu

• • •
i 60 godina kasnije na dodjeli Nobelove nagrade za književnost

okrutnošću istorije, tom igrom kola sreće, iz kojeg neko izlazi kao dobitnik, neko kao gubtnik, bez ikakvog razloga i objašnjenja. Kao što i sam naslov kaže, to je glavna poruka Kertesovog prvog romana, „**Bez sudbine**“ u kojem je opisao iskustva petnaestogodišnjeg Jevreja u koncentracionim logorima. „**To je djelo koje uzdiže krhko iskustvo pojedinca protiv varvarske samovolje istorije**“, obrazložio je te godine svoju odluku Nobelov komitet. Mladi junak uspijeva da shvati nešto što odrasli, prepuni njemu morskog sažaljenja ne uspijevaju: Nije njegova sudbina njegovo Jevrejsstvo, Aušvic i gubitak prijatelja, oca itd, pa opet, to je nešto što je on izvukao na životnoj lutriji i što je postao neodvojivi dio njega „Nastaviću svoj nenastavljivi život“, to je njegova deviza na kraju, deviza kojom se brani od društva koje se trudi da od njega napravi žrtvu „neobjašnjive greške holokausta“ društva koje traži vještačke načine da zaboravi šta se desilo, ili ide u drugu krajnost, u patnju nad svojom jevrejskom sudbinom. Ovim romanom, pišući neponovljivu psihološku studiju o prilagođavanju i „obnovi nade“ pa čak i sreće u nemogućim okolnostima, Kertes je stvorio remek – djelo. Autor je to ovako objasnio: „Junak mog romana ne proživljava svoje vlastito vrijeme, u koncentracionim logorima, jer niti su njegovo vrijeme, niti njegov jezik, pa čak niti njegova vlastita osoba zaista njegovi.“ Po ocjeni kritike, roman „**Bez sudbine**“ (ili „**Besudbinstvo**“ zavisi od prevoda) je najradikalniji od svih čija je

tema pogrom Jevreja u Drugom svjetskom ratu.

Jedna druga knjiga, „**Dosije K**“, već i samim naslovom, otvorena je aluzijom na Kertesov dosije iz Aušvica, neka vrsta oporuke u kojoj pisac objašnjava koliko je teško nositi obilježje preživjelog, nekoga ko je ostao da bi prenio istinu o ozloglašenom nacističkom logoru. „Obilježen sam, govorio je, to je moja biljega i kapital, i sad se već treba plašiti da ne mogu bez te biljege, mada ju je sve teže nositi. Pitanje je, da li sam još uopšte sposoban za normalan ljudski život. Sumnjam da mogu dobiti jasan, jednoznačan odgovor na to pitanje, barem dotle dok živim ovdje gdje živim, gdje je moja biljega vječna, jer se najvjerojatnije pretvorila u moju prirodu“.

U romanu „**Kadiš za nerođeno dijete**“, Kertes stvara dirljivu povijest o djetetu koje nije uspjelo da se rodi, jer glavni junak ne želi da napravi taj zločin stvaranja djeteta na svijetu koji dozvoljava holokaust. Ovdje jasno vidimo Kertesovo snažno zalaganje za ideju da nije holokaust greška, već je čovječanstvo greška. Spuštajući se do samog dna pesimizma, Kertes upravo uzdiže čovjeka. Nema ovdje puno svjetlosti, ljepote, nade, sav optimizam je u prihvatanju, imamo svoje slučajne istorije i sa njima takvima kakve jesu, jesmo ljudi takvi kakvi jesmo, to je jedino čime možemo odbraniti svoje dostojanstvo.

On je preživio koncentracione logore i čitav njegov život se dalje odvijao u pokušaju razumijevanja života poslije logora. Taj sukob je zapravo sukob sa vremenom, odnosno sukob sa neprekidnom prijetnjom zaborava. Holokaust se ne smije zaboraviti, uprkos tome što je čovjek zajedno sa svojom istorijom uvijek sklon zaboravu. U jednom svom predavanju koje je održao u Beču 1992.godine, pod izazovnim naslovom „Holokaust kao kultura“, govori o tome kako je za holokaust od prvog trenutka vezana jedna stravična zebnja – „zebnja od zaborava“. Ovu zebnju, po Kertesu, prožima izvjesno „metafizičko osjećanje“ karakteristično za religije, za religijsko osjećanje. A pisac, koji je preživio Aušvic, i koji želi da živi život poslije Aušvica, i hoće da svoj život ispuni sadržajem, može pronaći jedinu šansu za ispunjenje tog zadatka u samodokumentaciji, u samospoznaji, u objektivaciji, jednom riječju u kulturi. Kertes kaže da pisac da bi uistinu preživio život poslije Aušvica mora svoj stid savršeno uobličiti u trajnu formu, to jest „mora postati dobar pisac“.

Duboko zašao u devetu deceniju života, po raspoloživim podacima, Imre Kertes živi u Berlinu. Svoju književnu arhivu poklonio je tom gradu. Njemački zvaničnici ocijenili su to kao „dirljiv gest povjerenja i pomirenja, kojim Imre Kertes, kao čovjek koji je preživio holokaust, predaje ovo izvanredno djelo njemačkoj prijestonici“, nazivajući ga „istovremeno svjedokom i književnim glasom protiv zaborava“.

N.R.

FILIP DAVID – NINOVA NAGRADA 2014.

NIN-ova nagrada

„Kuća sjećanja i zaborava“ Filipa Davida ovogodišnji dobitnik Ninove nagrade za 2014.godinu

Za ovu prestižnu nagradu je ove godine konkurisalo 170 romana, a u najuži izbor su ušli pored Davidovog romana i romani, -*Sabo je stao* - Ota Horvata i -*Životinjsko carstvo*- Davida Albaharija. Roman Filipa Davida za koji pisac kaže da je to njegova najličnija knjiga, sadrži neke autobiografske elemente, i uglavnom je zasnovan na istinitim događajima i sudbinama. Čovjek je u središtu romana, odnosno u centru pakla protiv koga djeluju nemjerljive sile. Teme koje pisac preispituje u ovom romanu su zlo – zlo u istoriji, zlo u čovjeku, smrt, sudbina ali i pamćenje kao sila koja sve nadilazi.

■ Filip David na dodjeli Ninove nagrade

Nagrađeni roman Filipa Davida „Kuća sjećanja i zaborava“ sadrži četiri životne priče Jevreja stradalnika i njihovih porodica kroz potresno svjedočenje, napravljenom od dnevnika, pisama i snoviđenja. Sjećanje je predstavljeno kao neizbježnost i kao misija a jezik kao mogući način da se sačuvamo od zla. „Trebalo bi izmisliti neki novi jezik, čist, neokaljan, koji bi imao jasnoću, dubinu, snagu koji bi bio sposoban da izrazi prava osjećanja. Takav jezik, precizan i snažan, predstavljao bi najjaču odbranu od zla,“ naveli su članovi žiriji u obrazloženju Odluke za dodjelu nagrade Filipu Davidu.

Albert Vajs je glavni junak koji je još od ranog djetinjstva imao priliku da promijeni identitet, ali na to nije pristao čak ni u okrilju užasnog rata kada je ostao bez roditelja i brata Elijaha, a mogao se spasiti kada mu je porodica folksdojčera nudila identitet svoga sina. Mnogo godina kasnije, kao učesnik na jednoj od konferencija o Drugom svjetskom ratu, Vajs noću luta njujorškim ulicama i nailazi na „Kuću sjećanja i zaborava“. Jedna prostorija ovog neobičnog zdanja čuva nepregledno istorijsko pamćenje gdje Vajs kao na filmu vidi scene stradanja svoga brata koji je bio povjeren njemu na čuvanje. Krivica koju osjeća zbog bratove smrti, bol i patnja mogu nestati u sljedećoj prostoriji ako pristane da izbriše sopstveno pamćenje. Hoće li Albert promijeniti svoj identitet u skladu sa riječima jednog svog prijatelja i sunarodnika: „Pamćenje je strašnije od svakog zaborava“, ili će odlučiti da ostane to što jeste ispunjen patnjom koja ga razdire.

Filip David je rođen 1940. godine u Kragujevcu u jevrejskoj porodici. Diplomirao je na Filološkom fakultetu i na Akademiji za pozorište, film, radio i TV - smjer dramaturgija. Bio je dugogodišnji urednik Dramskog programa Televizije Beograd. Jedan je od osnivača Nezavisnih pisaca, udruženja koje okuplja najznačajnije pisce iz svih djelova bivše Jugoslavije, osnovanog 1989. godine u Sarajevu, osnivač je i Beogradskog kruga (1990) i udruženja nezavisnih intelektualaca, Foruma pisaca i član je međunarodne književne asocijacije „Grupa 99“, osnovane na Međunarodnom sajmu knjiga u Frankfurtu. Napisao je više televizijskih drama i filmskih scenarija. Objavio je sljedeće pripovijetke: Bunar u tamnoj šumi, Zapisi o stvarnom i nestvarnom i Princ vatre; zatim romane Hodočasnici neba i zemlje, San o ljubavi i smrti; knjige eseja Fragmenti iz mračnih vremena, Jesmo li čudovišta i Svatovi u haosu. Sa Mirkom Kovačem je objavio Knjigu pisama 1992-1995. Dobitnik je mnogih nagrada za prozu. Kao dramaturg, koscenarista ili scenarista radio je, između ostalog, i na filmovima: „Okupacija u 26 slika“, „Pad Italije“, „Ko to tamo peva“, „Bure baruta“ (nagrada kritike u Veneciji, nagrada Feliks za najbolji evropski film godine), „Poseban tretman“ (nagrada u Kanu), „Paviljon 6“, „San zimske noći“ (Gran pri filmskog festivala

u San Sebastijanu), „Optimisti“ (Gran pri u Valladolidu i Ženevi).

Lj.V.

DŽEROM DEJVID SELINDŽER-AMERIČKI PISAC

■ Džerom Dejvid Selindžer

I nakon više od 60 godina od izdavanja, Selindžerov „Lovac u raži“ ne prestaje da bude jedna od najpopularnijih i najprodavanijih knjiga na svijetu. I ne samo što predstavlja možda i najznačajniji „coming of age“ roman ikad napisan, već i spada u najveća literarna dostignuća dvadesetog vijeka. Selindžer se ovdje potpuno posvetio jednoj od svojih omiljenih tema: izvještačenost društva i pogubni efekat koji licemjerje ima na djetinjstvo. Ime Holden Kolfilda poznato je širokom spektru generacija i gotovo da nema tinejdžera u proteklih pola vijeka koji se nije poistovjetio sa ovim junakom. On se od povrijeđenosti koju su mu nanijeli odrasli brani svojim cinizmom i mračnim humorom. Umjesto da vrijeme posveti učenju, brizi o tome kako da postane odgovoran član društva, itd, on razmišlja o besmislu svega toga, vidno odudarajući od svojih vršnjaka, tinejdžera koji i sami polako popoštaju odraslima, iskrivljenog sistema vrijednosti. Sa druge strane on je empatičan prema slabijima, neuklopljenima, onima za koje osjeća da su i sami izgubljeni u tom naopakom svijetu. Amerika tokom 20. i vijeka postaje industrijska sila, i bila je neophodna apsolutno organizovana mašinerija ljudi i stila života, „robotizacija“ koja

dovodi do dehumanizacije. Materijalne vrijednosti postaju važnije nego ikad, a i sveprisutne su posledice ratova. Otuđenje i licemjerje vlada ju. To je upravo ono što je Selindzer isticao u svojoj književnosti. U „Lovcu u raži Selindzer razvija specifičan stil, prateći tok misli jednog tinejdžera, prepun žargonizama, što je bilo šokantno u njegovo vrijeme. On se tim stilom i sam bori protiv društva koje ga okružuje, baš kao i njegov junak.

Djetinjstvo, dječja neiskvarenost i iskrenost su Selindžerovi omiljeni oponenti hipokriziji odraslih. Još u svojoj prvoj pripovijetci („Savršen dan za banana ribe“) Selindzer prikazuje ta dva svijeta kroz priču mladnog ratnog veterana kojeg društvo, pa i porodica njegove supruge smatraju ludim, i koji izgleda jedino zadovoljstvo nalazi u razgovoru sa djevojčicom koja je izgleda jedino zanimljivo bice u odmaralištu prepunom snobova. Međutim, mladi junak vidi da će se i ona vrlo brzo pretvoriti u jednu od žena, poput svoje majke. Proizilazi da ga to tjera da izvrši samoubistvo, jer nakon razgovora sa njom on shvata da ne postoji dobro koje može biti sačuvano.

Selindžer je rođen 1919. godine, u Njujorku, u jevrejskoj porodici. Tu je završio školu i odrastao. Upisivao je razne fakultete i napuštao studije, između ostalih i Vojnu akademiju. Po želji oca da se bavi poslovima oko uvoza mesa, odlazi za Beč. Odatle uspje da se vrati za Ameriku samo mjesec dana pošto je Austrija anektirana od strane Njemčke. U toku Drugog svjetskog rata učestvovao je u raznim bitkama, čak i u invaziji na Normandiju. Umro je 2010. godine, u Americi. Pisao je romane i pripovjetke. Najpoznatija djela, pored „Lovca u raži“ (ili „Lovca u žitu“, zavisi od prevoda), su „Freni i Zui“, „Za Esme“, „Visoko podignite krovnu gredu, tesar!“.

Selindžer je bio nominovan za Nobelovu nagradu, ali je nije nikada dobio, što naravno, ne umanjuje njegovu književnu vrijednost.

ISAK SAMOKOVLJA

Rođen je u Goraždu, tada dijelu Austro-Ugarskog carstva, 3.septembra 1889.godine u porodici sefardskih (španskih) Jevreja. Njegova porodica se doselila iz Samokova u Bugarskoj, po čemu su dobili prezime Samokovlija. Nakon djetinjstva provedenog u Goraždu, odlazi u Sarajevo i završava Prvu gimnaziju, a zatim odlazi u Beč, gdje završava medicinu. Radio je kao ljekar u Goraždu, Fojnici i Sarajevu.

Njegova prva pripovijetka - *Rafina avlija* - je objavljena 1927.godine, a dvije godine kasnije izlazi i prva zbirka pripovijetki - *Od proljeća do proljeća* - u izdanju Grupe sarajevskih književnika.

■ Isak Samokovlija

N.R.

Od proljeća do proljeća
Nosač Samuel
Solomonovo srce
Priča o radostima
Hanka (drama)
Plava Jevrejka (drama)
On je lud (drama)
Fuzija (druqa)
Tragom života
Đerdan

Početak Drugog svjetskog rata dočekuje u bolnici Koševo u Sarajevu kao šef jednog odjeljenja. Ubrzo dobija otkaz i biva prinuđen da nosi žutu traku sa Davidovom zvijezdom kojom su nacisti obilježavali sve Jevreje. Nakon proglašenja NDH zatvoren je od strane ustaša, a kasnije prebačen u izbjeglički logor na Alipašinom mostu u Sarajevu. U proljeće 1945. godine, uspijeva pobjeći od ustaša koji su ga prinudno vodili sa sobom, te se krio sve do oslobođenja zemlje. Po završetku Drugog svjetskog rata zauzimao je istaknuta mjesta u bosansko-hercegovačkim i jugoslovenskim književnim krugovima. Bio je urednik časopisa *Brazda* od 1948. do 1951. godine, a poslije toga je sve do smrti bio urednik u Izdavačkom preduzeću *Svjetlost*. Isak ljekar-Isak pisac, ovo dvoje jedno bez drugog nije išlo. Uzorno izvršavajući oba ova zadatka svoju dušu je tješio i liječio pisanom riječju, koju je i ostavio brojnim generacijama u amanet da je njeguju, čuvaju i čitaju.

Na njegovo književno djelo mnogo je uticalo odrastanje uz rijeku Drinu u Goraždu. Jedan je od najboljih pisaca sa prostora Bosne i Hercegovine. Ivo Andrić ga je smatrao za jednog od najboljih pisaca koje je Bosna i Hercegovina dala, Meša Selimović je rekao da je Samokovlija, ako se izuzme Andrić, najbolji bosanski pripovijedač poslije Kočića. U Goraždu je ove godine 15. januara održana 11. kulturna tradicionalna manifestacija „Dani Isaka Samokovlije „Sunce nad Drinom“, kojom je obilježeno 126 godina od rođenja i 60 godina od smrti ovog istaknutog pisca. U sarajevskom naselju Velešići ulica je nazvana po njemu, a i škola u Sarajevu nosi ime O.Š. Isak Samokovlija. Među bolje Samokovlijine pripovijetke spada *Simha*, a pisac joj je dao podnaslov *Priča o radostima*. Ona je na prvi pogled kazivanje o

bolu i nesreći, ali dublja analiza opovrgava ovaj prvi površinski utisak. Iako priča ima tužan kraj, ona je govor o radostima koje čovjek pronalazi u najobičnijim, svakodnevnim trenucima svoga života, a koje su ujedno razlog i opravdanje za njegovo prisustvo u svijetu. Najsitniji događaji bili su povod da Rafael, obučar, glavni junak ove priče, uspostavi ravnotežu sa svijetom i da sitne male radosti osjeti takvom snagom kakvom drugi doživljavaju krupne događaje i životne blagodeti. Takvu radost i zanos pružio mu je zračak sunca koji je provirujući u njegov zapušteni dućančić jednog proljeća, nagovijestio mnogo veću radost koja će ga tog proljeća na tren i dohvatiti. Čitavo njegovo književno djelo je slično pomenu-toj priči. To je specifičan svijet, svijet zanatlija, trgovaca i ljudi sličnih zanimanja, jednom riječju malovarski svijet ugrožen, nemoćan, jadan i ogorčen sa svih strana, koji traga za radostima i svijetlim trenucima kojih ima svuda gdje ima života i ljudi, bez obzira kako i gdje žive. Traganje za srećom i radostima postaju jedini smisao i opravdanje njihovog postojanja iako pripadaju svijetu sputanom, osuđenom na život posljednjeg reda. Ljudi u Samokovlijinim pripovijetkama su uvrijeđeni, društveno degradirani, biološki i duhovno degenerisani, ali se ne mire sa svojim udesom, nego i na onom malom prostoru koji im je dat strpljivo i sabrano tragaju za tim malim nagovještajima sreće. Zato su Samokovlijine pripovijetke suptilne priče o sitnim radostima koje su utoliko snažnije ukoliko se do njih teže dolazi, jer je između njih duga, sušna pustinja ljudskog poraza, nemoći i izgubljenosti. On je majstor da prikaže privid opšte ljudske nedovoljnosti iza koje ipak stoji čovjekova vjera u život i piščeva vjera u čovjeka. Njegov pripovijedački postupak je poseban kojim nas prvo suočava sa unakaženim licem svoga umjetničkog svijeta, a zatim lagano otkrivamo gotovo nevidljivo naličje toga svijeta koji nam se odjednom učini lijepim i sretnim. Samokovlijin pripovijedački postupak počiva na izvjesnoj suprotnosti između spoljnog izgleda i unutrašnjeg značenja njegovog svijeta gdje se spoljni izgled nameće kvantitetom i lokalnim koloritom, a unutrašnji kvalitetom i univerzalnim značenjem. To znači da se unutrašnja suština čovjeka krije u svakodnevnom, spoljnom životu koji nas okružuje. To unutrašnje i univerzalno koje se kao jezgro krije ispod vanjskog i lokal-

nog , u pripovijedačkom postupku Isaka Samokovlije počinje polako i neprimijetno da se razrasta i razbija svoju ljušturu i tako izbija u prvi plan pripovijetke, kao njeno primarno značenje.

■ Kulturna manifestacija "Sunce nad Drinom" koja se tradicionalno održava u piščevom rodnom gradu

Iako će izgledati parodksalno, Samokovlija je ipak vedar i optimističan pisac, koji neumorno traga za ljudskom srećom i radostima, nezavisno od toga što se čini da on piše priče o bijedi, tuzi, nemoći i siromaštvu. Vodeći svoje likove na duga putovanja po mraku ljudske egzistencije, uvijek ih vraća radosti "Onako kako su vas tuga i bijeda učinile bijednikom, onako treba da vas radosti učine čovjekom, svijetlim i dobrim čovjekom" (Davokova priča o Jahijelovoj pobuni). Trenutak radosti se sa mukom dostiže, ali i kada se postigne, sreća često opet izmakne i opet se mora nastaviti vječno traganje za njom . Otuda je Razumljiv Saručin umor u priči Saručin dug posle svih pokušaja da obezbijedi sebi i svom Samuelu sretan život : " Toliko je bilo umorna, umorna kao mnogi koji se bore za maličak sreće u životu, a sreća im izmiče sve dalje" „Čovjeku ne treba mnogo pa da bude srećan“, kaže Samokovlija kroz usta svog pomagača u pripovijedanju u pripovijeci Davokova priča o časovničaru Bencionu, Kućerak na Bjelavama. „Treba da znate da su radosti rasijane svuda po zemlji kao kamenje“, kaže piščev sagovornik u zapisu Prazničko veče, a mi na kraju kažemo da se svi moramo potruditi da to „kamenje“- radosti pronađemo, a naša subjektivna moć neka

učini da život i svijet svima bude radostan, da postignemo ravnotežu jednako sa spoljnim svijetom kao i sa sopstvenim silama unutar nas samih. Umro je 15.januara 1955.godine u Sarajevu. Sahranjen je na starom jevrejskom groblju na strmoj padini Trebevića.

Lj.V.

HAJNRIH HAJNE

Hajnrih Hajne (Heinrich Heine), je rođen 13.12.1797. godine u Diseldorfu, a umro 17.02.1856. godine u Parizu. Spada među najveće njemačke liričare XIX vijeka, a to je period prelaza od romantizma ka realizmu.

Rođen je u bogatoj porodici jevrejskog bankara i trgovca. Pokušao je da se posveti, mada nerado običnoj građanskoj karijeri ali nije uspio. U Diseldorfu, Hajneovom rodnom mjestu, snažno prisustvo uticaja Francuza je u pjesniku probudilo izrazitu antipatiju prema Pruskoj. U Bonu započinje studije prava, filozofije i književnosti. Posle Bona se prebacuje na Univerzitet u Berlinu gdje ima priliku da sluša Hegela i mnoge druge ugledne ličnosti.

Zbog naprednih ideja djela su mu zabranjivana u Njemačkoj, a zbog jevrejskog porijekla zabrana je bila obnovljena u i doba nacizma. Kako nacisti nijesu mogli iskorijeniti njegovu poeziju, duboko ukorijenjenu u svijest naroda, rađena kao djelo "jednog nepoznatog pjesnika".Kao pjesnik bio je osjećajan, duhovit, smio i borben ali u isto vrijeme je bio i pjesnik „svjetskog bola“, pa zato i raskida sa romantikom.

Hajne je najviše prevedeni strani pjesnik na području bivše SFRJ.

Prve pjesme i putovanja

1817. godine piše prve ljubavne pjesme, objavljene u jednom njemačkom časopisu.

1822. godine objavljuje prve pjesme koje se odmah izdvajaju svojim originalnim stilom balate i ironičnom odbijanju svake iluzije. U njima se osjeća snažan uticaj pisaca koje je posebno cijenio Bajrona i Fukea.

1825. godine prelazi u protentansku vjeru i dobija ime Hajnrih, umjesto originalnog Hari. Iste godine diplomira na pravima na Univerzitetu u Gitingenu.

1826. godine postaje poznat nakon objavljivanja "Slike sa putovanja", gdje u zamišljenom dnevniku sa puta govori ofantastičnim i moralnim temama, ugledajući se na Sterna i Žana Pola.

1827. godine izlazi definitivna redakcija Knjige pjesama.

1828. godine putuje u Italiju, a sjećanja sa ovog putovanja objavljuje 1836. godine u knjizi Firentinske noći.

Francuski period

Zbog krize u svojoj zemlji, Hajne se seli u mnogo slobodniju Francusku gdje je započeo da se viđa i posjećuje njemačke emigrante Vagnera i Humbolta kao i mnoge francuske intelektualce, među kojima su i Balzak i Viktor Igo. Važnu studiju o Istoriji filozofije i religije u Njemačkoj će objaviti 1835. godine, ali ubrzo studija biva i zabranjena.

Tokom boravka u Francuskoj saradivao je sa različitim njemačkim časopisima, a istovremeno je pisao izvještaje na francuskom o situaciji u Njemačkoj. Pored ovih već spomenutih djela, Hajne je objavio i mnoge satiričke spise kao i dvije satirične epske pjesme Ata Trol (1843) i Njemačka, zimska bajka (1844), koja će postati jedna od najvažnijih knjiga u njemačkoj književnosti. Pjesma ima politički karakter i u njoj Hajne otvoreno priznaje uticaj Karla Marksa sa kojim je bio u prijateljskim odnosima. Zbirka poezije Romanesero je objavljena 1851. godine, a u njoj sa dubokom filozofskom i etičkom ozbiljnošću opisuje patnje koje je podnosio zbog bolesti (atrofija mišića) i zbog koje je ležao u krevetu osam dugih godina.

Djelo Razni spisi iz 1854. godine koje će označiti i kraj njegove političke i književne aktivnosti, sadrži rasprave o jevrejskoj i hrišćanskoj vjeri, liberalizmu i komunizmu. Umire u Parizu 17. februara 1856. godine.

Hajneove pjesme su toliko melodične da su ih često komponovali mnogi kompozitori, a pisao ih je preuzimanjem narodnog pjevačkog tona njemačke narodne pjesme. Smatra se najuspjelijim pjesnikom u svojoj generaciji posle Getea. Psihološka stvarnost koju je stvorio u svojim djelima podstaknuta je nostalgичnim sjećanjem na dvije velike nesrećne ljubavi (prema rođakama Amali i Terezi) ali i drugim temama; prirodi, političkim idejama, životu i savremenom društvu što je doprinijelo da u svojoj poeziji dosegne izuzetno značajne visine. Bio je veliki majstor izuzetno izraženih stilskih sposobnosti, kojima se poigravao te su zbog toga njegovi stihovi dobijali objektivan ton čak i onda kada su bili obojeni ličnim osjećajima.

Originalnost Hajneove poezije ogleda se u njegovom nastojanju da negira svaki sentimentalizam, što mu je dozvoljavalo da koristi elemente romantizma sa ironijom i realizmom.

Hajnrilh Hajne „LORELAJ“

Ovo je lirski pjesma sa elementima deskripcije i naracije – opis prirode i nerazvijena radnja.

Pjesnik se na početku pjesme javlja u prvom licu (lirski subjekt) i govori kako dugo razmišlja o poznatoj legendi. U centru pažnje jeste stara priča koju je kao motiv za ovu pjesmu Hajne uzeo iz narodnog predanja o stijeni Lorelaj smještenoj na desnoj obali rijeke Rajne; internacionalni motiv o djevojci zanosne ljepote i glasa što tragično djeluje na onoga ko pjesmu sasluša. Djevojka, čarobnica Lorelaj živi na ovoj stijeni koja svojom pojavom i pjesmom privlači pažnju mornara i razbija im brodove te oni stradaju. Ona se u pjesmi poredi sa zlatom što asocira na neprolaznu i neprocjenljivu vrijednost. Opisujući je tako pjesnik veliča i idealizuje njenu ljepotu, ljepotu uopšte i veliča potrebu za njom. Ljepota je čak vrijedna i svjesnog žrtvovanja i rizika. Pjesma se završava poznatim ishodom tragične sudbine lađara koji se prepustio silnom i čudesnom glasu.

Pjesma ima narativnu osnovu i baladičan ton. Narativno je u priči o događaju (brodolom) i ličnostima Lorelaj i lađar. Epski elemenat je samo naznačen, on je samo osnova na koju se nadograđuje misao o ljepoti i njenoj fatalnosti. Baladičnost je u tragičnom kraju - lađar strada samo zato što se zagledao u ljepotu i zanio djevojčinom pjesmom.

Ja ne znam šta treba da znači
Te tako tugujem,
O nekoj starinskoj priči,
Jednako umujem.

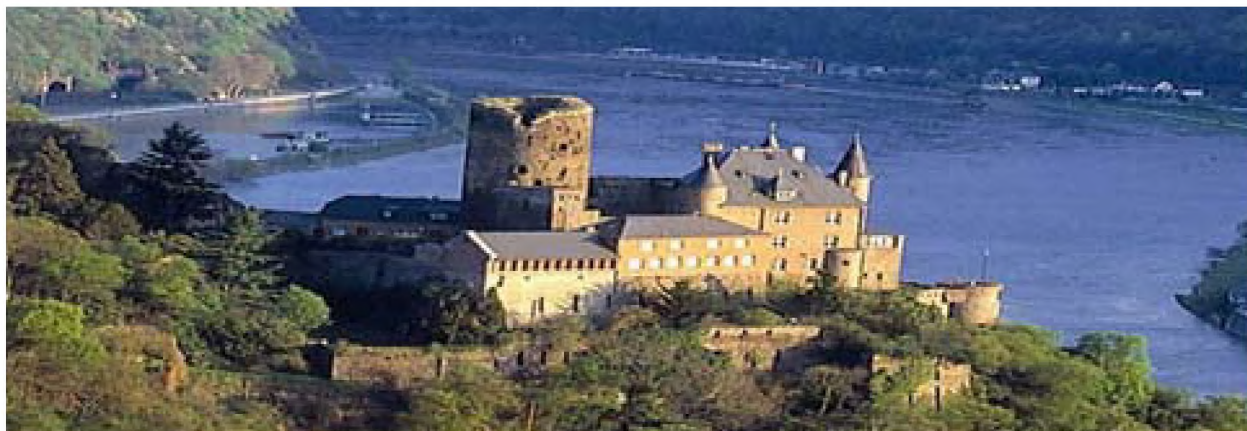
Tu mirno protiče Rajna,
Hladno je, hvata se mrak!
Na vrhu brijega igra
Posljednji sunčev zrak..

A na tom brijegu se vidi,
Ljepote djevojke stas;,
Ona sva u zlatu blista,
I zlatnu češlja vlas.
Sa zlatnim češlja je češljem,
I pjeva još uz to,
A glas od pjesme zvuči,
Silno i čudesno.

Lađara u malom čunu
njen divlji zanosi ton;
Na stijene ne gleda dolje,
Već gore gleda on.

I sad lađaru i čamcu
Ja mislim da je kraj:
A sve to sa svojom pjesmom
Učini Lorelaj.

Lj.V.

■ Stijena Lorelaj koja se nalazi na desnoj obali rijeke Rajne

ŠTEFAN CVAJG

Štefan Cvajg je rođen u Beču 1881.godine, od oca Morica Cvajga imućnog jevrejskog proizvođača tekstila. Majka, Ida Bretauer Cvajg je poticala iz jevrejske bankarske porodice. Njen otac, Jozef Bretauer je dvadeset godina radio u Ankoni gdje je Ida rođena i odrasla. Cvajg je studirao filozofiju na Bečkom niverzitetu, gdje je 1904.godine doktorirao sa temom „Filozofija Ipolita Tena“. Često je pisao o Jevrejima i jevrejskim pitanjima kao u priči „Mendel knjigoljubac“. Bio je blizak sa Teodorom Herlcom osnivačem cionizma, a upoznao ga je još kada je Herlc bio urednik u vodećem bečkom listu „Nove slobodne novine“ gdje je objavio neke od Cvajgovih ranih radova. Vjerovao je u internacionalizam i evropeizam.

Tokom Prvog svjetskog rata, iako patriota, od bio je da uzme oružje u ruke; služio je u Arhivu ministarstva vojnog, ali je ubrzo zauzeo pacifistički stav, poput svog prijatelja Romana Rolana, dobitnika Nobelove nagrade za književnost 1915.godine, prelazi u Švajcarsku gdje je ostao do kraja rata. Biografiju Erazma Roterdamskog u „Jučerašnjem svijetu“ je nazvao „prikrivenim autoportretom“.

Nakon Hitlerovog dolaska na vlast u Njemačkoj, Cvajg napušta Austriju 1934.godine. Neko vrijeme je živio u Engleskoj, prvo u Londonu, a zatim od 1939.godine u Batu. Usljed brzog napre-

dovanja Hitlerovih trupa u Francuskoj i u čitavoj zapadnoj Evropi Cvajg je sa suprugom prešao Atlantik i otputovao u Ameriku gdje su se 1940. godine skrasili u Njujorku. Često je putovao, pa se u avgustu iste godine seli u Petropolis-Brazil. Zbog porasta netolerancije i uspona autoritarnosti i nacizma postaje sve depresivniji. Gubeći nadu u budućnost čovječanstva, Cvajg je napisao zapis o tom beznađu. On i supruga su 23.februara 1942.godine izvršili samoubistva uzevši veliku dozu barbiturata.

Očajan zbog budućnosti Evrope i njene kulture je napisao: „Smatram da je bolje u pravo vrijeme dostojanstveno okončati život u kojem je intelektualni napor predstavljao vrhunsko zadovoljstvo, a sloboda pojedinca najviše zemaljsko dobro“.

Cvajgova kuća u Brazilu je kasnije pretvorena u muzej danas poznat kao Kuća Štefan Cvajg.

DJELA

Cvajg je bio veoma ugledan pisac u dvadesetim i tridsetim godinama XX vijeka. Bio je prijatelj sa Arturom Šniclerom i Sigmundom Frojdom. Veliku popularnost je uživao u SAD, Južnoj Americi i Evropi dok je u Britaniji uglavnom bio nepoznat.

Cvajg je najpoznatiji po svojim novelama: Kraljevska igra, Amok i Pismo nepoznate žene prema kojoj je Maks Ofuls 1920.godine snimio film, romanima: Nestrljivo srce, Pomiješana osjećanja, Djevojka iz pošte-posthumno objavljen, i biografijama: Erazmo Roterdamski, Magelan, Marija Stjuart, Balzak gdje koristi preciznu psihološku analizu. Prema Cvajgovo biografiji kraljice Marije Antoanete kasnije je snimljen holivudski film sa Normom Širer u glavnoj ulozi.

Preko 20 godina je radio na zbirci priča Zvezdani časovi čovječanstva u kojoj je opisao četrnaest najznačajnijih događaja po svom izboru.

Cvajg je bio blizak sa Rihardom Štrausom, a napisao je libreto za „Čutljivu ženu“. Štraus se suprostavio nacističkom režimu odbivši da odobri uklanjanje Cvajgovog imena iz programa napremijeri 24.juna 1935.godine u Drezdenu. Zbog ovoga je Gebels otkazao najav-

ljenu dolazak, a opera je bila zabranjena nakon trećeg izvođenja. Cvajg je 1937.godine u saradnji sa Jozefom Gregorom napisao libreto za Štrausovu operu „Dafne“. Bar još jedno Cvajgovo djelo je imalo muzičko izvođenje.

Lj.V.

ISAK BAŠEVIC SINGER - PISAC

Jevrejsko – američki pisac, poznat po novelama kao i jedan od vodećih ličnosti pokreta jidiš književnosti i dobitnik Nobelove nagrade za književnost 1978.godine, rođen je 14.jula 1904. godine u Leoncinu, Poljska, a umro 24. jula 1991. godine u Surfside, Florida. Odrastao je u porodici Hasidskih rabina, obrazovanje je sticao u tradicionalnoj Varšavskoj rabinskoj školi, ali je više volio da bude pisac nego vjerska osoba. Prvu novelu *Đavo iz Goreja* je štampao 1935.godine. Plašeći se njemačke okupacije Poljske, Singer bježi u Ameriku. Smjestivši se u Njujorku počeo je pisati za Jevrejske novine - Jevrejski dnevnik - koje je potpisivao imenom Varšovski (Warshofsky). Državljanin Amerike postaje 1943.godine.

Singer, pisac novela, kratkih priča i eseja se smatra jednim od najvećih jevrejskih autora. Njegove priče osjećajno i punog srca govore o životu Jevreja u Poljskoj i Americi. Priča su pune elana, ironije, znanja, dogodovština a ponekada i kulta i budalaština. On je stalno u rascjepu između plača i smijeha kao čovjek kome je poznato sve ljudsko. Junaci kod Singera nose teret njihove kulture gdje u borbi za preživljavanje upadaju u situacije gdje je daleko važnije biti slobodan nego pravilan i uvijek pobijede radije svojom malom naivnošću nego velikim naporima. Poruka mu je da ljudi dobre duše mogu uspijevati u svakoj okolini bez obzira na njihove spoljašnje osobine.

I.B.Singer

Singer je pisao jezikom Jevreja, a zatim je oprezno prevodio svoja djela na engleski. Najpoznatije novele su:

Porodica Moskat (1950)
Mađioničar iz Lublina (1960)
Rob (1960)
Nasljedstvo (1969)
Neprijatelji, ljubavna priča (1972)
Šoša (1978)
Zbirke kratkih priča su:
Spinoza sa Marketa (1974)
Kratki petak (1964)
Seansa (1968)
Kruna od perja (1974)
Naftali i njegov konj (1976)

Njegova najpoznatija zbirka za djecu je Kad je Šlemil išao u Varšavu i druge priče, a autobiografska pisanja uključuju: Na sudu moga oca (1966), Dan zadovoljstva (1969) i Dječak u potrazi za Bogom (1976)

Najveći broj njegovih djela donose priče iz Poljske.Meomarskaproza„Mladičovjekupotrazi za ljubavlju“ upravo će predstaviti prve utiske iz Varšave. Objavljena ja na engleskom jeziku 1978.godine, kada prima i Nobelovu nagradu. Svoj prvi roman „Sotona u Goraju“, naslikaće bojama voljene Poljske, sa radnjom smještenom u XIX vijek. Singer ovdje priča o mesijanstvu i o lažnom Mesiji što izaziva histeriju. Posle ovoga slijede „Moskatovi“, izuzetna porodična hroni-

ka, zatim „Dvorac“, pa roman „Imanje“, u kojem je dat prikaz raspadanja pojedinih porodica. Roman „Neprijatelji, priča o ljubavi“ je nešto drugačiji od predhodnih, pošto se radnja više ne dešava u Poljskoj već u Njujorku, ali su glavni junaci iseljenici iz Poljske. Opterećeni svojom prošlošću, pokušaću da je prevladaju na razne načine. Herman Broder je jedan od mnogih jevrejskih iseljenika koji je, posle Drugog svjetskog rata, došao u „obećanu zemlju“ – Ameriku. Uspomene na predratni period srećnog života u Poljskoj i ratne strahote holokausta koji mu je odnio bližnje, su jedini, ali pretežak prtljag koji donosi sa sobom. Jedini, od mnogobrojne porodice, je uspio da izbjegne smrt, zahvaljujući hrišćanki Judvigi koja ga je sakrivala na sjenarniku porodične kuće u Lipsku. Očekivani mir u Americi neće pronaći, naprotiv... Broder živi na nekoliko različitih kolosijeka; sa Judvigom živi u čudnoj zajednici koja nije brak, a govori joj da je putujući prodavac knjiga, kod Maše Bloh provodi nekoliko dana nedjeljno, a izdržava se od pisanja knjiga na vjerske teme za rabina Milтона Lamperta. Niko ne zna čitavu istinu o Hermanovom životu, pa čak ni on sam. Rastrzan između uspomena i realnosti, odgovornosti i strasti, ne može da pronađe pravi put. Stvari će se dodatno zakomplikovati kada Judviga prelazi u judaizam i ostaje trudna. Maša je takođe trudna, a u međuvremenu uspijeva da dobije razvod od bivšeg muža. Kada rabin Lampert odluči da sazna sve o Hermanovom životu, pojavlju je se Tamara – prva žena za koju je vjerovao da je odavno mrtva. Roman je jedna od najljepših ljubavnih priča napisanih poslednjih decenija. Za Singerov jezik, odnosno jezik kojim govori kroz svoje junake, slobodno možemo reći da je jezik Šeherezade iz „Hiljadu jedne noći“, ili nekog drevnog rabina iz „Talmuda“. Topao je, sadržan od bezbroj tananih niti koje lagano tka u najljepše ćilime pisane riječi. Pored ljepote jezika, Singer nam dramatično otkriva „nepredvidive paradokse“ ženske čulnosti kao i krvavu i nastranu tamu muškog libida i taštine. Singer je izuzetno vješt pripovijedač, što se jasno može zaključiti iz neočekivanih obrta i suptilnog humora. Ovi elementi su njegove priče učinile zanimljivim i za „daske koje život znače“.

Jedna od njegovih najljepših ljubavnih priča, a ima ih puno, „Tajbele i njen demon“, napisana je i za pozorište u XX vijeku. U rečenici „U početku bejaše reč, i reč bejaše laž...“, je sažeta ova maestralno napisana Singerova priča, gdje se kroz magiju riječi, ali i kroz dobro poznavanje psihologije, govori o životnim zabludama i iluzijama onih koji su skloni da povjeruju u riječ...

Elementi fantastičnosti i psihoanalize oblikuju poetski svijet izuzetno primamljiv kako za glumačku igru tako i za gledanje. Pisana je arhaičnim i duhovitim jezikom. Atmosfera u ovoj drami je bajkovita, puna čulnosti. U momentima kada radnja postaje bestidna, podsjetiće nas na modernu alegoriju o demonu ljubavi i suptilnoj erotskoj čežnji u religioznom patrijahalnom svijetu koji je pun vjerskih tabua. U centru priče je Alhonan, gje se prati njegov preobražaj od bolešljivog seoskog naučnika do moćnog demona seksualnosti i razornih strasti. Predstava Egona Savina, beogradskog reditelja je dobar primjer pozorišne adaptacije proznog teksta koji poštuje autora Singera. Scenska snaga je u riječi što je u predstavi i pokazano, zajedno sa scenom protkanom religioznom ikonografijom, koja je izgledala kao da su u njenom kreiranju učestvovali veliki majstori, Kravađo i Mikelandelo. Predstava odražava hebrejsku kulturu, ali i ljudske odnose, želje i najzad fine granice između ljubavi i mržnje. Uticaj svjetske književnosti, posebno klasika poput Dostojevskog, popularno novinarstvo kojim se bavio u njujorškom popularnom dnevniku, svjetovna karijera pisca, tradicija i folklor, mistificizam i realizam, svijet useljenika na Menhetnu, zajedno će napraviti veliko ime svjetske književnosti – ISAK BAŠEVIC SINGER.

Njegov veliki književni opus; romani, pozorišni komadi, priče, zapisi – ostaju kao trajna riznica ne samo, jidiš ili američke književnosti, nego i svjetske.

Lj.V.

ARTUR RUBINŠTAJN - PIJANISTA

■ Artur Rubinštajn

Jedan od najvećih pijanista dvadesetog vijeka, rođen je u Lođu, u Poljskoj, 1887 godine, kao sedmo dijete u porodici. Dali su mu ime Leo, ali na insistiranje svog brata promjenili su ga u Artur, jer je dječak time želio da i njihov najmlađi brat bude dobar muzičar kao što je bio i njihov komšija, violinista koji se zvao Artur. Već sa dvije godine mogao je da izvede note bez greške, na sestriinom klaviru, a sa četiri-proglašen je čudom od djeteta. Sa deset godina preselio se za Berlin da nastavi učenje, gdje je tri godine kasnije, 1900. imao prvi nastup sa Berlinskom filharmonijom. Od tada je nastupao na mnogim turnejama širom svijeta i nje prestajao punih osamdeset godina. Nakon Berlina slijedi Pariz, Njujork, pa London, gdje boravi za vrijeme I Svjetskog rata. Nakon rata nastavlja turneje po Britaniji i Americi gdje se i nastanjuje, u Kaliforniji 1937. da bi poslije rata dobio američko državljanstvo.

Mada je najpoznatiji kao solo izvođač, učestvovao je i u kamernim sastavima; radio je i muziku za filmove, a u jednom se filmu i sam pojavljuje ("Karnegi Hol"); napisao je duhovitu autobiografiju "Moje mlade godine". Govorio

je tečno osam jezika. Posjedovao je snažnu memoriju, koja mu je omogućavala da i bez klavira uvježba simfonijske varijacije, u vozu na putu do koncertne sale, vježbajući na svom krlu. Zbog pogoršanja vida povukao se sa pozornice u svojoj 89. godini. Umro je u 95-oj godini, u snu, u svojoj kući u Ženevi, gdje je živio sa svojom drugom izabranicom, velikom ljubavi koja je bila šezdeset godina mlađa od njega. Uz puno poštovanje i divljenje prema svom saputniku, i mnogo vremena nakon njegovog odlaska sa životne scene, izjavila je novinari-ma da je njegov duh jednako i dalje prisutan u njenom životu.

Muzikolozi kažu da je imao prirodan i objektivni pristup autoru i djelu koje izvodi, a što je davalo "mekan ton i bogatu interpretativnu imaginaciju".

Posebno se ističu njegove izvedbe Šopena, Betovena i Šumana. Nije bilo lako proniknuti u tajnu njegovog uspjeha koju čini izuzetan ton; lijep, kristalan i jasan. Složili su se da to proizilazi iz njegove prirode. Bio je srećan da pomaže drugima i kada vidi druge da su srećni. Pomagao je mladim pijanistima, podržavao ih, podučavao. Bio je plemenit čovjek i plijenio je svojom dobrotom. Proglašen je osobom godine, 1996. od strane Times-a. Bio je beskrajno velikodušan i omiljen. U tome i jeste veličina velikih ljudi – u jednostavnosti u ophođenju, dobrim namjerama i strasti prema poslu koji obavljaju i životu uopšte. Neslavna trojka – ljubomira, zloba i pakost – tu nema šta da traži. Zato su ovakvi ljudi i dugovječni i trajno odlaze u istoriju - za sva vremena.

N.R.

RAHEL BREDA KALEF –

mecosopran

potomak porodice koja je ispisivala stranice istorije Beograda

Rahel Breda Kalef -Simonović je rođena kao Rahel - Ela - Kalef, 7. decembra 1930. godine. Potiče iz jedne od najstarijih jevrejskih porodica koja je iz Španije, preko Soluna stigla u Beograd.

Bredina baba, Mazal, je bila najstarija žena trgovac na Balkanu. Bila je ortodokсна Jevrejka, pa kako u Beogradu nije bilo košer restorana, nikada nije otišla u kafanu. Između dva rata, Kalefi Nisim i Avram su u Gospodar Jovanovoj ulici podigli tri zgrade na brojevima 1, 3 i 5. Živjeli su na Dorćolu koji je bio srce grada. Imali su i pet radnji kao i placeve u Babinoj gredi, kako su se zvale njihve, gdje su danas izgrađeni Sava centar i „Arena“. Bavili su se uglavnom trgovinom i bankarstvom, a pravo da posjeduju zemlju su stekli tek sredinom prošlog vijeka po odobrenju Aleksandra Karađorđevića. U znak zahvalnosti, posađena je šuma u Izraelu, na putu od Tel Aviva prema Jerusalimu, koja i danas postoji.

Tokom prve godine okupacije, Rahel –Breda će izgubiti sve muške rođake, a kasnije i preostale članove porodice. Pogrom će preživjeti Rahel-Breda, njena starija sestra Matilda i majka Dona. Životna drama Kalefovih i njihovog spasitelja župnika Andreja Tumpeja će biti ovjekovječena u filmu beogradskog reditelja Stefana Sablića „Tri obećanja“. Premijera filma je održana na 70-u godišnjicu užasa koje su njih tri preživjele.

■ Dona, Matilda i Rahel Kalef

Andrej Tumpej je 2004.godine proglašen za Pravednika među narodima.

Jakov Kalef, Bredin otac je dvadesetih godina prošlog vijeka imao modni studio u Kolarčevoj ulici. Tu će se sresti sa Slovenkom Antonijom

Ograjenšek. Ubrzo su odlučili da svoju ljubav krunišu brakom, ali prije udaje Antonija je morala da napravi gijur, to jest da se odrekne katoličke vjere i konvertuje u jevrejsku. To je učinila, i sa novim imenom Dona, udala se za Jakova Kalefa. Kćerke Matilda i Rahela su odgajane u duhu jevrejske vjere. Rahel je redovno odlazila na časove vjeronauke, recitovala je vjerske i jevrejske pjesme, pa slobodno možemo reći da je ovdje započela svoju karijeru. Otac Jakov se razbolio u 30-oj godini i do kraja života je ostao vezan za kolica. Bezbrizno odrastajući, ni slutila nije da će ubrzo doživjeti strahote Drugog svjetskog rata.

Ime Kalef pominje se još u Starom zavjetu, u vrijeme kada je Mojsije na Sinajskoj gori primio Deset božijih zapovijesti, a jedan od dvanaestorice koje je poslao da istraže Kanansku ili „obećanu zemlju“ bio je Kaleb, odnosno Kalef. Njegovi potomci, Sefardi nastanili su se na Iberijskom poluostrvu i tokom hiljadugodišnjeg boravka ostavili dubok trag u Španiji. U današnjem Muzeju sefardskih Jevreja u Toledu čuva se podatak da su upravo Kalefi osnovali ovaj grad. Deset vijekova kasnije, 1492.godine, inkvizicija ih je protjerala iz Španije, odakle su krenuli u novu potragu za obećanom zemljom. Našli su je na Balkanu, u Beogradu gdje su proveli vjekove.

Nažalost, posljedice fašizma nikada nijesu sanirane. Od porodice Kalef prživjele su još jedino sestre Lidija i Breda, njihove kćerke i unuke. Sa nestankom 26 članova njene porodice u Drugom svjetskom ratu, nestala su i mnoga sjećanja i podaci o njima, a najstariji pisani znak o trajanju porodice Kalef u Beogradu potiče iz 1800.godine. Jevrejsko groblje je danas najopipljiviji svjedok porodične istorije, jer u gradu postoji kameni sarkofag sa imenom Eve Kalef. Fašisti su tokom rata zaplijenili i zapalili svu imovinu, a ono što je preostalo komunisti su nacionalizovali.

Odmah nakon okupacije, njemačke trupe u saradnji sa kvinslinzima počele su sa progonom Jevreja i komunista. Svi muškarci iz porodice Kalef, osim Jakova pošto je bio u kolicima, odvedeni su prvo na prisilni rad, zatim u logore a onda na strelišta.

U početku nacisti nijesu dirali žene i djecu, ali kako je nalagala njihova „bolesna ideologija“, ubrzo su i oni stigli na red. Rekviriranjem stana, Kalefovi ostaju na ulici bez sredstava za život. Dona odvodi muža i njegovu majku prvo u kuću za stare a potom su prebačeni u Jevrejsku bolnicu. Nacisti su za kraj svog monstruoznog pira ostavili bolesne i osoblje bolnice, koje će prilikom deportacije, kamionom „dušegupka“ – gasna komora, ugušiti i baciti u zajedničku grobnicu u Jajnicima.

Za to vrijeme Dona Kalef se snalazila da preživi sa kćerkama u jednoj baraci u Košutnjaku, gdje se smjestila kod brata. Kada je brat napustio Beograd, potražila je pomoć župnika Andreja Tumpeja.

Sačuvala je svoju staru krštenicu iz koje se vidjelo da je Slovenka, ali dječija dokumenta nije smjela nikom da pokaže. Andrej Tumpej je znao da su djevojčice po ocu Jevrejke, ali je bio čovjek velikog srca i pružio im je ruku spasa. Iz baraka u Košutnjaku djevojčice su se preselile u manastirsku kuću, gde su ostale dok Andrej nije izradio za njih lažna dokumenta. Ustvari, izdao im je lažne krštenice, Matilda je dobila ime Lidija, a Rahelu je Tumpej prekrstio u Breda. Župnik Tumpej je izbjegao da u krštenicama napiše ime oca, i djevojčice su postale vanbračna djeca. U znak zahvalnosti ovom časnom čovjeku, zadržale su ova imena i poslije oslobođenja.

Župnik Andrej upisuje Bredu u školu „Matija Ban“. Potom završava Muzičku akademiju i postaje članica opere Narodnog pozorišta. Post diplomske studije je završila u Veneciji u klasi profesorke Marije Karbone.

Teško je nabrojati njena gostovanja po svjetskim metropolama, kao i saradnju sa poznatim ličnostima. Gostovala je samostalno ili sa ansamblima Beoradske opere u više od 30 operskih kuća širom svijeta - Grčka, Španija, Austrija, Mađarska, Egipat, Irska, Italija, Rusija, Njemačka, Izrael... Pored gostovanja u inostranstvu Breda Kalef je gostovala u svim većim gradovima Jugoslavije. Tokom svoje bogate operске karijere, učestvovala je na brojnim koncertima, samostalno ili sa jugoslovenskim

horovima u zemlji i inostranstvu (Braća Baruh, Branko Krsmanović, Radio-hor). Sa horom Braća Baruh imala je turneju u 29 gradova Sjedinjenih Američkih Država, uključujući i nastup u Karnegi Holu u Njujorku.

Pjevala je i sa Hoze Karerasom, Frankom Korelijem, Đuzepeom di Stefanom, Umberto Borsom i mnogim drugim svjetski poznatim operskim imenima. Sa Plasidom Domingom je nastupala 40 puta, pa je i jedina jugoslovenska operska umjetnica koja se slikom i riječju pominje u njegovoj autobiografskoj knjizi. Pored mnogih svjetski poznatih dirigenata sa kojima je saradivala, izdvaja Oskara Danona za koga kaže: „Taj dragi divni čovjek. Bio mi je kao otac. Od nas je stvorio takve pjevače da smo mogli da stanemo na svaku scenu. Bio je izuzetan intelektualac.“

■ Breda i Plasio u Beogradu

Posebno je bilo zapaženo njeno izvođenje Verdijevog i Mocartovog Rekvijema, simfonije Oriente i Betovenove Devete simfonije. Njen nastup na koncertnom izvođenju opere Boris Godunov, u dvorani Vatroslav Lisinski u Zagrebu, 1957. godine je snimljen za BBC.

■ Breda Kalef kao Karmen

Zabilježila je nastupe u više od 50 glavnih mecosopranskih uloga, među kojima se izdvajaju:

Karmen (Žorž Bize), Don Kihot (Žil Masne), Dalila, Samson i Dalila (Kamij Sen-Sans), Končakovna, Knez Igor (Aleksandar Borodin), Azučena, Trubadur (Đuzepe Verdi). Bila je i Dafne, (Corsi&Jacopo Peri 1561-1633)-**prva opera ikada izvedena-1598.g. na Karnevalu u Firenci**, Polina, Grofica, Pikova Dama-Čajkovski, Madalena, Rigoletto, Moć sudbine, Bal pod Maskama-Verdi-Suzuki, Madam Baterflaj-Pučini, Seviljski Berberin, Rosini.

Život operske dive je naporan, mnogo rada, vježbanja, koncerata, putovanja i turneja. Najljepše joj je bilo šest mjeseci u Izraelu, kada je kao mlada nastupala sa Plasidom Domingom i prvi put pjevala u „Karmen“.

Za svoj umjetnički rad je dobila brojne nagrade među kojima: Plakete Narodnog Pozorišta i Republičke nagrade za najbolja godišnja izvođenja za Majku Jugovića u „Otađbini“, Čeku u „Đokondi“ istoimenoj operi Alberta Heringa i Domu u operi „Ero s onoga svijeta“.

Za muzičku kuću Filips je snimila operu „Don Kihot“ i to je do skoro bio jedini snimak ovog djela na svijetu.

Kako stvari stoje Kalefi su ispisivali istoriju Beograda a kako izgleda uskoro će i sami postati dio nje.

LEONARD BERNŠTAJN - DIRIGENT

Strastveni dirigent, kompozitor, pijanista i miljenik zaljubljenika u klasičnu muziku, Leonard Bernštajn (Leonard Bernstein) je rođen u Masačusetsu u poljsko-jevrejskoj porodici. Još kao dječak, nakon prisustva jednom klavirskom koncertu, je odlučio da se bavi muzikom. Otac se u početku protivio toj njegovoj odluci, ali njegov raskošni talenat i velika želja za uspjehom su ga ubrzo natjerale da prihvati sinovljev izbor.

Nakon završenih studija na Harvardu, upisao se na Muzički institut Kertis (Curtis Institute of Music), gdje je bio jedini koji je ikada dobio najvišu ocjenu za dirigovanje u klasi Frica Rajnera. Pored dirigovanja izvođenju najpoznatijih djela klasične muzike, isticao se u promociji savremenih američkih kompozitora Arona Koplanda, Džordža Geršvina, Marka Blicštajna. Svojim djelima je pokušao redefinisati granice klasične i popularne muzike.

Poznat je po dugogodišnjoj saradnji sa Njujorškom filharmonijom u kojoj je 1943.godine zamijenio glavnog dirigenta. Dirigovao je Bonstonskom filharmonijom, a neko vrijeme je saradivao sa Izraelskom filharmonijom. Bio je počasni član Bečke filharmonije i predsjednik Londonske filharmonije. Dvanaest godina, počev od 1957. je bio muzički direktor Njujorške filharmonije. Nastupao je i kao operski dirigent i koncertni pijanist. Zabilježio je nastupe u svim značajnijim svjetskim centrima. Prvi je Amerikanac koji je dirigovao u Milanskoj Skali.

Nastavlja 1958.godine seriju edukativnih koncerata pod nazivom „Koncerti za mlade“ (Young people's Concerts), a koje je 1924.godine započeo Ernest Seling. Na ovim koncertima Bernštajn je kombinovao izvođenje kompozicija sa Njujorškom filharmonijom i podučavanje. Od 1962.godine ovi koncerti su počeli da se emituju na TV-u, i po prvi put se klasična muzika mogla pratiti na ovaj način u preko 40 zemalja. Bernštajn je napravio ukupno 53 ovakva koncerta.

■ Dirigent, kompozitor i pijanista Leonard Bernštajn

Mjuzikli Priče sa zapadne strane i U gradu su dobili svoje filmske verzije. Napisao je i simfonije Jeremijah, Doba tjeskobe i Kadiš, dvije opere Pobuna na Tahitiju i Mirno mjesto, još pet mjuzikala i drugih komada. Sva njegova djela su protkana elementima džezza (jazza). Film, Na dokovima Njujorka, za koji je on napisao muziku je nagrađen Oskarom.

Jedan je od prvih američkih dirigenata koji su postigli svjetsku slavu. Dobitnik je više EMI nagrada i smatra se jednim od najuticajnijih ličnosti u istoriji američke klasične muzike.

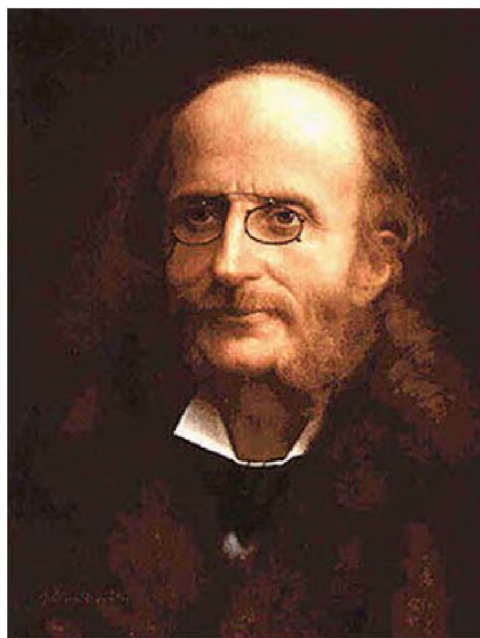
Poslednji nastup je imao 19. avgusta 1990. godine, kada je sa Bostonskom filharmonijom izveo Britnovo djelo „Four Sea Interludes“ i Beethovenovu Sedmu simfoniju.

Umro je 14. oktobra 1990. godine.

Lj.V.

ŽAK OFENBAH – KOMPOZITOR

■ Žak Ofenbah

Žak Ofenbah francuski kompozitor i čelista, rođen je u Njemačkoj, u Kelnu, 1819 godine, u jevrejskoj porodici. Od oca, koji je bio kantor u sinagogi, nasledili su muzički dar – i on i brat i sestra. Još kao sasvim mali dječak komponovao je, a violinu je počeo da svira sa šest godina, da bi nakon tri godine prešao na čelo. Zajedno sa sestrom, koja je svirala klavir i starijim bratom, koji je svirao violinu, nastupali su kao trio u lokalnim plesnim dvoranama i kafeima. Kada je napunio četrnaest godina otac je odlučio da dvoje od desetoro djece, koji su najdarovitiji, treba da idu u Pariz, na studije. Oba brata su prošla strogi prijemni ispit direktora Pariskog konzervatorija i upsali studije. Tada je Žak i promijenio svoje prvobitno ime Jakob. Dok je brat marljivo učio, završio studije i postao poznati učitelj violine, Žak Ofenbah je nakon jedne godine studiranja, napustio Konzervatorij, smatrajući studije dosadnim. Uspio je da nađe nekoliko poslova, svirajući čelo i time obezbijedi sredstva za privatne časove violončela, koje je pohađao kod poznatog kompozitora i dirigenta. Tek nakon tog iskustva i kroz saradnju sa takođe mladim kompozitorom Friedrich von Flotowom, on uspijeva da izgradi reputaciju u popularnim pariskim salonima. Kreće na turneju po

Francuskoj i Njemačkoj, a kasnije i Engleskoj, gdje je radio sa najpoznatijim izvođačima i kompozitorima, poput Rubinštajna, Franca Lista, Mendelsoona i nastupao i pred kraljevskom porodicom Rusije, Britanije i Saksonije. Hvaljen od publike i kritike, postaje popularan i stiže dovoljno materijalnog bogatstva da može da se oženi sa svojom ljubavi Herminom, zbog koje je promijenio vjeru, u katoličku. Kako kažu biografii, brak je bio dugotrajan i sretan.

Komponovao je oko 100 muzičkih djela, od kojih su najpoznatije operete „Plavobradi“, „Pariski život“, „Orfej u paklu“, „Lijepa Jelena“ i opera „Hofmanove priče“. „Orfej u paklu“ je satirična obrada starogrčkog mita o Orfeju. Veoma popularna i poznata najviše radi kankan muzike i plesa, koji se izvode u uvertiri i u finalnoj sceni. Bio je majstor za dinamične, raspaljive, uzbudljive tonove, a sa druge strane mogao je da piše nježne, ljupke, otmene melodije.

Žak Ofenbah se smatra osnivačem francuske opere i umnogome je doprinio njenoj popularnosti. Izgradio je i prepoznatljiv stil francuske operete sa privlačnom melodikom i poletnom ritmikom. Imao je veliki uticaj na kasnije kompozitore opereta, naročito na Johana Štrausa. Njegova najbolja djela su se kontinuirano, tokom dvadesetog vijeka oživljavala i izvodila, a što je nastavljeno i kasnije. Nezavršena opera „Hofmanove priče“, ostala je, i danas, sastavni dio standardnog opereskog repertoara na velikim scenama. Tu se izdvaja kompozicija „Barkarola“, napisana u stilu venecijanske narodne pjesme, koju pjevaju gondolijeri.

U poznatom filmu, Roberta Beninija, „Život je lijep“, koji je nagrađen „Oskarom“, glavna muzička numera je upravo Ofenbahova „Barkarola“.

N.R.

JELISAVETA SEKA SABLIĆ – GLUMICA

■ Jelisaveta Seka Sablić kao Kristina u „Maratoncima“

Punih pedeset godina glumica Seka Sablić je prisutna na pozorišnoj, filmskoj i TV sceni. Sva-ka njena uloga je nezaboravna, smijeh do suza, gromki aplauzi, ovacije, nagrade...Izvanredna komičarka, čiji se monolozi, kopiraju, imitiraju, prepričavaju. Rijetke su uloge koje nemaju vrhunskih - uloga Sonje u Čehovljevoj drami „Ujka Vanja“. Jedna je od najpopularnijih i najomiljenijih glumica u zemljama ex-YU, ne samo kod publike, nego i kod svojih kolega. Tako je, od Udruženja dramskih umjetnika Srbije i do-bila, 2010. godine najveće glumačko priznanje – nagradu za životno djelo - „Dobričin prsten“.

Glumom je počela da se bavi još u srednjoj školi, u amaterskom pozorištu „Dadov“, čiji je i jedan od osnivača. Diplomirala je na beogradskoj Akademiji za pozorište, film, radio i televiziju 1965. godine, u klasi profesora Mate Miloševića, poznatog pedagoga i velikana srpske glume i režije. Prve profesionalne uloge dobija u dječijem pozorištu „Boško Buha“, u predstavama „Pepeljuga“, „Tri musketara“, „Čarobnjak iz Oza“.

Ubrzo prelazi u „Atelje 212“, 1968. godine, gdje ostaje sve do 1993. U tom periodu je ostvarila svoje kultne uloge, počev od predstave „Kralj Ibi“ Alfreda Žarija, „Razvojni put Bore Šnajdera“, Aleksandra Popovića, „Ožalošćena porodica“ Branislava Nušića i „Klaustrofobična komedija“ Dušana Kovačevića. Zatim slijede, takođe, popularne predstave: „Jelisavetini jadi zbog molera“, „Uloga moje porodice u svjetskoj revoluciji“, „Čudo u Šarganu“, „Pazarni dan“...

Prvi put nastpa na filmu u crnohumornom ostvarenju „Vrane“ Gordana Mihića i Ljubiše Kozomare. Najveću filmsku popularnost stekla je sa filmovima „Burduš“, „Tijesna koža 3“, „Rad na određeno vrijeme“, „Moj tata na određeno vrijeme“, „Sekula i njegove žene“, „Žikina di-nastija“...

Uspješno nastupa i na televiziji. Gledamo je kao drugaricu Seku i sekretaricu Marijanu, u mnogo puta ponovljenim TV serijama „Bolji život“ i „Srećni ljudi“, kao i novijoj seriji „Ljubav, navika, panika“.

Najviše glumačke domete ostvarila je u djelima Slobodana Šijana; „Kako sam sistematski uništen od idiota“, „Davitelj protiv davitelja“ i posebno u filmu „Maratonci trče počasni krug“, gdje je za lik Kristine nagrađena Zlatnom arenom za glavnu ulogu, na festivalu u Puli.

Pored pomenutih nagrada, glumica je nagrađena, pet puta, sa Zlatnim ćuranom. Laureat je nagrade „Ljubinka Bobić“, kao i nagrade Velika Žanka, čime je 2008. godine, svrstana među najveće srpske glumice, svih vremena.

N.R.

POL NJUMEN – GLUMAC

■ Pol Njumen sa suprugom, glumicom Džoan Vudvord u Westport pozorištu, 2007. godine, recituje poeziju za Dan zaljubljenih

Filmska legenda, super zvijezda i čovjek sa najpoznatijim plavim očima u istoriji filma, rođen je u jevrejskoj porodici, poljsko-mađarsko-slovačkog porijekla, 1925 godine, u Ohaju, u Americi. Njegova majka i ujak pokazivali su interesovanje za kreativnu umjetnost, što se odrazilo i kod Njumena pa je još od ranih školskih dana počeo da glumi i nastavio - svo vrijeme školovanja. Prvi pokušaj da završi studije ostao je bezuspješan. Sa Ohajo Univerziteta otjeran je zbog nepristojnog ponašanja. U Drugom svjetskom ratu proveo je tri godine u Mornarici kao radio operater, a nakon toga završio je „Kenyon“ koledž umjetnosti, u Ohaju. Nastavak studija sledi na Studijama drame na Yale univerzitetu, gdje je bio zapažen od strane filmskih agenata, koji su ga pozvali da dođe u Njujork i radi kao profesionalni glumac. Tako, 1953 godine nastupa na Brodveju u predstavi „Izlet“, gdje sreće glumicu Džoanu Vudvord. 1954 kreće njegova glumačka karijera, filmovima, „Srebrni putir“, „Neko tamo gore me voli“, pa 1958 „Dugo toplo ljeto“ i „Mačka na usijanom limenom krovu“.

Džoana Vudvord dobija glavnu žensku ulogu u filmu „Dugo toplo ljeto“. Za vrijeme snimanja filma upoznali su se, zavoljeli i ostali

zajedno do njegove smrti, punih pedeset godina. Predhodni glumčev brak je trajao devet godina. Iz tog braka ima troje djece. Biografi su izdali knjigu o njemu i Džoani, a kada su ga novinari pitali šta je tajna njihovog uspješnog braka, odgovorio je: „ Ne znam šta mi ona stavlja u hranu“. Iz tog braka ima troje djece.

Slijede filmovi sa kojima glumac niže uspjehe: „Egzodus“, „Hazarder“, „Pariski Bluz“ „Slatka ptica mladosti“, a 1969. godine - „Buč Kasida i Kid“, koji je postigao blagajnički rekord, a glumački duo Pol Njumen i Robert Redford - ogroman uspjeh na svjetskoj sceni. Priča o dvojici pljačkaša, okićena je sa nekoliko oskara i brojnim drugim, prestižnim, filmskim, nagradama. Ubrzo slijedi novi hit, film „Žaoka“, duhovita priča o spletkarošima, prevarantima, u kojoj opet igra isti duo. Film je nagrađen sa sedam oskara.

Sedamdesete godine završavaju se kulturnim filmom „Surova igra“, koji govori o mladom hokejaškom timu, kojeg predvodi Pol Njumen, u ulozi trenera. Film obiluje psovka, nasiljem, a sa druge strane - humorom i zabavom. Kritike su uglavnom bile negativne, da bi kasnije reevaluacijom, film svrstan u sami vrh filmske produkcije. Tako je 1998 godine, proglašen „Najboljim muškim filmom svih vremena“. Film, je 2007, definitivno zaokupirao pažnju filmskih kritičara, kada je proglašen jednim od „30 filmova koji su promijenili život muškaraca“ i „Najbolji film sa temom o sportu, u zadnjih pedeset godina“. Sam glumac je rekao da je to njegov omiljeni film.

Osamedesete počinju popularnim filmom „Presuda“, u kojem glavnu žensku ulogu igra Šarlota Rempling i konačno 1986. godine stiže i „Oskar“ za glavnu ulogu u filmu „Boja novca“. Kritike o filmu su bile podijeljene, ali je „Oskar“ otišao u prave ruke - igrača bilijara, koji podučava toj vještini, mladog nadobudnog početnika.

Još 1960 godine preselio se sa porodicom u Vestport, u, kako bi mi rekli, primorski gradić. Kada sam bila u Americi, putujući po Konek-

tikatu, posjetili smo i to mjesto, gdje su nam mještani pokazali kuću Pola Njumena, jednostavna, svijetlo plave boje u kolonijalnom stilu. Filmska zvijezda je živjela u skromnom, diskretnom ambijentu, kakav je bio i njegov porodični život, sa kojim se dičio. Sa svojim sugrađanima živio je takođe skladno. Oni su poštovali njegovu privatnost, a on je sa svoje stane, zajedno sa suprugom, ulagao u društvenu zajednicu, pozorište, biblioteku... Imao je sopstveno preduzeće, koje se bavilo proizvodnjom hrane od kojeg profita je donirao u razne dobrotvorne svrhe, preko 250 miliona dolara.

Malo je poznato da je Pol Njumen odlično svirao džez na klaviru, a poznata je njegova knjiga recepata pod nazivom „Njumenov kuvar“. Takođe je poznat i po brznoj vožnji sportskim, trkačkim automobilima. Bio je i vlasnik jednog takvog kluba.

Što se tiče nagrada, pored pomenutog „Oskara“, dobio je i dva puta „Zlatni globus“, „Zlatnu palmu“ na Kanskom festivalu i nagradu „EMI“.

Umro je nakon bolesti u 83.-oj godini. Nakon njegove smrti, njegova ćerka je izjavila: „Pol Njumen je igrao mnoge nezaboravne uloge, ali je bio najponosniji na ulogu divnog supruga, oca, dede svojim unučadima i posvećenog filantropu“.

Svojim biografima je kazao da želi da bude upamćen po tome što je pokušao da bude dio svog vremena, što je pokušao da pomogne u komunikaciji među ljudima, kao i da živi častan i pošten privatni život.

N.R.

“SARIN KLJUČ” – FRANCUSKI FILM

Reditelj filma Žil Pake Brenea

Film “Sarin ključ”, reditelja Žil Pake Brenea, rađen je po istoimenoj knjizi Tatjane de Rozne. Sam reditelj, jevrejskog porijekla, ističe da je imao lične razloge da napravi ovaj film, jer su i članovi njegove porodice stradali na stadionu u Parizu, prilikom racije 1942. godine, a taj događaj je glavni motiv filma.

Film “Sarin ključ” govori o dvije isprepletene priče – jedna iz teške, ratne prošlosti, druga iz podvojene sadašnjosti, da na kraju filma, priča širi optimizam, koji sama po sebi, svojom suštinom, budućnost donosi.

Film počinje racijom koju sprovodi francuska policija u julu 1942 godine i odvodi na stadion, koji se nalazi u centru Pariza, preko 13000 Jevreja, da bi bili prebačeni u logor van Pariza, radi dalje deportacije u logore istočne Evrope. Policija je na prepad, u ranu zoru, tog jutra upala i u kuću Sarine porodice. Kad je djevojčica, ubrzo shvatila šta slijedi, svog malog brata mezimca, sakrila je u ormar, u kojem su se inače igrali skrivalice i zaključala ga, rekavši da će brzo doći po njega. Računala je da će ga tako

poštediti nemilih događaja, koje je naslućivala. Vrijeme je, na stadionu i u logoru, promicalo, u mukama. Beskrajnim šarmom i muškom snagom, desetogodišnja, krhka djevojčica uspijeva da prevari francuskog žandara i spretno se prebaci sa druge strane bodljikave žice. Sa ključem u ruci i malim bratom u mislima hita ka svojoj kući da spasi brata, za kojeg već odavno spasa nema. Neposredno saznanje o tome, nakon otključavanja plakara, dovodi do šoka, koji će trajno obilježiti ostatak njenog mladog života. Već kao odrasla, lijepa, mlada žena i roditelj, utonula u depresiju od ratnih tragedija, odlučuje da sebi prekrati život.

Šezdeset godina nakon tog događaja novinarka Džulija, dobija zadatak od svoje redakcije da opiše i istraži šta se sve i kako tada desilo. Na tom putu, dvije porodice-Džulijina i Sarina zauvijek će se povezati. Poznata Kristin Skot Tomas, glumica iz još poznatijeg filma “Engleski pacijent”, odlična je u ulozi novinara - istražitelja. Snažna intuicija (kako to samo može biti kod žena) nepogriješivo vodi glavnu junakinju filma ka maglovitom cilju, koji se još ne vidi šta je ali ima neki postepen i zamršeni rasplet.

Oснаžena sopstvenom odlukom da prekine poljuljani brak, kao i da rodi drugo dijete, pored već, skoro, odrasle ćerke, glavna junakinja sigurno i zadovoljno kreće u novo prijateljstvo sa Sarinim sinom, za kojim je tako uporno tragala. Toplina bliskosti među njima, označava zajednički put u novi dan.

Film “Sarin ključ” se bavi jednom od najmračnijih strana u francuskoj istoriji, o kojem je zvanična Francuska ćutala punih 53 godine, sve dok se francuski predsjednik Žak Širak, 1995. godine, nije javno Jevrejima izvinio za nedjela francuske policije. Poslušna Višijska marionetska vlada formirana 1940. godine, da bi donekle sačuvala svoju autonomnost, služila je njemačkom neprijatelju i predusretljivo poslala u Aušvic i preko 4000 djece, koliko ih je bilo uhapšeno u raciji, među pomenutih preko 13000 Jevreja. Nacisti su, da bi prikrili zle namjere o fizičkoj likvidaciji Jevreja, tražili da Francuzi isporuče, u takozvane radne logore, Jevreje radno sposobne dobi od 16 godina naviše. Ali, Francuzi su požurili, da u sigurnu smrt isporuče svu djecu - i mlađeg

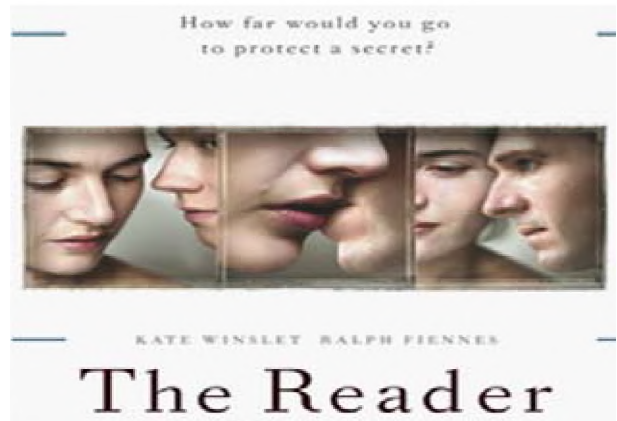
uzrasta, pravdajući se cinično i ironično, bolnim razdvajanjem djece od roditelja, a i da se izbjegne finansijska obaveza i odgovornost za djecu koja će svakako uskoro postati siročad.

Prilikom izvinjenja, predsjednik Žak Širak je rekao da je egzekucija Vel d' Hiv racije, zauvijek uprljala francusku istoriju i da predstavlja uvredu prošlosti i tradicije francuske države.

Na komemoraciji, koja je obilježavala 70. godišnjicu, racije i deportacije, francuski predsjednik Fransoa Oland je istakao, da je istina o događaju teška i okrutna. Ni jedan njemački vojnik nije bio angažovan u ovoj akciji. Sve su odradili Francuzi. Ovaj zločin izveden je u Francuskoj od strane, samo, Francuza.

Film "Sarin ključ" dobio je mnoga međunarodna priznanja. Film je otvorio "Festival tolerancije" slavnog direktora, producenta i oskarovca Branka Lustiga, na Cetinju, prvog novembra 2014. godine. Na žalost, prikazan je pred polupraznom, inače malom salom. Umjetničkim i rediteljskim rješenjima, pojedinih scena, film predstavlja(za mene) pravo, malo remek – djelo, zbog čega ga preporučujem svim uzrastima.

„ČITAČ“-FILM

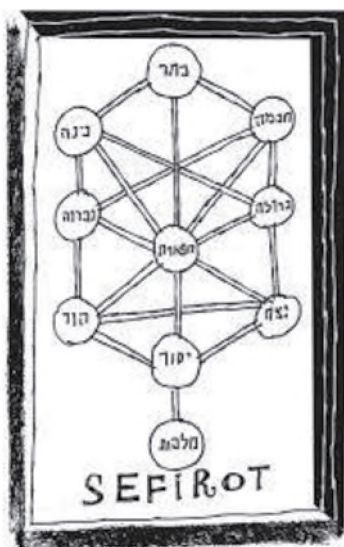
Bernhard Šlink – (6.jul 1944. Grosdornberg kod Bilefelda), po obrazovanju pravnik, je pokrajinski sudija i profesor javnog prava i filozofije prava na „Humbolt“ univerzitetu u Berlinu i književnik. U svojim romanima pravi izvanredan spoj svojih znanja, važnih i intrigantnih tema vezanih za njemačku (nacističku) istoriju i onog što je najvažnije – snažnih emocija i ljubavi. Autor je internacionalnog bestseler „Čitač“, kojim je učinio da savremena njemačka proza postane nezaobilazna u svijetu. To je prva njemačka knjiga koja se našla ne samom vrhu bestseller liste „Njujork tajmsa“. Prevedena je na 39 jezika.

N.R.

Dobro je poznato da se njemačka istorija nosi sa teškim teretom - nacizmom, pa je Šlink ovaj motiv kompleksa koji je prisutan kod njemačkog naroda, zajedno sa pokušajem iskupljenja koje se nije desilo, prikazao u „Čitaču“. To je i moralna drama prikazana kao paradoks totalitarnog svijeta.

Sve ovo zajedno čitavoj temi koju bi svi najradije zaobišli, daje još zamršeniji ton.

Kratka, napeta, višeslojna knjiga Bernharda Šlinka se pojavila u trenutku kada je priča o nacistima malo utihnula. Pomislili smo da je skoro sve rečano o tom vremenu, da su zlikovci platili za svoja (ne)djela, ali krivica, nedužne žrtve, moralno-istorijska odgovornost su opet bili tu. Teme ove filozofski elegantne priče su ljubav, sramota, laži, krivica, pravda (univerzalne teme). Ljubav koja se desila Mihaelu, dječaku

sa bivšom SS-ovkom koja je duplo starija od njega, obilježiće mu čitav život i sve njegove buduće ljubavi, a ujedno će natjerati čitaoca da se duboko zamisle i pokušaju pronaći uzroke njegovog prepuštanja instinktu seksualnog nagona sa mnogo starijom ženom. Biće to njegovo prvo seksualno iskustvo, biće opčinjen, omamljen "ljepotom" žene, a ona stražarka iz koncentracionog logora, vođena instinktom samoodržanja, neće ga spriječavati u tome. Na jednoj strani je ozloglašena žena koja je činila zlo, a na drugoj dječak, pa odrastao muškarac, ugledni pravnik; zajedno spoj nespojivog. Unutar njega vodiće se borba između osjećanja vječne ljubavi i kajanja, osjećaja krivice i težnje za pravdom. Ova dva gotovo antagonistička osjećanja pratiće ga na svakom koraku.

Radnja počinje 1995. u Berlinu. Sredovječni advokat Mihail Berg, prisjeća se svog djetinjstva. Kao petnaestogodišnjak izlazi iz tramvaja jer se ne osjeća dobro, a 36-godišnja kondukterka Hana mu pomaže i odvodi ga kući. Posle tromjesečnog mirovanja zbog bolesti, Mihael posjećuje Hanu kako bi joj se zahvalio za pomoć. Međutim, ona ga zavodi i započinju ljubavnu vezu.

Mihail Hani čita razna književna djela o kojima uči u školi, Homera, Tvena, Čehovljevu „Dama sa psom“. Mihael se zaljubljuje u Hanu, a ona jednog dana jednostavno, bez objašnjenja nestaje.

Radnja dalje prati Mihaela kao studenta prava na univerzitetu Hajdelberg. Studenti profesora Rola, preživjelog logoraša, prisustvuju suđenju članicama SS odreda, koje su dopustile da 300 jevrejskih logorašica izgori u zapaljenoj crkvi nakon evakuacije Aušvica 1944. Mihail će tada otkriti da je Hana među optuženicama. Užasnut saznanjem, posjećuje Aušvic, razgleda barake i plinske komore, bez riječi, ali sa osjećajem krivice koja mu razdire dušu.

Ključni svjedok na suđenju je Ilana Mater, autorka knjige u kojoj je opisala kako su ona i njena majka preživjele požar. Nakon njenog svjedočenja, Hana priznaje da je kao stražarka u logoru odlučivala kojih će deset žena umrijeti tog mjeseca. Kao krunski dokaz o njenoj krivici

će biti priložen izvještaj o požaru koji je navodno ona sastavila. Prvo će negirirati, a poslije će priznati da je to njeno djelo. Hanina kazna je doživotna robija, dok će ostale optuženice dobiti tek po koju godinu zatvora.

■ Mihael (Kros) čita Hani (Vinslet)

U aprilu 1998. producerska kuća Miramaks je otkupila prava za ekranizaciju romana Bernarda Šlinka. Kako se Vajnstin kompanija (The Weinstein company) odvojila od Mirmaksa, započinje pripreme za snimanje filma. Snimanje je započeto 2007. na lokacijama u Njemačkoj i Poljskoj, a poslednji kadrovi su snimljeni 14. jula 2008. u Kelnu.

Bilo je zamišljeno da se film snima na njemačkom jeziku, ali je Bernard Šlink insistirao da to ipak bude na engleskom jeziku kako bi se naglasila univerzalnost teme. Reditelj Doldri i scenarista Her putovali su sa Šlinkom na mjesta iz romana, gledali dokumentarne filmove o poslijeratnom periodu i čitali knjige o ženskim SS-ovim čuvarima logora. Autor je zajedno sa piscem scenarija uspio da očuva priču i temu knjige. To nije u pravom smislu riječi film o holokaustu, ali ako se uzmu u obzir značenja flešbekova, mogao bi biti. Film je više fokusiran na drugu poslijeratnu generaciju Njemaca, odnosno njenu upletenost u krivicu prve, tj. ratne generacije. Film donosi snažne i upečatljive slike kojima je odlično prikazao atmosferu u Njemačkoj, pedesetih godina 20. vijeka, a istovremeno nesigurnost i samopouzdanje Mihaela Berga, uplašenost, neosjetljivost i nedostatak razumijevanja Hane Šmic, riječima neizgovorenu snagu njihove ljubavi, spoljašnju i unutrašnju dramu suđenja.

Svi glumci u filmu govore engleski sa njemačkim naglaskom, kako bi se uskladili sa Dejvidom Krosom, koji je engleski naučio isključivo za potrebe filma.

Muzika, koju je za film uradio mladi američki kompozitor Niko Mali, dobila je najbolje ocjene kritičara. Za podlogu je koristio klavirska muziku koja je nenametljiva i diskretno prati radnju filma, a upotpunio je sa flautama i oboama.

LJ.V.

MARK ŠAGAL – SLIKAR

■ Slika Marka Šagala „Zeleni violinista“

Mark Šagal, rođen je u Vitebsku, 1887 godine, kao deveto dijete u siromašnoj jevrejskoj porodici. Rodno mjesto, u tadašnjoj Carskoj Rusiji, biće veom važno za njegovo slikar-

sko stvaralaštvo. Nosiće ga u svojim mislima, sjećanjima, maštanjima cijelog svog života, gdje god bio i prenosiće na platno emocije iz djetinjstva, doživljene upravo tu, u svojoj porodici, u svome domu, iz kojeg je posmatrao zvezdano nebo, krovove kuća i rana jutra, kroz zamagljene prozore. Još od ranog djetinjstva je pokazivao interesovanje za slikarstvo. Imao je razvijenu moć zapažanja boja i oblika, koje su ga okruživale u svakodnevnom životu, kao što su jednostavni predmeti u kućnoj upotrebi, nemaštoviti natpisi na ulicama, nazivi prodavnica ... Jedan od takvih natpisa skrenuo mu je pažnju, kako je to slikar kasnije rekao „kao da je iz nekog drugog svijeta“ a glasio je : „Škola slikanja i crtanja slikara Pena“. Kada je odlučio da pohađa časove slikanja to je hrabro saopštio roditeljima, koji su od njega tražili i očekivali da bude knjigovođa. Ali, popustili su. Tako je počeo, da bi 1907 otišao na Carsku akademiju umjetnosti, koju pohađa skoro tri godine, a zatim, 1910 odlazi u Pariz.

Prihvata Pariz i tamo mijenja svoje jevrejsko ime Mojše u francusko Mark. Tada nastaju njegove poznate slike „Ja i selo“, „Pariz kroz prozor“, „Violinista“, „Guslač“.

Prvi veliki uspjeh doživljava u Berlinu, pred sam početak Prvog svjetskog rata. Ubrzo odlazi u rodni Vitebsk, gdje se tokom rata ženi sa svojom velikom ljubvi i muzom Belom Rozenfeld. U tom periodu Šagal najčešće slika svoju porodicu, portrete roditelja, majke, Bele. Neke od značajnijih slika iz ovog perioda su „Rođendan“, „Bela i Ida za stolom“, „Bela i Ida pored prozora“ ...

1922 godine, sa porodicom odlazi u Pariz. Od tada do Drugog svjetskog rata često putuje za Izrael, Egipat, Holandiju. Radi ilustracije za Bibliju, za Gogoljeve „Mrtve duše“, organizuje izložbe... Njegovi radovi izloženi su i u Njujorku, gdje se seli pred sam početak Drugog svjetskog rata. Postiže umjetnički uspjeh a radi i kao kostimograf i scenograf u Baletskom teatru u Njujorku.

Gubitak supruge doživljava kao veliku ličnu tragediju, a to se odražava i na njegov umjetnički izraz, koji gubi vedrinu i dobija melanholiju i mračne tonove. U poznim godinama oženio se,

po treći put, sa Valentinom Brodski, sa kojom je ostao do kraja života.

Nakon rata prelazi, konačno, u Pariz. Počinje da se bavi grafikom, skulpturom, primjenjenom umjetnosti. Za sedamdesete i osamdesete godine stvaralaštva karakteristično je vraćanje u prošlost sa već poznatim motivima iz dječijih snova i ruskog sela.

Šagalove slike pune nostalgije, vraćaju u djetinjstvo, zaustavljaju vrijeme..”Rodom iz djetinstva”, kako je to on ili neko od kritičara dobro rekao, potpuno odgovara njegovoj vedroj prirodi i djelu. Jake boje, živopisni likovi, leteće figure, neizbježni Vitebsk, koji je mnogo volio, simboli koji imaju svoja značenja i vezu sa djetinstvom, kao ribe, pijetao, drvo, svijeće... Prisutni su motivi iz staroruskih bajki i jevrejske religije. Što se tiče umjetničkog pravca, tu ima Ekspresionizma, Kubizma, Fobizma.

Bavio se i pisanjem. U knjizi “Moj život” on piše da je rođen u “divan ljetnji dan, a samo takvi i bivaju na svijetu”. I da je naše vrijeme na zemlji ograničeno, zbog čega “treba da se trudimo da živimo što potpuniji život”. Takvim trudom proživio je skoro jedan cijeli vijek - 98 godina. I u poznim godinama bio je neumoran stvaralac. Godine ga nisu sprečavale da prihvati velike projekte, poput vitraža na sinagogi u sklopu Hebrejskog univerzitetskog centra u Jerusalimu; svod Opere u Parizu; mural za Metropolitan operu, u Njujorku i vitraž u zgradi Ujedinjenih nacija u Njujorku, pod nazivom “Mir”.

Glavna pokretačka snaga djela Marka Šagala bila je ljubav. Kako je to slikar, inspirativno rekao: „U životu postoji samo jedna boja, samo jedna na umjetničkoj paleti, koja daje smisao i životu i umjetnosti. To je boja ljubavi.”

Jedan je od rijetkih umjetnika, veoma cijenjen, čija su djela izlagana u Luvru, za života.

Moskovska Tretjakovska galerija je, 2012. godine, proslavila 125-u godišnjicu od rođenja umjetnika, poznatog i priznatog u cijelom svijetu. Izložba je trajala od 15-og juna do 30-og septembra. Sakupljeni su i izloženi, radovi iz raznih muzeja, privatnih kolekcija, porodičnih

ljetopisa, od kojih su mnogi prvi put bili dostupni javnosti.

Slike Marka Šagala prodaju se na aukcijama, od strane privatnih kolekcionara. Nedavno je slika “Roditelji”, koja je pripadala jednoj jevrejskoj porodici, prodana za 578.500 britanskih funti.

Sliku “Zeleni violinista”, odabrali smo za ilustraciju ovog teksta, jer prikazuje umjetnikove omiljene motive, po kojima je prepoznatljiv, kao i jednu od njegovih osnovnih boja – ljubičastu. U njegovom kraju, običaj je bio da violinista prati ljude tokom njihovih važnih događaja u životu (rođenje, vjenčanje, smrt..). Inače, slika se nalazi u muzeju “Gugenhajm”, u Njujorku.

N.R.

AMADEO MODILJANI - SLIKAR

Amadeo Modigliani – “Portret Žan Ebutern”

„Рим никада неће изаћи из мене. Његова слатка температура, трагична села, његова љепота и хармонија. Све је то моје, у мојим мислима и мом раду.” Амедео Модилјани, уклето умјетник, сликар је вреле италијанске крви.

Припадао је експресионизму, што се препознаје и у његовим дјелима, и у ријечима. Сликао је људе издужених лица и дугог врата, ситних усана и очју без зјеница. Очи су мотив који одувијек налазимо у умјетности. Оне су огледало душе. Када усне искрено лажу, очи несвјесно одaju. Хладне, топле, исписане, насликане, оне су другачије – како изгледом, тако и функцијом. Свака душа очима види различите ствари. Њима посебне. Њима ненормалне, досадне. Модилјани није сликао зјеницу ока јер није познавао људе које је сликао. Дијелио је са њима ријечи, можда чак и додире, али их није познавао. То је као када смо међу људима, у гузви, галами, а осјећамо се сами, чујемо само своје мисли, које сликају црном бојом. Жан Ебутерн била је жена чије су зјенице први пут насликане у истоименој слици. „Када упознам твоју душу, насликаћу твоје очи”, рекао је Модилјани жени свог живота, Жан.

Проклет је умјетник који покуша да живи сан, јер живјети сан значи не бити пробуден вриском реалности. А ухо умјетника је исувише осјетљиво да би игнорисало врисак живота. О сну, Модилјани је говорио : „Твоја је дужност у животу да спасиш свој сан.” Да ли је слутно или чак био свјестан да ће његов сан живјети, не знам, али је сигурно да нико неће успјети да избрише италијанску крв са страница умјетности.

Последње ријечи са усана Модилјанија гласиле су: „Љубио сам своју жену. Заклели смо се на вјечну срећу.” Жан Ебутерн, симбол његовог стваралаштва, жена коју је волио, након његове смрти извршила је самубиство. Данас обоје, заклето на вјечну срећу, леже у заједничкој гробници, упркос борби породице Ебутерн да тако не буде.

Љубав на крају побјеђује, зар не бива тако? А без ње праве умјетности нема.

Aleksandra Brajović, III L
Gimnazija“Slobodan Škerović“ Podgorica

Rosa-Luxemburg-Platz

Као и увијек, касним. Покушавам трчећи да сустигнем воз, размичући гомилу путника испред себе. Поштујући Марфијев закон, у залету ударим о велику плаву таблу. Проклињем сопствену висину док, од силине ударца, падам на плочник. Утишавам тутњаву у глави, и на течном њемачком објашњавам пролазницима да сам добро, и да ми помоћ није неопходна. Устајем, провјеравам садржај торбе, и пркосно гледам у непријатеља. Мене си мислила да обориш! У тренутку схватам да ме људи и даље посматрају, и да ћу сасвим сигурно завршити на неуропсихијатрији ако примијете да се обраћам табли. Поглед упрт у бијела слова испуњавам радозналешћу, прикривајући инат: „Rosa-Luxemburg-Platz“.

Мораш бити заиста значајан да назову цијели берлински кварт по теби – размишљај, док степеницама силазим у истоимени подземни метро. А Роза је дефинитивно била, јесте и биће.

Упркос поремећају у расту и физичком хендикепу, марксистичка политичарка остаје запамћена као једна од најзначајнијих личности двадесетог вијека. Революционарка, представница демократског социјализма и филозофкиња, рођена је у Замошћу (близу Лубина у Пољској) 1870. или 1871. године. Већ са шеснаест година постаје активан члан пољске левичарске партије „Пролетаријата“, у двадесетој студира филозофију, историју, политику, економију и математику, специјализујући средњи вијек, економију и науку о управљању државом. С обзиром на чињеницу да су жене у Црној Гори крајем деветнаестог вијека излазиле из кухиње само у хитним ситуацијама, попут пожара, поплава и смртних случајева, докторат једне жене из истог времена прилично је импресиван подухват!

Али, чак ни у далеко развијенијој држави, Роза није била сасвим ослобођена дискриминације. Друштву пуном предрасуда било је необично посматрати жену како се високо пење на љествици успјеха, и то чак као јавна личност.

Према прецизној подјели на мушке и женске послове, политика је била јасно сврстана, па је Роза својим примјером директно утицала на, ако не побољшање система, онда макар преиспитивање улоге коју жена има у друштву. Иако није била религиозна, није могла избјећи ни антисемитизам. Већ рођењем резервисала је мјесто у често прогоњеној мањини, и то није могла промијенити, чак ни њемачким држављанством.

Розалија Луксембург била је једна од најважнијих представница предратне Социјалдемократске партије Њемачке (СПД).

Својим говорничким способностима заслужила је ово мјесто, али га је брзо и изгубила. Искључена је из СПД-а због противљења њемачком милитаризму и империјализму, које је партија подржавала. Заговарала је револуцију, сматрајући да је једини пут ка успостављању једнакости између капитала и радништва да пролетеријат преузме власт. Своју вјеру у народне масе исказала је и у завршници свог посљедњег говора:

„Вођство је заказало. Па ипак, вођство може и мора поново бити креирано из маса, и од маса. Масе су одлучујући елемент, оне су камен на којем ће бити изграђена коначна побједа револуције. Масе су биле на висини; оне су развиле овај „пораз“ у један од историјских пораза који су понос и снага интернационалног социјализма. И то је разлог зашто ће будућа побједа процвјетати из овог 'пораза'. 'Ред влада у Берлину!' Ви глупи лакеји! Ваш ред је изграђен на пијеску. Сјутра ће се већ револуција дићи уз буку и објавити уз фанфаре вашем терору: Ја сам била, ја јесам, ја ћу бити!“

Од 1904. до 1906. године боравила је чак трипут у затвору због својих политичких активности. У првим мјесецима Првог свјетског рата, сасвим поражена, размишљала је и о самоубиству. Док посматрам жену која гура колица у којима се мешкоље близанци, трудим се да замислим сасвим другачији живот Розе Луксембург: живот посвећен народу.

Да ли сваки пут када догура камен до врха брда Сизиф постигне малу побједу, пропраћену мало мањим поразом?

Са Карлом Либкнехтом, Кларом Цеткин и Францом Мехрингом, Роза оснива групу Интернационала (5. август 1914. године), од које 1. јануара 1916. године настаје Спартакистичка лига, која касније прераста у Комунистичку партију Њемачке. Потписујући се Спартак (гладијатор који је покушао да ослободи робове у Риму) и Јунијус (по Луцију Јунију Бруту, оснивачу Римске републике), илегално су објављивали текстове.

Због залагања за генерални штрајк, Роза је ухапшена 28. јуна 1916. године и осуђена на двије и по године затвора. И у затвору пише чланке, критикујући бољшевице у Русији, из којих се издваја најпознатија реченица ове политичарке: „Слобода је увијек и искључиво за оне који мисле другачије.“ Инсистирајући на политичкој слободи и социјалној једнакости, она се борила против диктатуре.

Социјалдемократски вођа Фридрих Еберт се јануара 1919. године трудио да поново створи капиталистичку Њемачку. Овај политички поступак није наишао на одобравање ни Розе ни Карла, па је подигнут устанак. Полиција, ангажована да угуши устанак, 15. јануара 1919. године у Берлину је ухватила и убила Розу Луксембург и Карла Либкнехта.

Роза Луксембург је узор многим људима, а посебно женама, широм свијета. Остаје запамћена по свом активизму, упорности, борбености, напретку који је изазвала на пољу радничких права и права жена, и по политичким ставовима који нису изгубили на актуелности ни данас, у двадесет и првом вијеку. Осим по њеним изванредним достигнућима и људској и политичкој храбрости, памтим је и по чворузи коју ми је плава табла са њеним именом оставила на челу. Случајност, или прст судбине?!

Ивана Даковић,
ЈУ Гимназија „Слободан Шкерковић“,
Подгорица

TRAGANJE ZA SMISLOM – VIKTOR EMIL FRANKL

Ako možeš da sačuvaš razum, kada ga oko tebe
svi gube i osuđuju te;
Ako sačuvaš povjerenje u sebe kada svi drugi
sumnjaju u tebe,
ali ne gubeći iz vida ni njihovu sumnju;
Ako možeš da čekaš, a da se ne zamoriš
čekajući,
ili da budeš žrtva laži, a da sam ne upadneš u laž,
i da ne izgledaš u očima svijeta suviše dobar,
ni tvoje riječi suviše mudre;
Ako možeš da sanjaš, a da tvoji snovi ne vladaju
tobom,
Ako možeš da misliš, a da ti tvoje misli ne
budu(sebi) cilj;
Ako možeš da pogledaš u oči pobjedi i porazu, i
da nepokolebljiv,
utjeraš i jedno i drugo u laž;
Ako možeš da podneseš da čuješ istinu koju si
rekao,
izopačenu od podlaca u zamku za budale;
Ako možeš da gledaš svoje životno djelo srušeno
u prah,
i da ponovo prilagneš na posao sa polomljenim
alatom;
Ako možeš da sabereš sve što imaš i jednim
zamahom staviš sve na kocku,
izgubiš i ponovo počneš da stičeš,
i nikad nijednom riječju, ne pominješ svoj gubitak,
Ako si u stanju da prisiliš svoje srce, živce, žile da
te služe još dugo,
iako su te već odavno izdali, i da tako istraješ u
mjestu,
kada u tebi nema ničeg više do volje, koja im
govori: „Istraj“.
Ako možeš da se pomiješaš sa gomilom i
sačuvaš svoju čast,
ili da opštiš sa kraljevima i da ostaneš skroman;
Ako najzad niko, ni prijatelj ni neprijatelj, ne može
da te uvrijedi,
Ako svi računaju na tebe, ali ne pretjerano;

Ako umiješ dobro da ispuniš svaku minutu svog
života
sa 60 skupocjenih sekundi,
tada je cijeli svijet tvoj, i sve što je u njemu, i što je
mnogo više,

BIĆEŠ ČOVJEK, SINE MOJ!

Radijard Kipling

Pitanje o smislu života proganja čovjeka hiljadama godina. I isto toliko se pokušava pronaći odgovor. Teško je objasniti naše prisustvo na ovoj planeti koja lebdi u prostranstvu zvanom svemir. Pitamo se šta je svemir, a šta planeta? I tako čovjek traga za logičnim objašnjenjima. Kroz traganje je pronašao neka objašnjenja koja je smatrao smislom života. Ali i dalje se pita da li je to bio pravi odgovor. Možda je najbolje stvoriti svoj vlastiti smisao pošto generalnog nema. Jer smisao je u razvoju smisla, svijesti; znači da idemo dalje, da radimo na sebi da bi preživjeli, da bi se bolje osjećali.

Smisao života je dati životu smisao. Onaj ko zna „zašto“ živjeti, moći će podnijeti gotovo svakojako „kako“ živjeti.

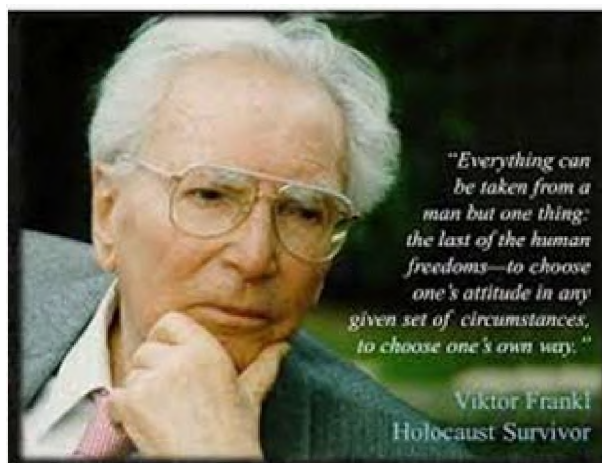
Preživjeli povratnik iz koncentracionog logora, Viktor Frankl je razvio teoriju odnosno psihološku školu na osnovu svog iskustva i potresnih svjedočenja preživjelih iz nacističkih fabrika smrti.

Viktor Frankl je na ovaj svijet, koji ga nije mazio, došao 26.marta 1905.u Leopoldštatu, Austrija. Radoznalog duha, kao četvorogodišnjak će pokazati interesovanje za ljude i njihove odnose, pa se čini da je već tada znao da će biti psihijatar. Posle sticanja diplome, lično će upoznati Sigmunda Frojda sa kojim je vršio intenzivnu korespodenciju, iako mu je Adler po idejama bio bliži. Tridesetih godina ređaće se uspjesi: stekao je doktorat u medicini, postaje asistent, a 1937. otvara privatnu praksu za neurologiju i psihijatriju. Postavljen i za šefa neurološkog odjeljenja bolnice Rotšild, gdje je mnoge Jevreje spasao eutanazije postavljajem lažnih dijagnoza.

Nečujni vapaj za smislom
Bog podsvjesti
Psihoterapija i egzistencijalizam
Psihoterapija i terapija
Autobiografija
Ljekar i duša

Nakaradna ideologija Trećeg Rajha će ubrzo presjeći njegovu uspješnu karijeru. Hitlerove trupe će aneksirati Austriju, a Frankl, iako je imao iseljeničku vizu za SAD, nemogavši da ostavi ostarjele roditelje, pušta da viza istekne i pomireno se prepušta vihoru mračnog usuda. Njegova sestra Stela će u posljednjem trenutku emigrirati u Australiju, i tako će uspjeti da se spasi strahota koje su zadesile i njenu porodicu i njen narod. Frankl je uhapšen 1942. godine, i zajedno sa roditeljima, suprugom i bratom, isporučen je u koncentracioni klogor u Terezinstadu. Otac je tu umro od gladi, a majka i brat su ubijeni u Aušvicu. Nije doživio da sa voljenom ženom proživi ni srećan ni dug zajednički život. Žena mu umire u Bergen – Belsenu pred kraj rata.

■ Frankl: Čovjeku se može uzeti sve osim slobode slobode da sam odluči kako će se ponašati u svakoj situaciji, ma kako ona bila bezizlazna- sloboda da sam odluči kojim će putem krenuti

„Mi koji smo bili u koncentracionom logoru, sjećamo se zatvorenika koji su tješili druge dajući im i poslednju mrvicu hljeba. Možda je takvih ljudi bilo malo, ali oni su čvrst dokaz da se čovjeku može oduzeti baš sve osim poslednje slobode - slobode da sam odluči kako će se ponašati u svakoj situaciji ma kako ona bila bezizlazna, sloboda da sam odluči kojim će putem krenuti.“

Franklova vjera da će jednoga dana živjeti sa najmilijima kao i misao o uspješnoj karijeri, održavala je njegovu nadu u najbeznađežnijoj situaciji u kojoj se ljudsko biće ikada našlo. Njega samog, u jednom trenutku očaja, izvukla je misao da nakon rata predaje u udobnoj dvorani, na temu „logoterapije“. U situaciji, u kojoj je patnja neizbježna prirodno je bilo dati joj smisao – to je individualna stvar. Kako reče Dostojevski: „Jednoga se bojim: da ne budem dostojan svojih patnji“, ali ako se patnja prihvati kao zadatak, ako u njoj pronađemo smisao, tada smo spašeni očaja.

Neko je pronašao smisao da opet vidi svoje voljene, neko da bude doktor, neko da dovrši knjigu, i dok su taj cilj jasno držali pred sobom bili su „sigurni“. Volja za smislom ima vrijednost opstanka, to je Frankl naučio u logorima. Po oslobođenju njegovog logora (gdje je

preživio i težak oblik groznice) i povratka u Beč, Frankl biva slomljen saznanjem o sudbini najbližih. Potpuno sam na svijetu, smogao je snage da nastavi dalje na neki natprirodan način izvlačenjem mnogih dalekosežnih i transformišućih zaključaka iz užasa koje je proživio. Rekonstruisao je neke svoje prekinute radove iz sjećanja, a za samo 9 dana izdiktirao je svoju ključnu knjigu "Čovjekova potraga za smislom" koja je do njegove smrti, prodana u devet miliona primjeraka.

Knjiga donosi potpuno i iskreno iskustvo iz koncentracionog logora. U situaciji potpune dehumanizacije čovjeka, Frankl daje odgovore na pitanja kako zadržati dostojanstvo, kako ostati zdrav i razuman, kako imati volju za životom? I u najgoroj situaciji čovjeku ostaje ona krajnja sloboda, a to je izbor smisla. Iskustvo iz logora je opisano iz ugla psihologije; ispričao je na koji način su logoraši razmišljali, kako su se nosili sa ekstremno teškom situacijom u kojoj su se našli, kako su se ponašali? Te ekstremne situacije, uprkos gladi, ne svode sve ljude na isti (životinjski) nivo, već suprotno- jasno razdvajaju razne vrste „ljudi“, i pokazuju kakav je neko iznutra. Statistički podatak da su šanse za preživljavanje logoraša manje od 1: 28, pokazuje da gubitak smisla kod logoraša praktično prouzrokuje smrt, dok su drugima planovi, okrenutost budućnosti i neki ciljevi kojima su stremili davali smisao, a tim i snagu da prežive. Čovjek je biće smisla, ne biće nagona niti biće moći. U svakom čovjeku postoji volja za smislom i ta volja nas suštinski određuje.

U ovoj knjizi, Frankl je promovisao, razvio svoju teoriju i terapiju koju je nazvao logoterapija (riječ izvedena od grčke riječi logos- riječ, duh, smisao). Čovjek je slobodan da pronade sopstveni smisao, „Smisao ne može biti dat, smisao se mora naći“. Ako se težnja ka smislu osujeti, nastaje neuroza besmisla - duhovna i egzistencijalna. Ljudi doživljavaju svoje živote kao prazne, besciljne, bez smisla. Besmisao je praznina, u kojoj se rađa dosada. U dosadi ljudi imaju vremena da rade šta god hoće, ali ne znaju šta bi sa sobom. Tako padaju u provalice uranjajući u pasivne zabave. Zbog odsustva smisla, javljaju se anksiozne neuroze. Hipohondar, na primjer, fokusira svoju anksioznost

na neku užasnu bolest, fobičar na neki objekat koji je u prošlosti prouzrokovao njegovu bojazan, agrofobičar vidi svoju anksioznost ka nečemu što dolazi iz spoljnog svijeta. Na putu do smisla života postoje tri faze:

1. Traganje za smislom života, zasnovan na sopstvenoj volji
2. Suočavanje sa smislom života, u kojem čovjek postaje svjestan svojih mogućnosti
3. Ostvarivanje smislenih ciljeva

Smisao za nekoga je da bude muzičar, za nekoga da meditira, za nekoga da ima zdravu porodicu, a u svemu tome treba zadržati samo ljudskost i ljubav prema sebi i svijetu oko nas. Možda je smisao života ljubav, ne strast, jer nas strast tjera da se razmnožavamo, a ljubav da živimo normalno. Svakom živom biću je teško bez ljubavi, a možda je i nemoguće bez nje živjeti.

Kao kuriozitet je ostalo zapisano da je svoje terapijske seanse započinjao pitanjem "Zašto se nijeste ubili"? Odgovori pacijenata su mu pružili dalje smjernice u postupku liječenja i pomagali da u njemu sazri individualistička slika osobe na čijem oporavku radi. To je bila građa za njegovu psihoterapiju, koju je tkao od tih niti slomljenih života. Kao rezultat ovoga je nastala i Franklova verzija egzistencijalne analize.

Budući da je čovjek uvijek u potrazi za smislom, ova dirljiva i potresna knjiga i danas je jednako aktuelna kao u vrijeme svoga nastanka.

Jednom prilikom, na kliniku Viktora Frankla je došla žena, majka dvojice dječaka, od kojih je jedan bio u kolicima zbog paralize, a drugi je iznenada umro u 11-oj godini. Posle njegove smrti, majka je ostala sama sa drugim dječakom. Pobunila se protiv sudbine. Ali kada je pokušala samoubistvo, spriječio je sin „bogalj“- on je volio da živi. Za njega je život imao smisla. Za majku nije. Kako je mogla ponovo otkriti smisao života. Tada Frankl stupa na scenu. Pita je pacijentkinju koja je, činilo se, imala ispunjen život koliko ima godina. Odgovorila je: „Trideset“. Nastavio je: " Zamislite da imate 80 godina i da ležite na samrtnoj postelji, bacite pogled na svoj prošli život". „Udala sam se za milionera, živjela sam divnim životom, baš

sam živjela, nijesam imala djece, ali sada kada pogledam unazad , u svemu tome ne mogu da vidim nikakav smisao“. Kada je isto pitanje postavio drugoj ženi, majci koja je pokušala samoubistvo, rekla je:“ Udala sam se, željela sam da imam djecu, želja mi se ispunila. Jedan dječak je umro, drugog dječaka zbog bolesti bi odveli u neki centar, ali sam to spriječila, učinila sam sve da bude dobar čovjek, pomogla sam da prebrodi mnoge teškoće.“ Briznula je u plači i dodala: “ Kada se osvrnem na svoj protekli život, moram reći da mi je život bio ispunjen, imao je smisao.“

Viktor Frankl, profesor neurologije i psihijatrije na Bečkom univerzitetu i cijenjeni profesor logoterapije, ponovo je našao ljubav svog života. Oženio se i dobio ćerku. Bio je planinar, a u 67 godini je dobio pilotsku licencu. Njegova teorija - logoterapija, proslavila ga je kao osnivača „treće bečke psihoterapeutske škole“ (posle Frojdove psihoanalize i Adlerove individualne psihoanalize). Napisao je 39 knjiga koje su prevedene na mnoge jezike, održao bezbroj predavanja na svim kontinentima, primio je mnogo nagrada i počasnih doktorata za svoj rad. Bio je nominovan za Nobelovu nagradu.

Lj.V.

DR ALBERT VAJS, PRAVNIK, PROFESOR

Pravnik, profesor univerziteta, predsjednik SJOJ (Zemun, 3.oktobar 1905. – Beograd, 4.april 1964.godine).

Otac Herman, trgovac i predsjednik Jevrejske opštine u Zemunu, majka Mari, rođena Rot.

Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Zemunu. Uporedo je studirao filozofiju, ekonomiju i pravo u Berlinu, Parizu, Beogradu i Zagrebu. Diplomirao je na Pravnom fakultetu u Zagrebu 1928. godine, a sljedeće godine je i doktorirao. Kao sudski i advokatski pripravnik praktična znanja je sticao u Novom Bečeju i Zrenjaninu. Nakon položenog advokatskog ispita počeo je da se bavi advokaturom u Beogradu, prvo kao partner u advokatskoj kancelariji, a ubrzo i kao njen vlasnik.

■ Albert Vajs

Za vrijeme studija u Zagrebu bio je aktivan u kulturnim i socijalnim organizacijama jevrejske omladine: Jevrejskom akademskom društvu Judeja, Jevrejskom akademskom potpomom društvu i Savezu jevrejskih omladinskih udruženja. Objavljivao je pjesme u jevrejskim omladinskim časopisima Gideon i Hanoar. Za potpredsjednika Jevrejske aškenske opštine u Beogradu izabran je 1938.godine. Nešto kasnije, izabran je za člana Izvršnog odbora Saveza jevrejskih vjeroispovjednih opština Jugoslavije i člana Saveza cionista Jugoslavije. U vrijeme Aprilskog rata, mobilisan je kao rezervni oficir, a nakon kapitulacije odveden je u zarobljeništvo u Njemačku. Tokom rata bio je zatočen u zarobljeničkim logorima: Ofenburg, Nürnberg-Oflog XIIIb, Osnabrik-Oflog VIc, Štrasburg i Barkenbrige. U Osnabriku je, u drugoj polovini 1943, osnovan Logorski univerzitet na kome je Vajs držao predavanja iz opšte istorije. Iste jeseni formirao je i antifašističko vijeće. Vajs je bio član Izvršnog odbora i Sekretarijata Izvršnog odbora Vijeća. U istom logoru bio je glavni urednik ilegalnog lista Tridesetsedmica. Nakon premještaja u logor Barkenbridge uređivao je list 12.čas sa Jakovljevićem i sa Karaoglanovićem. U Holokaustu je izgubio majku, suprugu, sina jedinca i više članova šire porodice.

Nakon povratka u zemlju radio je u Državnoj komisiji za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih

pomagača (1945-1948). Bio je rukovodilac operativnih, stručnih i istraživačkih poslova i učesnik u redakciji publikacija Komisije. Učestvovao je u pripremi i obradi jugoslovenskog optužnog i dokaznog materijala za suđenje u Nirnbergu i drugim procesima protiv ratnih zločinaca u zemlji i inostranstvu gdje je proveo godinu dana. Radeći na tim poslovima pripremio je veliki broj studija i elaborata i postao vodeći stručnjak za međunarodno krivično pravo u zemlji. Učestvovao je u pripremi nacrtu propisa o krivičnim djelima protiv čovječnosti i međunarodnog prava za izradu Krivičnog zakonika 1951.godine. Tokom 1955. godine bio je stručni savjetnik pri Jugoslovenskoj ambasadi u Vašingtonu u postupku za uzručenje ratnog zločinca Andrije Artukovića. Bio je saradnik više stručnih grupa i komisija pri Državnom sekretarijatu za inostrane poslove. Učestvovao je u pripremi materijala koje je Jugoslavija poslala na suđenje ratnom zločincu Adolfu Ajhmanu, koga je Vajs saslušao u toku sudskog postupka. Posle napada na Jugoslovensko predstavništvo u SR Njemačkoj 1962.godine Vajs je saradivao na prikupljanju materijala za optužnicu.

Od 1947.godine angažovan je kao honorarni nastavnik na Pravnom fakultetu u Beogradu. Postao je docent na predmetu Opšta istorija države i prava 1953.godine, vanredni profesor 1955.godine, a redovni 1961.godine. Jedan je od osnivača Instituta za pravnu istoriju na Pravnom fakultetu u Beogradu i pisac njegovog prvog statuta. Predavao je Međunarodno pravo na Višoj školi Ministarstva unutrašnjih poslova FNRJ u periodu 1950-1953. godine, kao i na Višoj upravnoj školi za unutrašnje poslove školske 1957/58.godine. Na Visokoj školi političkih nauka u Beogradu bio je stalni honorarni nastavnik za predmet Razvitak civilizacije školske 1960/61.godine. Ciklus predavanja iz istorije prava držao je na Pravnom fakultetu u Sarajevu 1956/57. godine. Na Filozofskom fakultetu u Beogradu, na poziv Odjeljenja za istoriju, održao je predavanja:

- O jevrejskoj istoriji od buržoaskih revolucija do savremenog trenutka,
- O Ajhmanovom procesu,
- O Holokaustu (1959-1961).

Rukovodio je Sekcijom za međunarodno pravo od 1948. do 1952.godine, a od 1960.godine bio je viši naučni saradnik na Odsjeku za opštu istoriju 20. vijeka, koji je osnovan u okviru Instituta društvenih

nauka. Kao šef i član delegacija, učestvovao je na više međunarodnih skupova: Međunarodno krivično pravo (Nimberg 1946, Brisel 1947), Kongres demokratskih pravnika (Brisel 1947), Međunarodni komitet za Aušvic (Frankfurt 1957), Svjetska federacija bivših boraca (Bad Godesberg 1960).

Bio je član: Savjeta za zakonodavna pitanja pri Savjetu za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti Vlade FNRJ (1951), Komisije za proučavanje međunarodno-pravnih obilježja NOB (1954-1955), Komisije za prikupljanje i objavljivanje međunarodno-pravnih akata Jugoslavije u periodu 1918-1941, Udruženja pravnika i SUBNOR-a. Po povratku iz zarobljeništva povjereno mu je da sa saradnicima obnovi rad Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, čiji je potpredsjednik bio od 1945. do 1948.godine, a predsjednik od 1948.godine pa do smrti. Zahvaljujući njegovom naporu i autoritetu u tom periodu pokrenuti su Jevrejski pregled (1950) i Jevrejski almanah (1954), osnovan je Jevrejski istorijski institut i započeto je prikupljanje arhivske građe, objavljene su publikacije Zločini fašističkih okupatora i njihovih pomoćnika protiv Jevreja u Jugoslaviji (1952) i Dubnovljeva Kratka istorija jevrejskog naroda (1962). Posebno se starao o vezama sa svjetskim jevrejskim organizacijama (World Jewish Congress, American Joint Distribution Committee, Conference on Jewish Material Claims against Germany, Standing Conference of European Jewish Community Services) i sa jevrejskim organizacijama iz Jugoslavije u inostranstvu. Bio je član Izvršnog odbora Svjetskog jevrejskog kongresa, a kao delegat Jugoslovenskog saveza učestvovao je na evropskoj konferenciji Svjetskog jevrejskog kongresa u Parizu 1945.godine.

Savez je u znak zahvalnosti Vajsu podigao spomenik na Jevrejskom groblju u Beogradu. U Izraelu u kibucu Gat zasađena je šuma, a njegovo ime nose Dječije zabavište Jevrejske opštine Beograd i Jevrejski dom u Skoplju.

Objavljivao je radove iz sljedećih oblasti:

- Opšta istorija (pravna, politička i kulturna),
- Međunarodno krivično pravo s akcentom na problemu ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti tokom Drugog svjetskog rata, prava čovjeka, istorija Jevreja i njihov položaj u socijalističkoj Jugoslaviji.

Jevrejska kultura, tradicija i istorija

ISTORIJA JEVREJA

Svima koji žele da se u glavnim crtama upoznajaju sa istorijom Jevreja

Jevreji su semitska narodna i vjerska zajednica rasuta po cijelom svijetu. Prema jevrejskoj tradiciji, njihovo porijeklo se prati od biblijskih patrijarha kao što su Avram, Isak i Jakov i biblijskih matrijarha Sare, Rebeke, Leje i Rahele, koji su živjeli u Hananu oko 18. vijeka p.n.e.

Prema predanju, Jakov i njegova porodica su otišli u Stari Egipat, pošto ih je tamo sam faraon pozvao da žive sa Josifom, u zemlji Gosen. Potomci patrijarha su kasnije pretvoreni u roblje sve do Egzodusa koji je vodio Mojsije, što se obično datira u 13. vijeku p.n.e.

PRAOTAC AVRAM I PATRIJARSI U KANAANU

Prije četiri hiljade godina u zemljama Azije i Afrike koje leže na istočnim obalama Sredozemnog mora živjeli su veliki narodi. Tu su stvorene dvije moćne države: Vavilonija i Egipat, a između njih prostirale su se manje zemlje, Aram (Sirija) i Kanaan (Palestina) u kojima su živjeli Feničani i drugi narodi. Druga manja plemena ili grupe porodica koje nijesu imale svoje teritorije seljakale su se sa svojim stadima od jedne zemlje do druge (nomadi). Među ovim plemenima nalazili su se i „Ivrim“ ili „Hebreji“ koji su lutali između Vavilonije i Egipta pod vođstvom svoga starješine Avrama (Avraam). Avram (Avraam Haivri) je postao prvi praotac naroda Ivrim koji je kasnije nazvan jevrejskim narodom. Čak i danas Avrama nazivaju „Avraam Avinu“, što u prevodu znači Avram naš praotac.

Mapa Kanaana- Hanana

Porijeklo Avramovog plemena je iz Vavilonije, iz drevnog grada Ura (u Halideji). Ovo nomadsko pleme je jedno vrijeme živjelo u Aram Naharaimu u Mesopotamiji, između rijeka Tigra i Eufrata. Nešto kasnije, Avram i njegova porodica se odvajaju od aramejskog naroda i doseljava u Kanaan. Avram je vjerovao, kako nam Jevrejski sveti spisi govore da postoji samo jedan Bog koji je stvorio sunce, mjesec i ostalo, dok su druga plemena obožavala slike sunca, mjeseca i drugih prirodnih sila. Predanje kazuje da se Bog pojavio i rekao Avramu: „Idi iz zemlje svoje i od roda svojega u zemlju koju ću ti ja pokazati! I učiniću od tebe veliki narod koji će biti blagosloven među narodima svijeta.“

Avram je prošao cijeli Kanaan dok nije došao u Egipat. Pošto je kralj Egipta htio da mu otme ženu Saru Avram je sa svojim napustio zemlju, nastanivši se na jugu Kanaana blizu grada Hebrona. Kao svi nomadi i oni su živjeli pod šatorima i bavili se stočarstvom. Imao je dvoje djece od svoje dvije žene, od Sare – sina Isaka, od sluškinje Hagare koja je bila Egipćanka – sina Išmaila. Kako žene nijesu živjele u slozi Avram je Hagaru i Išmaila poslao u pustinju. Tu je Išmail odrastao i postao pustinjač. Njegovi potomci su Arapi, pustinjački nomadi. Isak je ostao jedini Avramov nasljednik. Oženio se Rebekom, svojom rođakom iz Arama, a život je posle smrti svojih roditelja nastavio u južnom Kanaanu gdje se bavio zemljoradnjom i stočarstvom.

■ Agara i Ismail u pustinji

Isak je imao dva sina, Esava i Jakova. Jakov je bio miran mladić, nasuprot Esavu koji je bio prijek i volio da tumara poljima i šumama i da lovi životinje i ptice. Rebeka, njihova majka mnogo više je voljela mirmog i povučenog Jakova nego žestokog Esava, te je zato i željela da glava porodice postane Jakov, a za to mu je bio potreban očevo blagoslov. Isak, koji je već bio slijep, zamolio je jednom prilikom Esava da mu donese iz lova meso za jelo i obećao mu svoj blagoslov. Esav je rado pošao u lov da udovolji očevoj želji, ali je Rebeka koja je saznala za Isakovu želju nagovorila Jakova da on umjesto svoga brata ponese ocu kozje meso, koje je ona sama skuvala i da na taj način primi blagoslov umjesto Esava. Misleći da je Esav, Isak je blagoslovio Jakova i imenovao ga budućim starješinom plemena. Posle toga je stigao i Esav sa svojim poklonom, ali je već bilo kasno. Isak je ipak i njega blagoslovio da bi bio moćan i bogat iako podređen Jakovu. Esav je bio ljut i htio je da ubije svoga brata zato što mu je preotelo očev blagoslov, pa Rebeka odmah šalje Jakova u Aram kod svoga brata Labana, koji je imao polja i stada ovaca u blizini grada Harana.

Po dolasku u Aram Jakov je sreo lijepu Rahelu, mlađu kćerku Labanovu i odmah se zaljubio u nju. Jakov je zatražio Rahelu od Labana rekavši mu da će za uzvrat raditi na poljima sedam godina. Laban je pristao i Jakov je sa radošću ispunio svoje

■ Rembrantova slika koja prikazuje Avrama kada je htio da žrtvuje svog sina

obećanje, ali Laban je prevario svog sestrića, umjesto Rahele dao mu je Leju, stariju kćerku. Na Jakovov prigovor Laban je objasnio da je običaj njegovog naroda da se prvo starija sestra udaje. Jakov je morao da služi još sedam godina za Rahelu, te je tako stekao dvije žene. Sa Lejom, Jakov je imao šest sinova i jednu kćer. Sinovi su mu bili: Ruben, Simon, Levi, Juda, Isahar i Zebulon, a ćerka se zvala Dina. Rahela mu je rodila samo dva sina, Josefa i Benjamina. Osim ove djece Jakov je i sa svojim sluškinjama imao četiri sina: Dan, Naftali, Gad i Ašer. Kasnije su ovih dvanaest Jakovljevih sinova imali svoje porodice koje su postepeno izrasle u dvanaest plemena (švatim) ili grupa porodica koje su zajedno stvorile narod Izraela.

Ime Izrael potiče od drugog imena Jakovljeva. Njegova djeca i naraštaji posle njih nazvali su se Sinovi Izraela (Bne Jisrael), a staro ime naroda „Ivrim“ promijenilo se u Izrael.

Kada je Jakov sa svojom porodicom napustio Aram i vratio se u Kanaan sreo je Esava. Dva brata su se pomirila i Jakov se nastanio u centralnom Kanaanu blizu gradova Šehem i Bet-El, dok je Esav sa svojom porodicom krenuo na jug, u Arabijsku pustinju gdje su njegovi potomci obrazovali narod Edoma. Pošto je Jakov više od svoje ostale djece volio namladeg Josefa, sina voljene i rano preminule Rahele, braća su iskoristila priliku kada je pošao u

polje gdje su oni čuvali stada da ga zgrabe i bace u duboku jamu. Zaslijepjeni ljubomorom otišli su prepuštajući ga sudbini. Prolazivši kraj jame, grupa Arapa ga je izvukla i povela u Egipat gdje su ga prodali kao roba.

Jozef je u Egiptu bio najprije rob, pa zapovjednik faraonove garde, a jednom je bio bačen i u tamnicu. Tamo je otkrivena njegova naročita sposobnost da tumači snove i proriče sudbinu. Za ovaj njegov poseban dar saznao je i faraon pa je pozvao Josefa da se pokaže na djelu. Faraon je usnio dva sna koje nijedan vrač nije mogao da protumači. Pošto je Josef uspješno protumačio faraonove snove i uz to mu dao dobar savjet vezan za naredne oskudne godine pušten je iz tamnice i imenovan za guvernera. Josef je nagomilao velike zalihe hrane u kraljevskim žitnicama, pa su narodi iz drugih zemalja dolazili u Egipat da nabave namirnice.

■ Žrtvovanje Isaka-djelo Karavađa

U to doba vladala je glad i u zemlji Kanaan pa Jakov posla svoje sinove u Egipat da nabave žito. Tako oni dođoše do guvernera ne znajući da je on njihov izgubljeni brat. Josef ih odmah prepozna i pošto ih najprije zastraši, ubzo im kaza da je on njihov brat i posla ih kući da dovedu njihovog starog oca da bi svi zajedno živjeli. Jakov, čuvši da je Josef živ nastani se sa cijelom porodicom u oblasti Gošen, u Egiptu

gdje su i dalje čuvali stada kao što su to činili u Kanaanu.

U sljedećem broju: Sinovi Izraela u Egiptu – Ropstvo i oslobađanje

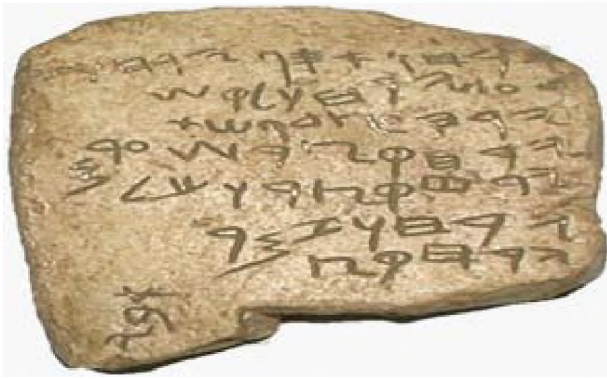
Kratka istorija jevrejskog naroda- Simon Dubnov

PISMO i JEZIK

Hebrejski alfabet (prva dva slova alef i bet) je pismo od 22 slova kojim se piše hebrejski jezik. Široko je rasprostranjen i među jevrejskom dijasporom tako da se još nekoliko jezika, kao što su jidiš i ladino ili judeo-arapski piše ovim pismom. Piše se sa desna na lijevo. Ne postoji razlika između tzv. malih i velikih slova, već samo nekoliko slova ima drugačiji oblik kada se piše na kraju riječi. U pisanju se samoglasnici uglavnom ne pišu. Da bi se pravilno označavali samoglasnici nastao je veći broj sistema dijakritičkih znakova. Jedan od ovih, zvani Tiberijski sistem je vremenom postao dominantan.

Aron ben Mozes ben Ašer i njegova porodica kroz više generacija se smatraju zaslužnim za nastanak i usavršavanje ovog sistema. Ove oznake se koriste za posebne namjene kao što su biblijski tekstovi, poezija ili za učenje hebrejskog jezika. U Tiberijskom sistemu postoji i određeni broj znakova za pojenje koji označavaju kako treba pojeti određene citate, kao i određeni broj krunica koje se koriste samo u svicima Tore. Hebrejska slova se mogu koristiti i kao brojevi (najčešće u Kabali), ali su u svakodnevnoj upotrebi arapski brojevi.

Starojevrejsko pismo nije identično sa današnjim. Ono vodi porijeklo od mesopotamskog klinastog pisma. Najstariji izvori pisani starojevrejskim pismom potiču iz perioda između XI i X vjeka p.n.e. Savremeno pismo kojim se piše hebrejski jezik je nastalo u trećem vijeku p.n.e. iz aramejskog, koji su koristili Jevreji još od VI vijeka p.n.e. Prije toga koristili su pismo koje je u IX vijeku p.n.e. nastalo iz feničanskog. U vjerskim spisima Samarićani još uvijek koriste varijantu ovog starog pisma. Najstariji natpis pronađen na starojevrejskom pismu je tzv. Gezerov kalendar.

■ Gezerov kalendar

Hebrejski jezik (ivrit) je semitski jezik kojim govori oko 6 miliona ljudi, uglavnom u Izraelu gdje je službeni jezik. Stvaranjem države Izrael 1948. godine dolazi do uskrsnuća hebrejskog jezika. Danas pod hebrejskim jezikom ili ivritom podrazumijevamo onaj koji je nastao radom jevrejskih lingvisti, koji su nastojali da ponovo uvedu u život starojevrejske i aramejske riječi gdje god je moguće, čuvajući stare forme u gramatičkom i sintaktičkom pogledu, uvodeći nove forme i nove riječi samo kada je to bilo neizbježno. Izgovor ivrita je sefardski izgovor starojevrejskog pisma.

Tokom istorije Jevreji su uglavnom bili progonjeni, pa su morali živjeti svojim sopstvenim životom, odnosno prilagođavati se uslovima života koji se odvijao oko njih. Ovaj proces prilagođavanja se odrazio na jezik. Rasuti po mnogim zemljama nijesu mogli sačuvati sopstveni jezik. Prihvatili su jezik sredine, ali su u njega unosili mnoge riječi iz hebrejskog jezika, jezika svojih molitvi, vjerskih običaja, škola i književnosti. Tako su nastala dva glavna jezika raseljenih Jevreja, njemačko-jevrejski ili jidiš i špansko-jevrejski ili ladino.

Sljedeća slova čine alfabet:

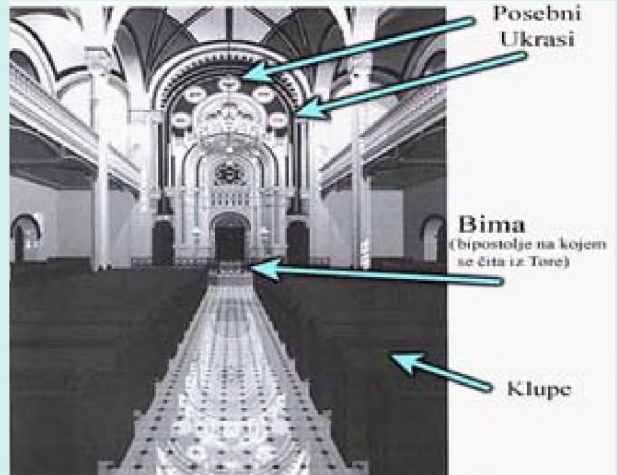
מם נן ס ע פף צץ קר ש ת
א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל

Slova koja su rastavljena sa oznakom / predstavljaju isto slovo, s tim što je desni znak za pisanje na početku i unutar riječi, a lijevi za pisanje tog slova na kraju riječi.

Lj.V.

JEVREJSKI SIMBOLI I PREDMETI

Menora, sedmorokraki svijećnjak i Davidova zvijezda su najpoznatiji jevrejski simboli. Oni su danas simboli moderne jevrejske države - menora je grb, a šestokraka Davidova zvijezda je prihvaćena kao simbol zastave države Izrael.

Bima je postolje na kojem se u sinagogi čita Tora. Bima se nalazi u prednjem dijelu sinagoge, iako se prema tradiciji ono nalazi u središtu sinagoge.

Talit je molitveni šal od bijelog platna sa crnim prugama i resama (cicit). Talit se nosi za vrijeme jutarnje molitve, na Šabat i na druge praznike.

Sidur je jevrejski molitvenik. Sve se molitve nalaze u siduru. Jevrejski molitvenik predstavlja jedinstvo Jevreja u cijelom svijetu koji su 2000 godina bili rasuti po Evropi, Americi, Africi i Aziji. Svi Jevreji su se molili i još uvijek se mole iz istog molitvenika-sidura.

Magen David- Davidov štit-zvijezda je simbol jevrejskog identiteta. Mnoge sinagoge imaju ovaj simbol na prednjem dijelu čime se označava da je zgrada jevrejsko svetište. Danas je Davidov štit simbol Izraela i nalazi se na državnoj zastavi.

Aron hakodeš - Sveta arka, ormar u kojem se u sinagogi čuvaju svici Tore. Ona je najsvetiji dio svake sinagoge i tradicionalno je postavljena na istočnom zidu, tj. okrenuta prema Jerusalimu gdje je nekada stajao Sveti hram. Stajanje dok su vrata Aron hakodeša otvorena i dok su svicu Tore otkriveni javnosti smatra se činom poštovanja.

Mezusa je svitak pergamenta koji sadrži tri isječka iz Svete knjige od kojih je jedan molitva Shema Yisrael (Slušaj Izraele). Pergament se nalazi u torbici i pričvršćen je za desni dovratnik na ulazu. Običaj je dodirnuti prstima desne ruke mezuzu nakon ulaska i prije izlaska iz prostorije.

Menora - jedan od najstarijih simbola jevrejske vjere. To je sedmokraki svijećnjak koji se koristio u Svetom hramu u Jerusalimu. Knjiga Exodus sadrži tačna uputstva za izradu menore koja se izrađuje od čistog zlata. Gospod je pokazao Mojsiju „protip“ menore kada mu je predao Toru na Sinaju. Iz stalka se izvijalo prema gore šest grana, po tri sa svake strane, čineću sedam grana ukupno.

Hanukija poseban svijećnjak, upotrebljava se na Hanuku. Ima devet krakova (osam i jedan takozvani „šamaš“).

Rimljani su 70 .godine prije Hrista uništili Sveti hram, a pobjedu su slavili sa minorom u rukama. Ovaj prizor je izrezbaren na poznatim Titusovim vratima u Rimu.

Pjevač (Hazan) vodi molitvu. Rabin je vjerski autoritet, učitelj i duhovni savjetnik u zajednici. Rabin mora biti stručnjak za Jevrejski zakon koji je opsežan.

Rabin je ovlašćen i da postavlja pravila za pitanja o Halakhi (Jevrejski zakon) koji mu postavljaju članovi zajednice.

JEVREJSKA KUHINJA

Sastavni dio kulture svakog naroda, pa i jevrejskog jesu običaji vezani za hranu, način čuvanja, pripremu, konzumiranje, kombinovanje namirnica... Jevrejska kuhinja je proizvod vjekovne tradicije, koja je duboko utemeljena u religiji. Po “Tori”, koja je najsvetija i najvažnija knjiga Jevreja, hrana mora da bude **košer**. Sama riječ znači “čisto”, “podesno”, “odgovarajuće”, “pripremljeno”- za ishranu. Postoje tri vrste košer hrane - **neutralna, mesna i mliječna**.

- Neutralna uključuje povrće, voće, žitarice,
- Mliječna uključuje sve proizvode od mlijeka košer životinja, zaklane na ritualni način –šehita,
- Mesna uključuje meso određenih životinja i ptica zaklanih i očišćenih na određeni način.
- **Dozvoljeno** je miješanje neutralne hrane i sa mesnom i sa mliječnom,
- **Zabranjeno** je miješanje mesnih i mliječnih proizvoda. Osnova ove zabrane nalazi se u Tori, koja kaže: Ne kuvati jagnje u majčinom mlijeku.

Košer životinje su uvijek sisari i biljojedi, preživari. Košer životinje su sisari krava, koza i ovca. Svinjsko meso je zabranjeno, kao nečisto, jer su svinje svaštojedi(omnivari).

Od ptica jedu se samo one koje nemaju u funkciji zadnji prst sa kandžom, kojim se grabi plijen. To su pile, čuretina, patka i guska.

Što se tiče riba, mogu se jesti samo one koje imaju peraja i ljuske. Školjkari (poput jastoga i raka), mekušaci i školjke nisu košer jer nemaju ljuske, a u prošlosti su širili tifus i uzrok su urtikarije.

Osim što mora biti od košer životinje, da bi meso bilo košer, životinja ili ptica mora biti zaklana onako kako to zapovijeda Tora (Šehita) - brzim postupkom, reže se karotida pa životinja istoga trena bezbolno umire. Nakon detaljnog pregledanja, radi eventualnog pronalaženja nekih dokaza o fiziološkim manama životinje, uklanjaju se vene i masnoća, odnosno stražnji dio životinje jednostavno se uklanja i prodaje kao

ne-košer meso. Zatim se cijela površina mesa prekriva sa grubom soli i ostavlja pod nagibom da krv isteče. I na kraju se meso dobro ispere.

Pored toga što poštovanje "Tore" nalaže upotrebu košer hrane, postoje i drugi razlozi koji opravdavaju korist od ovakvog načina ishrane. Prije svega, zahvaljujući posebnoj kontroli ovakva hrana se smatra zdravom i čistom. Dalje, tu je uticaj na duhovnost, jer "Tora" podučava da se uzimanjem ne-košer hrane smanjuje sposobnost duše da prima duhovnu energiju. Takođe, doprinosi ličnom razvoju i disciplini, uopšte. Ima i moralnu poruku: ne smijemo biti okrutni – čak ni prema životinjama. I na kraju stoji i tradicija: Jedan od ključnih preduslova da jevrejski dom zaista bude "jevrejski" je poštovanje pravila košer ishrane.

Dvije su osnovne podjele jevrejske kuhinje na **sefardsku** i **aškenasku**, uslovljene klimatskim uslovima i geografskim područjem iz kojeg potiču **Sefardi** odnosno **Aškenazi**.

Sefardska kuhinja je nastala u Španiji i Portugaliji. Ona je mediteranska, sa puno ribe, povrća kao što su paradaiz, tikvice, bundeve, patlidžan, spanać, krastavci. Karakteristična jela su „zapećci“. To su jela koja se brzo pripreme od mesa, povrća ili sa tijestom i sirom, i zapeku u rerni. Kao masnoća upotrebljava se uglavnom maslinovo ulje, jela su laka, začinjavaju se limunom i jogurtom. Nazivi jela su na španskom odnosno na ladino jeziku. Nakon progona iz Španije, u petnaestom vijeku, Jevreji su se nastanili po Mediteranu, na Balkanu i na području Otomanske imperije, tako da ima dosta uticaja ovih područja na sefardsku kuhinju, a naročito orijentalnog (musaka, burek, lokum, baklava, halva).

Aškenaska kuhinja je karakteristična za Istočnu i Srednju Evropu. To su područja koja su Jevreji naselili bježeći od progona na Zapadu, tokom srednjeg vijeka i kasnije. Za aškenasku kuhinju, koja nastaje u hladnijim i surovijim životnim uslovima, karakteristična su jela sa dosta krompira, cvekla, šargarepe, jela od pasulja i ječma i dosta tjestina u svim oblicima. Od mesa govede, gušćije. Mnogo se koristi kiseli kupus, od kojeg se prave sarme "holiške". Poznato je jelo od pasulja "šolet". Tu su i guste čorbe i paprikaši.

Postoji i još jedna vrsta jevrejske kuhinje koja se naziva **Izraelskom**. To su ustvari arapska jela, sa dodatkom uticaja koji su sa sobom donijeli doseljenici iz raznih područja.

Falafel i humus su danas postali sinonim za Izraelsku kuhinju. Jedno od glavnih jela, za koje se smatra da je upravo nastalo na tim prostorima jeste ptitim, ili kako se još naziva - izraelski kuskus. Nastao je u početku stvaranja izraelske države, kada se javila potreba da se proizvodi zamjenska hrana na bazi pšenice, koja će nadomjestiti nestašicu pirinča, te se krenulo u široku proizvodnju ptitima.

Falafel je jelo koje se smatra nacionalnim izraelskim specijalitetom. Pržene loptice falafela se najčešće prave od pasulja ili leblebija, sa dodacima peršuna, korijandera, bijelog luka, ostataka hleba, soli, bibera i kima. Može da se dodaju takođe žito i mirođija. Gotovi falafel se obično služi u pita hlebu sa tehinijem, sosom od susama, humusom, kao i raznolikim povrćem. U zapadnim zemljama, falafel se često nudi kao idealna vegetarijanska alternativa za roštilj.

Pečene leblebije, u kombinaciji sa mljevenim susamom, limunovim sokom, maslinovim uljem i kombinacijom tradicionalnih začina predstavlja **humus**, najpoznatiji umak, koji se najčešće jede sa pita hlebom.

Salata je najčešće neizostani dio obroka i u izraelskoj kuhinji, a kao najpoznatija, javlja se tehini salata. Sastoji se od paradajza, krastavaca, bijelog luka, tehini sosa, limunovog soka, maslinovog ulja i kombinacije začina.

Što se tiče mesa, najčešće se koristi meso sa roštilja.

Od začina, obilato se koristi kamun, a to je ustvari mješavina više začina.

Evo i nekoliko recepata za popularna jela jevrejske kuhinje:

ŠOLET

1/2 kg masne gušćetine
 1 kašika gušćije masti
 200 gr dimljene gušćetine
 500 gr tetovca
 glavica crnog luka
 2 čena bijelog luka
 1 kašika brašna
 2 kašičice aleve paprike
 so

Pasulj prethodnog dana potopite u vodu da odstoji. Sjutradan odlijte vodu i pasulj stavite u veću šerpu sa debelim dnom zajedno sa isitnjenim bijelim i crnim lukom, alevom paprikom, brašnom i solju. Polako nalivajte hladnu vodu uz neprestano miješanje da se brašno i aleva paprika ne zgrudvaju. Dodajte preostale sastojke i vode toliko da bude dva prsta iznad pasulja. Čvrsto poklopite i kuvajte na laganoj vatri pola sata, a potom ga dopecite u rerni. Šolet ne smije da bude ni suviše čorbast ni suviše čvrst.

LATKES

1 šolja instant pirea umućenog sa vodom
 50 gr margarina
 1/2 šolje brašna
 2 jajeta
 1/2 kašičice soli
 1 kašičica sušenog luka
 biber po ukusu

Uključite rernu na 200 stepeni. A sve sastojke dobro umutite, pa masom napunite špic za ukrašavanje torti i kroz najveći otvor istiskujte krokete na podmazan pleh. Pecite na temperaturi od 180 stepeni.

KREPLAH

Za tijesto: 2 šolje brašna, pola kašike soli, 3 kašike ulja, 2 žumanca, pola šolje vode, jedna i po kašičica praška za pecivo. Za fil: 1 glavica isjeckanog luka, 2 kašike ulja, 1 šolja isjeckanog kuvanog mesa, 1 kašika soli, četvrt kašike bibera, 1 jaje, 1 kašika

maces brašna (umjesto brašna mogu se upotrebiti prezle) Napraviti tijesto od datih sastojaka i razvaljati ga na dasci posutoj brašnom. Tijesto isjeći na manje kocke ili krugove. Za fil ispržiti luk na ulju, dodati isjeckano meso i pržiti pet minuta - da postane braon. Ukloniti sa vatre i ohladiti. Dodati so, biber, jaje, maces brašno i dobro izmješati. Napuniti sredinu kockica testa i presaviti formirajuću trouglove ili lopte ili zalijepiti tijesto po obodu. Staviti veći lonac vode da se kuva, malo je posoliti. Kada voda provri staviti kreplah da se kuvaju. Kuvati ih oko 20 minuta dok ne isplivaju na površinu vode. Kada su gotove stavljati ih u supu. Mogu se servirati i kao posebno jelo; u tom slučaju, umjesto da se kuvaju mogu da se prže na ulju dok ne postanu braon i sa jedne i sa druge strane.

GEFILTE FIŠ

šaran od 2 kg
za nadev:
2 veće glavice crnog luka
3 kašičice soli
1/2 kašičice bibera
3 kašike prezli
2 veće kriške hleba
2 jaja
1 tvrdo kuvano jaje
100 gr mljevenog badema
(oraha ili lješnika)
za bujon:
6 šolja vode
3 šargarepe
2 glavice crnog luka
manji celer
veza peršuna
list lovora
2 kašičice soli
1/2 kašičice bibera
1/2 kašičice šećera

Šarana očistite od krljušti, odstranite mu škrge i glavu, odvadite utrobu. Tada lagano tankim veoma oštrim nožem zarezite kožu kod repa i sa trbušne strane pa je pažljivo odvojte od mesa ali tako da ostane cijela, tj. u jednom komadu. Meso sad takođe pažljivo odvojte od kostiju. Kost i glava se sa ostalim sastojcima predviđenim za bujon stave u lonac sa dosta vode i kuvaju dok se kosti sasvim ne raskuvaju. Tada bujon procedite i stavite u pogodnu šerpu.

Meso šarana, luk i tvrdo kuvana jaja sameljite, pa sve to izmješajte sa ostalim sastojcima predviđenim za nadev (hleb predhodno potopite u malo vode pa kad omekša dobro ga ocijedite).

Masu dobro umijesite, probajte i dodajte začina po ukusu. Kožu napunite ovim nadevom i dobro je ušijte. Stavite u bujon i kuvajte sat vremena na laganoj vatri. Riba se nakon kuvanja izvadi i položi na dublji tanjir, pa prelije bujonom, te ostavi na hladno gde će poslije nekog vremena želatinirati.

Možete ovo jelo spremi i na jednostavniji način. Skuvajte bujon kao u prethodnom primjeru i procjedite ga. Od mesa i ostalih sastojaka predviđenih za nadev, napravite masu od koje ćete rukama praviti male pljeskavice. Dobićete otprilike 12 komada. Kuvajte ih u bujonu na laganoj vatri jedan sat. Pažljivo izvadite, ukasite zelenom salatnom, kupusom, šargarepom i limunom, prelijte bujonom i ostavite da se stegne u frižideru.

HAMIN

750 gr jagnječih kotleta
500 gr pšenice
1 glavica crnog luka
list lovora
1 kašičica soli
1/2 šolje ulja
1/2 kašičice bibera

Pšenicu očistite, operite i stavite u veći sud sa dva litra vode da se kuva. Kada prvovri promješajte je i smanjite vatru, neka lagano vri oko tri sata. Jagnjeće kotlete posolite, uvaljajte u brašno i dobro propržite sa svih strana. Na istom ulju, kada izvadite kotlete, propržite i sitno nasjeckan crni luk, pa u njega dodajte procijeđenu kuvanu pšenicu. Začinite po ukusu. U veći sud sa debelim dnom složite pšenicu i meso, nalijte vodom u kojoj se pšenica kuvala, koliko da ogrezne, i pecite 1 sat u remi zagrijanoj na 200 stepeni. Po potrebi dolivajte vodu u kojoj se kuvala pšenica i pazite da hamin ne bude ni previše suv ni previše rijedak.

ČALDIKAS

100 gr badema
80 gr šećera u prahu
1 bjelance
sok od jednog limuna

Bjelance pjenasto umutite, a potom sa šećerom u čvrst šam. Dodajte mu oljušten i samljeven badem i sok od limuna. Kašičicom se vade puslice, ređaju na podmazan i pobrašnjen pleh i peku veoma kratko, tek da malo nadođu u rerni zagrijanoj na 250 stepeni.

PRIJATNO!

Pripremila: N.R.

www.shutterstock.com · 215433265

Izdavač: Jevrejska zajednica Crne Gore

Za izdavača: Jaša Alfandari

Urednik: Nada Radulović

Tekstovi: Saradnika, prijatelja zajednice, gostiju redakcije i članova Zajednice

Fotografije: U vlasništvu Jevrejske zajednice Crne Gore

Dizajn i štampa: AP Print, Podgorica

Tiraž: 300

Ul. Gavra Vukovića bb,
81000 Podgorica, Crna Gora
tel./fax: +382 20 622 930
e-mail: jevjajmne@gmail.com

